

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ

Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти

Одеса, 2021

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Національного університету «Одеська юридична академія».

Авторський колектив:

Д. С. Терлецький, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент (вступ; методичні рекомендації (з Ю. Д. Батаном); теми 1, 2, 4, 5, 6, 8; тема 3 (з Ю. Д. Батаном); тема 7 (з В. І. Запорожцем); загальна редакція посібника);

Ю. Д. Батан, асистент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» (методичні рекомендації (з Д. С. Терлецьким); тема 3 (з Д. С. Терлецьким); технічна редакція посібника);

В. І. Запорожець, завідувач відділу попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріату Конституційного Суду України (тема 7 (з Д. С. Терлецьким)).

Рецензенти:

П. Б. Стецюк, кандидат юридичних наук, доцент, доктор права (Український вільний університет, Мюнхен, Німеччина), науковий консультант з правових питань Центру Разумкова, суддя Конституційного Суду України у відставці.

С. В. Різник, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція : навч.-метод. посібник / за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

Навчально-методичний посібник підготовлено відповідно до вимог державних освітніх стандартів для викладачів закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня, що навчаються за спеціальностями 081 «Право», 293 «Міжнародне право».

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	6
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	14
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	15
Тема 1. Конституційний контроль та конституційна юстиція	15
Тема 2. Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції	33
Тема 3. Склад, структура та організація діяльності Конституційного Суду України	50
Тема 4. Правовий статус судді Конституційного Суду України	69
Тема 5. Повноваження та функції Конституційного Суду України	79
Тема 6. Проведення у справах конституційної юрисдикції	98
Тема 7. Конституційна скарга – засіб юридичного захисту	110
Тема 8. Акти Конституційного Суду України	124
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	133
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ (ІСПИТІВ І ЗАЛІКІВ)	152

ВСТУП

Після здобуття незалежності Україна, пострадянська держава, яка до того часу не мала традиції обмеження правом, демократичною відповідальністю, як уявляється, зробила вибір на користь юридичного обмеження влади.

На противагу радянській конституції як програмному політико-правовому акту, наповненому ідеологічними догмами, який єдино наявна партія замість керуватися ним – довільно переписувала, і який не підлягав прямому застосуванню, зокрема судами, і в цьому аспекті – “конституції, яка описує”, Конституція України, сприйнявши загальну ідентичність сучасних конституцій, засвідчила, як видається, еволюційний стрибок до “конституції, яка обмежує”.

Вирішальним наслідком вибору на користь юридичного обмеження влади є визнання за Конституцією України її верховенства, яке вказує на її найвищу юридичну силу у правовій системі, але цим не вичерпується. Якщо верховенство розуміти як якість чи стан володіння більшою владою, авторитетом або пануванням чи першістю щодо кого- або чого-небудь, то верховенство конституції визначає загальну підпорядкованість об’єктивованому до певної міри її змістом праву, у тому числі й будь-якої політичної влади, яка в такий спосіб набуває легітимності і якій через це коряться люди. З цієї причини верховенство конституції об’єктивно визначає її верховенство й щодо парламенту і, як наслідок, – найвищу юридичну силу щодо усіх “підконституційних” правових актів, які створюються парламентом.

Обмеження влади на користь окремої особи і суспільства в цілому; неприпустимість узурпації влади; детермінованість змісту й спрямованості діяльності держави невідчужуваними та непорушними правами і свободами людини; взаємна відповідальність держави й людини; нетотожність права й закону; вимоги справедливості та пропорційності, визначеності та передбачуваності правового регулювання тощо – ці та інші фундаментальні цінності-принципи набувають свого практичного значення лише тією мірою, якою вони повсякчасно утверджуються й захищаються.

Розв’язуючи завдання інституційного забезпечення верховенства Конституції, Україна так само, як й усі інші посткомуністичні держави Центральної та Східної Європи, обрала запровадження концентрованої моделі конституційного контролю. Визначальною ознакою цієї моделі є зосередження юрисдикційних повноважень одним органом влади, іменованим зазвичай конституційним судом, який відокремлений від системи звичайних судів

Разом з тим було б очевидним спрощенням сприймати концентровану модель конституційного контролю як таку, що заперечує дієву участь інших, окрім конституційного суду, суб’єктів у тлумаченні та захисті конституції від порушень. Юридично і фактично – це спільна відповідальність різних органів публічної влади та громадян держави, обсяг і міра якої, звісно, має принципово значущі відмінності. Особливість концентрованої моделі полягає у тому, що конституційний суд виступає єдиним органом, наділеним повноваженнями ухвалювати загальнообов’язкові та остаточні рішення про зміст конституційних положень та принципів, відповідність конституції діянь та актів інших органів публічної влади, у тому числі й найвищих органів державної влади.

Сприймаючи Конституційний Суд України як єдиний центр, але не єдиний суб'єкт забезпечення конституційності правових актів в Україні, додамо, що процесуальна реформа 2017 року засвідчила безспірний відступ від традиційної в межах концентрованої моделі процедури інцидентного контролю, що дає підстави твердити насправді про її еволюційний розвиток, адаптацію до умов сьогодення.

Наведені вище міркування слугували авторам вихідними орієнтирами для написання цього навчально-методичного посібника.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результативне викладання конституційної юстиції згідно із сучасними вимогами до організації та здійснення освітнього процесу¹ визначає завдання переосмислення технологій проведення навчальних занять, їхню модернізацію з обов'язковим комбінуванням пасивних, активних та інтерактивних методів навчання, запровадження дистанційних форм навчання та контролю. Вирішальне значення повинна мати спрямованість на формування у здобувачів вищої освіти здатності застосовувати набуті знання щодо сутності, змісту та особливостей конституційно-правового регулювання явищ та процесів правової дійсності у різних практичних ситуаціях.

Очевидно, що формування такої здатності нерозривно пов'язане із формуванням та розвитком творчого та критичного мислення здобувачів вищої освіти. Творче мислення, ґрунтуючись на самостійному застосуванні отриманих знань, заохочує винайдення нових шляхів вирішення наявних завдань. Натомість критичне мислення засвідчує здатність людини до формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, ухвалення усвідомлених рішень, уможливорює прогнозування результатів ухвалених рішень, визначення причинно-наслідкових зв'язків.

Формування та розвиток творчого та критичного мислення під час викладання конституційної юстиції передбачає:

а) демонстрування варіативності, альтернативності, дискусійності наукових суджень та висновків, їхнього еволюційного розвитку;

б) спрямування розумової діяльності на аналіз, синтез, зіставлення та оцінювання наукових суджень та правових приписів, верифікацію будь-яких відомостей та фактів;

в) заохочення до визначення структурно-функціональних та причинно-наслідкових зв'язків в механізмі конституційного судочинства;

г) заохочення до прогнозування ефективності та результативності конституційної юстиції;

ґ) структурування та аргументування здобувачами вищої освіти власних суджень та висновків, їхнє адекватне оцінювання;

д) спрямування розумової діяльності на пошук нестандартних, нових шляхів вирішення теоретичних та практичних завдань у сфері конституційної юстиції.

У контексті наведеного підходу мета лекції як основної форми проведення навчальних занять, призначеної для засвоєння теоретичного матеріалу – надати систематизовані основи наукових знань та практичного досвіду з певного напрямку (теми) навчальної дисципліни «Конституційна юстиція», сконцентрувати увагу на найбільш складних і актуальних теоретичних та практичних питаннях.

Лекція повинна стимулювати активну пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти, тому принципово важливо періодично змінювати форму спілкування з аудиторією – від монологу до діалогу, поєднувати усний виклад

¹Детальніше див.: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII “Про вищу освіту” (зі змінами); Положення про організацію освітнього процесу Національного університету «Одеська юридична академія», затверджене наказом ректора від 16.09.2019 № 2242а. URL: <https://onua.edu.ua/ua/doc-education-ukr/3743-polozhennya-pro-organizatsiyu-osvitnogo-protsesu-nu-oyua> (дата звернення: 20.02.2020).

матеріалу з методами візуалізації та алгоритмізації, зокрема через застосування структурно-логічних схем, тощо.

Кращому опануванню здобувачами вищої освіти навчальним матеріалом може слугувати проведення певної частини лекційного заняття у форматі:

а) бесіди, що передбачає активізацію інтелектуальної діяльності здобувачів вищої освіти, мотивування їх до вивчення певної теми навчальної дисципліни, постановку «бінарних» та «небінарних» запитань для виявлення ставлення, думки, рівня ознайомлення та готовності здобувачів вищої освіти, визначення міри сприйняття ними матеріалу, що викладається. Адекватна оцінка психоемоційного стану слухачів, фахова та етична реакція на їхні репліки – загальна вимога до проведення будь-якого публічного виступу – за такого формату набуває особливого значення;

б) дослідження, що передбачає формулювання здобувачами вищої освіти за участі викладача певної теоретичної позиції, виявлення закономірностей або аномалій у конституційно-правовому регулюванні, шляхом «мозкового штурму» (метод спільного пошуку ідей і рішень, шляхів вирішення проблем або нестандартних ситуацій, що має на меті спершу запропонувати якнайбільшу кількість варіантів, не вдаючись до їхнього аналізу та критики, а потім відібрати перспективні пропозиції, обговоривши й оцінивши кожен варіант);

б) ситуаційного аналізу (кейс-метод), що передбачає вивчення здобувачами вищої освіти реальної конкретної політико-правової ситуації (події), визначення за участі викладача суті проблеми, причин та наслідків причин, формулювання можливих варіантів її вирішення;

в) «бінарної» лекції, що передбачає виклад певного навчального матеріалу з протилежних позицій (прихильника – противника; теоретика – практика тощо) і спрямована на демонстрацію різних підходів до розуміння певного конституційно-правового явища або процесу. Така технологія викладання спонукає слухачів порівнювати й оцінювати різні погляди, використовувати надалі нові ідеї замість традиційних чи очікуваних.

Під час лекційного заняття можуть застосовуватися різноманітні пасивні, активні та інтерактивні методи навчання, широко висвітлені у спеціальній літературі, стислий перелік якої наведено у Переліку рекомендованої літератури наприкінці посібника.

Критерієм вибору методів навчання є їхня відповідність дидактичним меті та завданням навчального заняття, конкретним обставинам – умовам і часу навчання, психоемоційному стану здобувачів вищої освіти, рівню їхню базової підготовки та мотивації тощо. Водночас слід врахувати не лише потребу надання здобувачам вищої освіти нових знань, а й формування у них вмінь та навичок, необхідних для подальшого самостійного здобуття й оновлення інформації, професійного й фахового застосування набутих знань.

Алгоритм оптимального вибору методів навчання (за Ю.К. Бабанським) полягає в тому, аби визначити:

а) чи вивчатиметься певний матеріал самостійно, чи під керівництвом викладача;

б) співвідношення репродуктивних і продуктивних методів, перевагу надавати продуктивним методам;

- в) співвідношення індуктивних і дедуктивних, аналітичних та синтетичних методів, перевагу надати дедуктивним та синтетичним методам;
- г) міру і спосіб поєднання словесних, наочних та практичних методів;
- г) потребу застосування методів стимулювання;
- д) час використання методів контролю і самоконтролю.
- е) запасні варіанти на випадок відхилення реального процесу навчання від запланованого.

На відміну від лекції, основна мета практичного заняття – сприяти формуванню практичних компетентностей здобувачів вищої освіти. Набуті ними на лекції та в процесі самостійної роботи над навчальною і науковою літературою, актами законодавства та правозастосування знання мають бути перевірені з погляду їхнього практичного застосування.

Усталений підхід до технології проведення практичного заняття як дискусії навколо попередньо визначеної теми, до якої здобувачі вищої освіти готують тези виступів згідно з програмою та робочою програмою навчальної дисципліни, залишається актуальним і затребуваним.

Широко відомою й визнаною методикою організації та проведення дискусії є «Сократів діалог», який базується на тому, що істина й знання не дані в готовому вигляді, а являють собою мету, якої потрібно досягти в результаті мисленнєвого пошуку. За цієї методики викладач модерує дискусію щодо певного проблемного питання з метою поглиблення і закріплення набутих знань, формування вмінь і навичок їхньої інтерпретації та аргументованого викладу, застосування до конкретної правової ситуації. При цьому викладач має саме модерувати дискусію – спрямовувати та залучати до обговорення проблемного питання здобувачів вищої освіти. Для цього викладач ставить: а) початкові запитання, які є вихідною точкою дискусії; б) спрямовальні запитання, які скеровують дискусію, допомагають поглиблювати і доповнювати обговорення; в) завершальні запитання, які підводять обговорення до формулювання певних висновків. В усіх випадках запитання мають бути конкретними та аналітичними. Кількість учасників та міра їхнього залучення до дискусії може суттєво різнитися за конкретних обставин, але в будь-якому разі охоплювати більшість присутніх на практичному занятті.

Іншою методикою організації та проведення дискусійного обговорення є дебати. З-поміж інших саме дебати найкращою мірою забезпечують цілісне сприйняття певного правового явища чи процесу та сприяють розвитку навичок аргументації та інтерпретації в умовах чітко визначеного часу.

За зразок у проведенні дебатів може бути обраний варіант, який включає:

1) формулювання так званого бінарного запитання, тобто запитання, яке передбачає лише відповіді «так» або «ні» (наприклад, чи підтримуєте ви запровадження в Україні інституту префектів);

2) поділ групи здобувачів вищої освіти на три групи учасників дебатів: суддів, учасників, які мають підтримувати відповідь «так», та учасників, які мають підтримувати відповідь «ні». Кількість учасників кожної групи може варіюватися залежно від обставин;

3) спільна підготовка групою учасників аргументів на обґрунтування своєї позиції. Кількість аргументів та тривалість підготовки так само може варіюватися

залежно від обставин, але, за загальним правилом, не повинна перевищувати 6 аргументів для кожної групи та 15 хв. відповідно;

4) проведення дебатів у такий спосіб, аби почерговий виступ учасника від кожної з груп не перевищував 1 хв. Тривалість виступу під час дебатів ані змінювати, ані порушувати не можна. Кожен учасник дебатів, окрім першого, протягом 1 хв. має спочатку відреагувати на аргумент учасника іншої групи, а потім озвучити власний аргумент.

5) оцінювання учасників дебатів. Здійснюється спочатку індивідуально і по черзі суддями і лише потім – викладачем. При цьому і судді, і викладач мають навести пояснення тієї чи іншої оцінки для кожного з учасників. Оцінювання має враховувати показані результати щодо застосування знань, аргументації власної позиції та контраргументації позиції опонента. Після цього викладач за аналогічним алгоритмом оцінює суддів.

Звісно, можливі й інші варіанти організації та проведення дискусійного обговорення. Так, наприклад, практичну цінність має методика «взаємного опитування», за якої два здобувачі вищої освіти під контролем викладача по чергово задають один одному певну кількість (орієнтовно п'ять) конкретних запитань за темою практичного заняття, після чого викладач ставить кожному з них кілька завершальних питань. Модифікацією цієї методики є «спільне опитування», за якого питання тому, хто відповідає, по черзі задають усі присутні на практичному занятті студенти; водночас повторювати питання не можна.

Методики «взаємного» та «спільного» опитування дозволяють покращити навички формулювання конкретних і лаконічних питань. Особам, які претендують на високу оцінку, викладач може радити ставити передусім важкі запитання. Це також дозволяє розвивати навички розрізнення легких, середніх і важких питань. Оцінюванню підлягає не лише правильність, точність й аргументованість відповідей, а і правильність і точність запитань, рівень їхньої складності, що у сукупності є індикатором здатності здобувачів вищої освіти до аналізу та синтезу набутих знань.

Незалежно від застосовуваної методики, важливо наголосити, що дискусія в жодному разі не має зводитися до механічного відтворення, переповідання здобувачами вищої освіти навчального матеріалу, особливо – конспекту лекційних занять.

Відповідно, до або після проведення дискусійного обговорення можуть застосовуватися фронтальне або експрес-опитування; контрольні роботи; виконання індивідуальних завдань (наприклад, підготовка тез публічного виступу на певну тему протягом обмеженого часу (експромт-виступів); письмовий аргументований аналіз певної юридичної ситуації або документа з обмеженням кількості слів для розвитку навички лаконічно висловлювати власну думку тощо).

Цифровізованим різновидом фронтального опитування є обмежене у часі (не більше 10 хв.) тестове опитування здобувачів вищої освіти через Google Forms або інші цифрові сервіси. При цьому заздалегідь підготовлені викладачем тестові завдання можуть бути відкритого або закритого типу, хоча останній тип – є більш простим у застосуванні й оцінюванні. Цифровізація дозволяє зробити різними порядки тестових завдань і варіантів відповідей для всіх присутніх, а також оперативно й об'єктивно оцінити знання та швидко обговорити правильні відповіді.

Наразі, зважаючи на Концепцію реформування юридичної освіти, а також структуру єдиного фахового вступного випробування з права, вирішенню тестових завдань має бути приділено належну увагу. Окрім традиційного розв'язування тестів, пропонується **обговорення аргументації вибору варіанта** в кожному тестовому завданні. До практичного заняття викладач готує певну кількість закритих тестів із відповідної теми, серед них можуть бути тести зовнішнього незалежного оцінювання минулих років. Здобувач вищої освіти має не лише надати відповіді на орієнтовно 8 – 12 тестових завдань, а й обґрунтувати їх, зокрема вказати, чому інші три варіанти відповіді не є правильними або за яких умов вони могли бути правильними, яке слово або словосполучення у запитанні вказує на правильну відповідь тощо. Навіть у разі якщо студент не знає правильної відповіді, то має пояснити власні міркування, демонструючи певні знання з навчальної дисципліни та вміння критично й аналітично мислити.

Наприклад, єдине фахове вступне випробування з права 2017 року включало таке тестове завдання:

«Що із перерахованого НЕ є елементом системи стримувань і противаг?»

А Різні способи формування гілок влади.

Б Право вето глави держави по відношенню до прийнятих парламентом законів.

В Інститут контрастивування.

Г Можливість надання органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади».

Аргументація відповіді на нього може містити відповіді на такі питання: а) зміст системи «стримувань і противаг»; б) зміст права вето; в) зміст контрастивування; г) приклади способів формування гілок влади. Здобувач вищої освіти має пояснити, що об'єднує три дистрактори та чим ключ (інститут делегування повноважень) відрізняється від них і не належить до системи «стримувань і противаг».

Єдине фахове вступне випробування з права 2016 року включало тестове завдання такого змісту:

«Який із принципів виборчого права утверджується закріпленням в Законі України «Про вибори Президента України» положенням про те, що громадяни України безпосередньо обирають Президента України?»

А Загального виборчого права.

Б. Рівного виборчого права.

В. Прямого виборчого права.

Г. Вільного виборчого права».

Здобувач вищої освіти має коротко встановити, що означає кожен із принципів, вказаних у варіантах відповіді, а також вказати головне слово в запитанні, яке є підказкою навіть у тому випадку, якщо здобувач недостатньо розуміє зміст принципів виборчого права – таким словом є «безпосередньо».

Одним зі способів застосування знань здобувачів вищої освіти і водночас використання тестових завдань є розвиток навичок **складання ними тестів**. Домашнє завдання може полягати в тому, що здобувач обирає по 6 – 8 питань на семестр із поданого переліку питань і самостійно складає від 1 до 5 закритих тестів і надсилає їх викладачу на електронну пошту або шляхом заповнення онлайн-форми. За змістом ці тести можуть бути, наприклад, такими:

а) тест на встановлення послідовності – необхідність розташування чотирьох варіантів дій (понять, характеристик) у певній послідовності (наприклад, порядок вирішення конституційного конфлікту або порядок реєстрації громадського об'єднання);

б) тест на співвідношення (логічні пари) – встановлення відповідності між назвами, умовами, твердженнями, висновками тощо, які логічно взаємопов'язані, але розташовані за умовою завдання у різних групах довільним чином. Тест передбачає наявність двох стовпчиків, кожен із яких має по чотири або п'ять слів або словосполучень. Для наочності подано приклад:

«Співвіднесіть критерії класифікації з видами конституційно-правових норм:

- А. За функціональною спрямованістю.*
- Б. За способом впливу на суб'єкти права.*
- В. За характером регулювання суспільних відносин.*
- Г. За дією в часі.*
- 1. Матеріальні, процесуальні.*
- 2. Постійні, тимчасові, виключні.*
- 3. Уповноважувальні, зобов'язальні, заборонні.*
- 4. Установчі, регулятивні, охоронні»;*

в) ситуаційне завдання з одним ключем (єдино правильним варіантом відповіді) і трьома дистракторами (неправильними варіантами відповіді). Для теоретичних питань, пов'язаних із предметом, інститутами, нормами тощо, рекомендовано складати не ситуаційні завдання, а завдання на застосування теорії. Нижче наведено приклад такого завдання:

«У якій зі статей Конституції України зазначається ознака суверенності конституційного ладу України?»

А. «Суверенітет України поширюється на всю її територію» (ст. 2).

Б. «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» (ст. 17).

В. «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (ст. 1).

Г. «Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» (ч. 3 ст. 5)».

Серед **цілей подібного завдання** можна виокремити такі: 1) здобувачі вищої освіти застосовують набуті знання для складання тестів; 2) здобувачі вищої освіти розуміють технологію складання тестів і ставлять себе на місце автора тестів, що може підсвідомо сприяти покращенню розуміння тестів під час вирішення у майбутньому; 3) здобувачі вищої освіти набувають навичок тестології; 4) з огляду на це, вони краще розуміють відповідне питання; 5) активізація не механічного запам'ятовування, а сутнісного розуміння теорії конституційного права та конституційно-правового регулювання; 6) можливість використання складених тестів для їхнього використання в навчальному процесі шляхом вирішення й обговорення з іншими здобувачами вищої освіти; 7) урізноманітнення навчання; 8) можливість суміщення цієї форми з іншими формами контролю засвоєння знань і вмінь та навичок.

Іншим важливим різновидом навчальної активності здобувачів вищої освіти під час практичного заняття є виконання ними практичних завдань. Практичні завдання, розміщені у посібнику, спеціально розроблені до кожної теми і спрямовані на формування та розвиток здатності фахово аналізувати інформацію, оцінювати повноту та можливості її використання, а також здатності практичного застосування набутих знань у різних правових ситуаціях, виокремлення юридично значущих фактів і формування обґрунтованих висновків.

При цьому основу переважної більшості практичних завдань являє конкретна правова ситуація, а поставлені до неї питання утворюють вправу на задану тему, виконання якої обов'язково вимагає комплексного застосування теоретичних знань та релевантних джерел правового регулювання.

Залежно від конкретних обставин час, тривалість та форма вирішення практичних завдань можуть змінюватися, але в будь-якому разі передбачає формулювання належним чином аргументованої відповіді – логічно несуперечливих суджень, доказів та висновків, що ґрунтуються на правильно обраних правових приписах. І лише в тому разі, коли їхнє застосування до конкретної ситуації є слушним, практичне завдання може вважатися повним та правильним.

З метою розвитку у здобувачів вищої освіти здатності застосовувати набуті знання щодо сутності, змісту та особливостей конституційно-правового регулювання явищ та процесів правової дійсності у різних практичних ситуаціях можуть також застосовуватися:

а) організаційне та нормативно-правове проєктування – спрямоване на формування вмінь та навичок складання правових документів конституційно-правового змісту (запити на доступ до публічної інформації, заяви (клопотання) і скарги; постанови та протоколи засідання виборчої комісії, документи для реєстрації політичної партії або громадської організації, конституційні скарги тощо);

б) складні творчі завдання – наприклад, підготовка аналітичних висновків, порівняльних таблиць до проєктів законів України конституційно-правового спрямування, наукових звітів, написання тез доповідей та наукових публікацій;

в) виконання проєктів, які передбачають детальне опрацювання певної особисто значущої проблеми у сфері конституційно-правового регулювання і мають завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом (наприклад, утворення громадського об'єднання, набуття певного правового статусу тощо);

г) ситуативні, рольові, імітаційні, організаційно-діяльнісні ігри (обговорення законопроєкту про внесення змін до Конституції України або ординарного закону; засідання Великої палати або Сенату Конституційного Суду України, парламенту, Кабінету Міністрів України; голосування на звичайній або спеціальній виборчій дільниці; засідання дільничної, окружної або територіальної виборчої комісії; моделювання з'їзду політичної партії, громадської організації тощо). Ефективність гри залежить від якості підготовки викладача, який має спеціально розробити фабулу, визначити перелік ролей і підготувати конфіденційну інформацію для виконавців ролей, скласти завдання для учасників і спостерігачів, інструкції для активних учасників гри, підібрати нормативні матеріали, визначити час для проведення гри, передбачивши, щоб усі змогли

виступити і як активні учасники, і як спостерігачі, і як коментатори, сформулювати запитання для зворотного зв'язку. Також бажано запросити експертів (суддів, адвокатів, прокурорів) для аналізу дій учасників, висловлення зауважень і пропозицій, ознайомлення з їхнім професійним досвідом. Доцільним є відеозапис промов навчальної гри;

г) редагування й/або створення статей у Вікіпедії, що пропонується розглянути замість такого репродуктивного методу, як написання рефератів. Спеціально створено Освітню програму Вікіпедії — міжнародну програму з поширення практики написання статей у вільній енциклопедії як форми самостійної роботи студентів у вишах, близько 10 українських університетів вже є її учасниками, інтегруючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології у навчальний процес. Позитивними аспектами для студентів, що збільшують їхню вмотивованість, є: суспільна значущість та відповідальність; удосконалення професіоналізму студента-автора; можливість залишити уособлений слід в історії; унікальність внеску; прозоріший та об'єктивніший процес оцінювання роботи. Іншими перевагами є: відсутність потреби витрачати зайві папір та фарбу; набуття навичок редагування Вікіпедії більшою кількістю людей; створення нових статей та (переважно) поліпшення якості наявних; сприяння популяризації наукових знань в українському суспільстві, популяризація й розвиток української мови й культури; значно менша можливість видати плагіат за власну роботу; можливість студентам одержувати як індивідуальні, так і колективні завдання, а викладачам — оцінити внесок кожного студента, навіть якщо кілька людей редагували одну статтю. Для викладачів, що беруть участь в Освітній програмі Вікіпедії, складено план дій, який включає такі фази: підготовчу, курсову, підсумкову, або оцінкову. Вікіпедія містить значну кількість так званих навчально-методичних посібників²;

д) професійні конкурси і змагання (конкурс знавців права, брейн-ринг «Знавці Конституції», олімпіади з конституційного права, міжнародні та національні конкурси із судових дебатів, парламентських або теледебатів тощо).

З метою урізноманітнення викладання та вивчення конституційного права України вважаємо за необхідне порадити і викладачам і здобувачам вищої освіти Практикум з конституційного права України (*Київ : Ліра К, 2018. 640 с.*), розроблений доктором юридичних наук В. Ф. Нестеровичем. Це видання містить надзвичайно багатий (і якісно, і кількісно) каталог задач, вправ та творчих завдань з конституційного права України різних форм, змісту та ступеня складності, які можуть бути використані під час аудиторної та самостійної роботи, підготовки здобувачами вищої освіти до різних контрольних заходів.

На завершення методичних порад, дозволимо навести вислів професора Н. Гронлунда (*Norman E. Gronlund*): «Якщо ми хочемо, аби студенти опанували навички міркування, то ми повинні забезпечити їм такий досвід, який вимагає використання міркувань».

²Детальніше див.: Батан Ю. Д. Вікіпедія та навчальний процес у вищих навчальних закладах: стан взаємодії. *Інформаційне суспільство: проблеми та перспективи : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 28 травня 2016)*. Одеса : Фенікс, 2016. С. 12–14. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10596> (дата звернення: 03.02.2020)

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назва теми	лекції*	практичні заняття*
1.	Конституційний контроль та конституційна юстиція	2	4
2.	Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції	2	2
3.	Склад, структура та організація діяльності Конституційного Суду України	1	2
4.	Статус судді Конституційного Суду України	1	2
5.	Повноваження та функції Конституційного Суду України	1	4
6.	Проведення у справах конституційної юрисдикції	1	4
7.	Конституційна скарга	1	4
8.	Акти Конституційного Суду України	1	4
	ЗАГАЛОМ	10	26

*кількість академічних годин може змінюватися відповідно до програм навчальної дисципліни «Конституційна юстиція», розроблених для різних структурних підрозділів (факультетів, інститутів тощо) Національного університету «Одеська юридична академія».

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. Конституційний контроль та конституційна юстиція

Мета вивчення: засвоєння здобувачами вищої освіти знань щодо теоретичних засад конституційного контролю та конституційної юстиції; виникнення, становлення та функціонування конституційної юстиції у світі і в Україні; формування вмінь та навичок, необхідних для визначення й оцінювання особливостей організації та функціонування конституційної юстиції в Україні у зіставленні з іншими державами.

Питання

1. Функціональне призначення та поняття конституційного контролю.
2. Органи конституційного контролю. Конституційна юстиція як інституційна форма здійснення конституційного контролю.
3. Моделі конституційного контролю та їхня загальна характеристика.
4. Види конституційного контролю.
5. Основні історичні етапи становлення та розвитку конституційної юстиції в Україні.

Теоретичний мінімум

Функціональне призначення та поняття конституційного контролю.

Конституція, являючи собою нормативно-правовий стрижень доктрини сучасного конституціоналізму, утворює ту фундаментальну правову субстанцію, яка покликана не тільки засновувати інститути влади, визначати їх компетенцію і порядок взаємовідносин, а й гарантувати обмеженість державного владарювання.

І.Д. Сліденко у цьому зв'язку вказує, що конституціоналізмом, з формального боку, є врядування, що відповідає конституції з певними якостями для його обмеження. З сутнісного боку, верховна влада повинна підпорядковуватися конституції, яка, по-перше, має містити мінімально необхідний інструментарій для обмеження верховної влади, і, по-друге, влада повинна дотримуватися конституції.

Конституціоналізм слід сприймати як стан ідеального характеру, що змушує діяти певним, чітко визначеним чином. Конституційний контроль у цьому аспекті виступає як спонукальний фактор саме до таких дій, що визначені конституцією. У контексті того, що конституціоналізм виступає як визначена комбінація принципів, конституційний контроль виступає їхнім гарантом, а його функціональність обумовлена саме цим фактором. Гарантованість визначеного конституцією масиву відносин, пов'язаних із функціонуванням правової держави, визначає, по-перше, його реальність, і, по-друге, можливість побудови правової держави там, де така мета визначається конституцією (посттоталітарні держави) (І.Д. Сліденко).

Наведені твердження потребують низки важливих застережень. Сучасна конституція є передусім нормативним актом, а конституційна теорія – передусім нормативістською теорією. Саме з позиції переважного у вітчизняній доктрині розуміння права як ієрархічної нормативно-регулятивної системи інтерпретується верховенство Конституції України. Важливим у цій інтерпретації є поширений підхід, за яким розгляд верховенства права поза верховенством Конституції України

– його вирішальної складової (*М.І. Козюбра*) – «це шлях до всездозволеності і свавілля» (*Ю.М. Тодика*).

Одним з наслідків нормативістського підходу є сприйняття конституції як текстуального уособлення конституціоналізму, який «опосередковує місце і роль Конституції у правовій системі, суспільстві і державі, що знаходять вияв у її верховенстві та характері впливу на суспільні відносини» (*О.В. Совгіря, Н.Г. Шукліна*).

Вочевидь у цьому разі кожен правовий порядок не тільки має конституцію, яка змістовно може і насправді часто докорінно відрізняється від конституцій в інших правових порядках; кожен правовий порядок є конституціоналізованим, однак кожного разу – змістовно інакше, аж до повної змістовної нетотожності. Водночас об'єктивація конституції як системи формально визначених нормативів не визначає її ефективності. Являючи загальновизнану модель легалізації публічної влади, конституції можуть справляти цілком різний нормативний вплив на соціальну дійсність. К. Льовенштайн запропонував свого часу у цьому зв'язку поділ конституцій на нормативні, номінальні та семантичні, розуміючи під останніми якраз ті акти, які, попри нормативність, ухвалювалися без наміру їхнього дотримуватися.

Загалом постулат, за яким будь-яку конституцію, як і заснований на ній публічний порядок, не варто оцінювати з погляду не формалізованих у юридичній нормі властивостей, зокрема справедливості, оскільки усі вони матимуть відносний характер, а кожна конституція, незалежно від її змісту, є основою чинності такого порядку (*Г. Кельзен*), видається неприйнятним, оскільки заперечує сутнісний зв'язок між конституцією та конституціоналізмом як зв'язок між нормативністю та раціональною моральністю, їх взаємопов'язаний та взаємозумовлений еволюційний розвиток.

Змістовно конституція є конституцією лише у разі відповідності «вихідним очікуванням» конституціоналізму (*А. Шайо*), який не є ідентичним легалізації публічної влади та являє щось значно більше, ніж лише її обмеження шляхом регулювання організації та здійснення (*Д. Грім*).

Обмеження влади має на меті забезпечення певного соціального порядку, який забезпечує й уможливорює конституювання простору індивідуальної свободи особи серед іншого через встановлення підстав, порядку та меж втручання у цей простір з боку держави. Об'єктивною передумовою для цього є визнання державою самої наявності й цінності такого простору. За такого «порядку свободи», керуючись не примхами, а правилами, держава сприяє загальному добробуту, забезпечуючи ефективні структури для спільного захисту та безпеки. Конституційні рішення розширюють свободу для всіх заради ефективної держави (*А. Шайо*).

Підкреслимо, що розвиток та становлення конституціоналізму пов'язані не тільки з тією чи іншою організацією державної влади, скільки з такою її організацією, за якої забезпечується її обмеженість на благо певним цінностям. Відповідно, первинним є саме уявлення про обмеженість державної влади свободою підвладних, а вчення про конституцію як основний закон держави, який встановлює порядок здійснення державної влади і тим самим вводить державне свавілля у певні межі – вторинне (*О.М. Бориславська*).

Погоджуючись із твердженням І.Д. Сліденка про те, що «конституційний контроль – це діяльність органів держави з реалізації принципу верховенства

конституції і підтримки режиму конституційної законності за допомогою своїх специфічних методів», слід зазначити, що верховенство конституції вказує на її найвищу юридичну силу у правовій системі, але цим не вичерпується. Якщо верховенство розуміти як якість чи стан володіння більшою владою, авторитетом або пануванням чи першістю щодо кого або чого-небудь, то верховенство конституції засвідчує загальну підпорядкованість об'єктивованому до певної міри її змістом праву, у тому числі й будь-якої політичної влади, яка в такий спосіб набуває легітимності і якій через це коряться люди. З цієї причини верховенство конституції передбачає її верховенство й щодо (зокрема або насамперед) парламенту і, як наслідок, – вищу юридичну силу щодо усіх «підконституційних» правових актів, які створюються парламентом (*Ю. Лімбах*).

Відповідно, конституційний контроль органічно пов'язаний із владою органу, наділеного правом скасовувати акти, що не відповідають конституції як основному закону держави. Й у цьому аспекті конституційний контроль може бути визначений як влада, надана відповідному органу контролювати й у разі необхідності встановлювати відповідність або невідповідність конституції актів, ухвалених різноманітними органами публічної влади, й особливо актів, ухвалених представницькими установами (*В.В. Маклаков*).

Наведена інтерпретація верховенства конституції і, як наслідок – конституційного контролю, являє цілковиту протилежність верховенства (суверенітету) парламенту – принципу, за яким найвищу юридичну силу уособлює парламент, вільний ухвалювати, змінювати або скасовувати будь-який закон, який не підлягає, щонайменше змістовно, контролю з боку судової влади (*Т. Бінгем*). Втім, верховенство парламенту, уособлене у конституційному праві, передусім, Сполученого Королівства, безпідставно сприймати як вседозволеність або, тим більше, свавілля здійснюваної ним влади. Верховенство парламенту, твердить П. Елефтеріадіс, або діє разом із верховенством права та розподілом влади, або не діє зовсім, парадоксальним свідченням чого є рішення Палати лордів Сполученого Королівства у справі “Джексон проти Генерального прокурора” 2005 року. Водночас, попри очевидний зв'язок із британською політико-правовою традицією, розглядати верховенство парламенту лише у такому контексті було б помилково.

Загалом, конструювання універсально єдиного визначення конституційного контролю являє собою занадто складне завдання. Така складність пояснюється тим, що конституційний контроль не склався як закінчене явище у момент виникнення, а поступово набував у процесі розвитку різноманітних рис, які на сьогодні вважаються для нього характерними (*Ю.Б. Березін*).

Незважаючи на це, здійснення конституційного контролю можливе лише за умови наявності конституції як такої, причому норми конституції повинні бути формально визначеними та мати вищу юридичну силу порівняно з нормами усіх інших актів. У разі, якщо в країні діє неписана або змішана за формою конституція, то конституційний контроль здійснюватися не може. Такий самий висновок справедливий і щодо «гнучких» конституцій, оскільки неможливо зіставити ухвалені акти зі вже чинними парламентськими актами або актом, що має назву конституції, але змінюється за такою самою процедурою, як і інші акти парламенту.

З цього погляду, необхідність конституційного контролю продиктована таким: по-перше, конструкцією державної влади, що ускладнилася великою кількістю правовідносин, а звідси – великою кількістю норм права і більш високим ризиком

їхньої суперечливості, і, по-друге, ієрархією органів держави, які беруть участь у процесі правотворчості, що, у свою чергу, породжує ієрархію норм права, що сукупно з дією принципу верховенства конституції і породжує таку необхідність (І.Д. Сліденко).

Органи конституційного контролю. Конституційна юстиція як інституційна форма здійснення конституційного контролю. Попри різноманіття органів державної влади, які натеper у різних державах тією чи іншою мірою залучені до здійснення конституційного контролю (парламент, глава держави, уряд, омбудсман тощо), слід зробити низку принципових застережень.

Дотепер зберігає свою актуальність підхід, за яким парламент – загальнодержавний представницький орган законодавчої влади – повинен забезпечувати відповідність конституції прийнятих ним актів і стежити за тим, аби інші державні органи діяли відповідно до принципів і норм конституції. Тому тільки парламент має право вирішувати юридичну долю прийнятого ним акта, що суперечить конституції. Натомість суди зобов'язані здійснювати контроль тільки за законністю актів виконавчої влади. Так, ст. 120 Конституції Нідерландів встановлює: «Конституційність актів парламенту і договорів не підлягає контролю з боку судів». Водночас у деяких країнах парламент має повноваження заздалегідь проконсультуватися у спеціальному органі або у Верховному суді, аби отримати його висновок з питання відповідності конституції проєкту акта, що підлягає розгляду. У Швеції, наприклад, таким органом є Законодавча рада, що складається з членів Верховного і Вищого адміністративного судів і у превентивному порядку виносить консультативні висновки про конституційність законопроєктів. Однак остаточно юридичну долю законопроєкту вирішує все-таки парламент країни.

Утім, здійснюваний парламентом конституційний контроль міг би бути ефективним лише у разі, коли сам парламент або його структурний орган мав би достатню незалежність від авторів закону, що перевіряється на відповідність конституції. Зрозуміло, що через обов'язкове врахування під час перевірки закону наявних на момент розгляду справи міркувань виключно політичного характеру, об'єктивність та неупередженість парламенту як органу конституційного контролю викликала і продовжує викликати серйозні сумніви.

Конституційний контроль, будучи специфічною функцією забезпечення верховенства конституції як основного закону держави, не може бути основною функцією органів, наділених повноваженнями щодо прийняття правових актів, які, у свою чергу, можуть стати об'єктами конституційного контролю. Тому повноваження щодо забезпечення відповідності конституції нормативних актів не можна довіряти парламенту. У країнах, де конституційний статус глави держави поєднаний зі статусом глави виконавчої влади, функцію конституційного контролю іноді покладають на нього, але тільки у сфері контролю над актами органів виконавчої влади.

Названі обставини пояснюють, по-перше, чому конституційний контроль на теперішній час здійснюється самим парламентом у поодиноких випадках; по-друге, чому попри здійснення на теперішній час охорони та захисту конституції різними органами публічної влади (парламентом, главою держави, урядом тощо) найбільш ефективною та провідною інституціональною формою конституційного контролю визнається судовий конституційний контроль.

У літературі судовий конституційний контроль пропонують визначати як діяльність компетентних судових та/або спеціалізованих судових органів щодо перевірки, оцінки, визначення відповідності законів, інших нормативно-правових актів Конституції і вирішення питання про їх застосування або щодо їх конституційності, яка здійснюється у формі судочинства і спрямована на забезпечення правової охорони Конституції, встановлених нею основ конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, конституційної законності (Б.С. Ебзєєв, М.Д. Савенко).

Нерідко для позначення саме судового конституційного контролю використовують й іншу категорію — «конституційна юстиція». Як вказує В.М. Шаповал, конституційна юстиція – поняття, яке вживається для позначення судів спеціальної (конституційної) юрисдикції або судів загальної юрисдикції та їхніх функцій щодо вирішення питання відповідності різних нормативно-правових актів або тільки законодавчих актів конституції. За такого підходу може скластися хибне враження, що судовий конституційний контроль та конституційна юстиція – синонімічні поняття. Насправді ж важливим складником конституційної юстиції є певна процесуальна форма, в якій здійснюється конституційний контроль. Тому конституційну юстицію видається можливим визначити як здійснюваний у певній процесуальній формі органами судової влади конституційний контроль.

Моделі конституційного контролю та їхня загальна характеристика. Попри те, що окремі протоформи конституційного контролю існували ще за часів стародавньої німецької держави XII ст., Франції середини XIII ст., Португалії XVII ст., але концептуально ідея конституційного контролю, як не парадоксально, зважаючи на особливості публічно-правового регулювання, виникла наприкінці XVII ст. у Великій Британії, яка, втім, так і не запровадила у себе відповідного інституту. Ця ідея пов'язана з діяльністю так званої Таємної ради, яка до названого часу вже втратила свою компетенцію стосовно внутрішніх справ країни, але зберегла свої повноваження щодо колоній. Таємна рада визнавала акти законодавчих зборів колоній — легіслатур — недійсними, якщо вони суперечили актам англійського парламенту щодо цих колоній — колоніальним хартіям або загальному праву країни.

У сучасному ж розумінні конституційний контроль було конституційовано у США на межі XVIII-XIX століть низкою судових прецедентів. Визначальною у цьому стосунку стала справа «Марбері проти Медісона» (*Marbury v. Madison*, 5 U.S. (1 Cranch) 137), розглянута у 1803 році Верховним судом США під головуванням судді Дж. Маршалла, хоча потрібно зазначити, що федеральні суди і суди штатів приймали рішення щодо неконституційності окремих законів штатів і раніше.

Основа мотивації цього рішення полягала у такому: 1) обов'язком суддів є застосування законів; 2) коли існує суперечність між двома законами, застосування одного виключає застосування іншого; 3) Конституція є верховним законом, що визначає критерії законності для інших норм; 4) верховенство Конституції означає, що коли вона суперечить нормі закону, що прийнятий законодавцем, останній не може бути чинним правом; 5) заперечення попереднього твердження означатиме, що легіслатура може змінювати Конституцію шляхом прийняття звичайного законодавства, й тому Конституція не може виконати функцію обмеження законодавчого органу; 6) законодавчий орган обмежений Конституцією; 7) якщо

правовий акт, який приймається законодавчим органом, суперечить Конституції, він є нечинним для судової влади.

Історичне значення рішення у справі «Марбері проти Медісона» полягає у тому, що в цьому рішенні Верховний суд США вперше проголосив, що федеральна конституція є найвищим законом країни і що судова влада має право кваліфікувати будь-який закон Конгресу як неконституційний і недійсний у разі його невідповідності Конституції США, що й започаткувало інститут судового конституційного контролю, і, відповідно, американську (дифузну) модель конституційного контролю.

Утім, варто вказати, що наступного разу судовий конституційний контроль акта федерального рівня Верховний суд США здійснив лише через понад п'ятдесят років у сумнозвісній справі «Дред Скотт проти Сенфорда» (*Dred Scott v. Sandford*, 60 U.S. (19 How.) 393) 1857 року. Рішення у цій справі поряд із іншими чинниками призвело спочатку до Громадянської війни, а згодом — скасування рабства, об'єктивованого XIII та XIV поправками до Конституції США.

Водночас після 1803 року Верховний суд США неодноразово здійснював судовий конституційний контроль інших об'єктів, поступово розширюючи їхній перелік. Зокрема, у справі «Літл проти Берріма» (*Little v. Barreme*, 6 U.S. (2 Cranch) 170) 1804 року Верховний суд США здійснив судовий конституційний контроль юридично значущих дій федеральної виконавчої влади, аби визначити їхню відповідність актам Конгресу США.

У справі «Флетчер проти Пека» (*Fletcher v. Peck*, 10 U.S. (6 Cranch) 87) 1810 року Верховним судом США вперше було визнано таким, що не відповідає Конституції США, акт легіслатури штату США.

1816 року у справі «Мартін проти орендаря Хантера» (*Martin v. Hunter's Lessee*, 14 U.S. (1 Wheat.) 304) Верховний суд США поширив судовий конституційний контроль на рішення судів штатів США, вказавши, що федеральні суди мають юрисдикцію розглядати усі справи, що виникають відповідно до Конституції та законів США, і що Верховний суд США є у такому випадку апеляційною інстанцією, незалежно від того, чи розглядаються ці справи судами штатів чи федеральними судами. До речі, натеper чітко встановлено, що Верховний суд США може переглядати рішення судів штатів, що стосуються федерального законодавства.

Наразі судовий конституційний контроль становить у США важливу складову публічно-правового регулювання. Станом на вересень 2017 року, Верховний суд США визнав такими, що не відповідають в цілому або в частині Конституції США, 182 акти Конгресу США. Останнім за часом є рішення у справі «Метел проти Тема» (*Matal v. Tam*, 582 U.S.) 2017 року, згідно з яким Верховний суд США визнав неконституційним окремі положення Закону Ленхема (*Lanham Act*) 1946 року.

Американську (дифузну) модель було поступово втілено з тими чи іншими застереженнями у законодавстві та судовій практиці низки держав Центральної та Східної Америки (Аргентина, Болівія, Гренада, Мексика, Ямайка), деяких скандинавських країнах (Данія, Норвегія), країнах Сходу (Індія, Малайзія, Непал, Сінгапур, Японія) тощо (А. Мачич).

Водночас слід вказати, що американський досвід здійснення конституційного контролю судами загальної юрисдикції не знайшов широкого розповсюдження у Європі XIX століття. Досить широке поширення в період Великої французької

революції мала ідея створення спеціального органу конституційного контролю, проте вона також не набула на той час свого повноцінного розвитку. Після кількох невдалих спроб, відповідно до Конституції 1852 року у Франції часів Наполеона III було засновано Охоронний сенат, наділений функціями контролю конституційності актів, проте свої функціональні ролі він не виконував. Конституцією Франції 1946 року було засновано Конституційний комітет, який згодом, Конституцією 1958 року, було трансформовано у Конституційну раду та наділено досить специфічними повноваженнями щодо конституційного контролю.

Становлення конституційного контролю в Європі у його сучасному розумінні відбулося значно пізніше і традиційно пов'язується зі створенням Конституційного суду в Австрії, відповідно до Федерального конституційного закону 1920 року. Концепцію європейської конституційної юрисдикції було вироблено видатним австрійським правознавцем Г. Кельзеном. В основу теорії Г. Кельзена покладено ідею про ієрархію правових норм, за допомогою якої обґрунтовуються правові гарантії конституції. За Г. Кельзеном, найважливішими характеристиками системи правових норм є її внутрішня взаємопов'язаність і гомогенність. Ці ознаки виявлені в ієрархії рівнів правового регулювання, серед яких найвищий рівень, вершину ієрархії, обіймає конституція, основний закон. Таким чином, уперше була запропонована концепція цілісного правового порядку, вся ієрархія норм якого виводилася з одного джерела, що утворювало вершину піраміди – конституції.

Г. Кельзен вважав, що цілісність усієї системи і механізм її функціонування повинні були визначатися і підтримуватися за допомогою особливого інституту конституційного контролю законів, вищою і єдиною інстанцією якого мав бути конституційний суд. Г. Кельзен зазначав, що законодавчий орган на практиці розглядається як орган, який творить (створює) право, а не як обмежений конституцією орган, що право застосовує. Отже, сам парламент не може забезпечити своє підпорядкування конституції. Лише іншому, не залежному від парламенту органу і, як наслідок, не залежному від будь-якої іншої державної влади органу потрібно доручати нуліфікацію неконституційних актів.

Створення подібного органу, на думку Г. Кельзена, не заперечує принцип поділу влади і не є втручанням у сферу законодавчої влади, оскільки можливість передачі конституційно-контрольної функції самому законодавцю не є послідовним дотриманням принципу поділу влади. Навпаки, це буде означати його порушення, оскільки в такому випадку законодавча влада набуває серйозної переваги над іншими гілками влади. Водночас запровадження органу конституційного контролю не буде означати, як доводив Г. Кельзен, створення четвертої гілки влади, а передбачає покладання на нього функції контрбалансу між наявними гілками.

Таким чином, цілісність усієї системи і механізм її функціонування будується на наявності особливої та єдиної вищої інстанції конституційного контролю законів — конституційного суду. Ця концепція стала теоретичним обґрунтуванням європейської системи конституційного контролю і являє собою антитезу американської моделі за усіма найважливішими параметрами.

Дійсно, історично сформованим формам конституційного контролю властиві певні особливості та специфічні риси, що і дозволяє стверджувати про існування певних моделей конституційного контролю. Такими моделями в літературі традиційно визначають американську (дифузну, північноамериканську) та європейську (континентальну, кельзенівську) моделі конституційного контролю.

Характеризуючи специфічні особливості американської (дифузної) моделі судового конституційного контролю, слід виокремити такі принципові моменти.

По-перше, контроль за конституційністю в умовах американської моделі конституційної юстиції має універсальний характер. Він здійснюється не тільки щодо законів (статутів), але також і інших правових актів, прийнятих на всіх рівнях здійснення державної влади. Будь-який акт порушення загальноприйнятої ієрархії юридичних норм або дія, що не заснована на правовій нормі та порушує «належну правову процедуру», можуть бути визнані такими, що не відповідають Конституції Сполучених Штатів.

По-друге, контроль за конституційністю має казуальний характер. Його здійснення безпосередньо пов'язане з розглядом конкретної колізійної проблеми, в якій наявне посилення особи, що бере участь у справі, на приписи Конституції. Прикладом подібної ситуації може бути ситуація, за якої «одна сторона вважає, що вимога іншої сторони заснована на антиконституційній нормі. Суд зобов'язаний висловити свою думку з цього приводу і, відповідно, вирішити питання по суті заявленого позову».

По-третє, конституційний контроль має відносний характер через те, що рішення суду є обов'язковими тільки для сторін спору і не зобов'язують інших суб'єктів правозастосовної діяльності. Водночас суди тлумачать антиконституційну норму як таку, що не існує, і не беруть її до уваги під час ухвалення відповідного рішення по суті спору. Натомість відсутні будь-який конкретний акт або обов'язкова процедура скасування неконституційної норми за американської моделі конституційного контролю як такої.

По-четверте, американська модель конституційного контролю може бути централізованою та децентралізованою. В умовах централізованого різновиду американської моделі будь-який суд загальної юрисдикції може відмовитися застосовувати закон або підзаконний акт, прийнятий на різних рівнях здійснення державної влади, та вирішити колізію безпосередньо на підставі норм Конституції, хоча це не буде означати визнання факту недійсності документа, конституційність якого оскаржується. Інакше кажучи, нуліфікація (позбавлення юридичної сили) нормативного правового акта, зокрема закону, як така буде відсутньою. Визнати недійсним нормативний правовий акт за такої системи конституційного контролю може лише найвищий орган судової влади держави. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки лише рішення Верховного суду матиме наслідком нуліфікацію відповідного закону чи іншого правового припису. Водночас таким що суперечить конституції, може бути визнаний будь-який акт, що порушує ієрархію правових джерел, так само як і дія, що не заснована на правовій нормі і порушує відповідну процедуру. За централізованого різновиду американської моделі, який запроваджений, наприклад, в Індії та на Мальті, підпорядковані найвищому суди втрачають право навіть не застосовувати акт, визнаний неконституційним, що також належить до виключної прерогативи найвищого судового органу держави.

Характеризуючи європейську модель, можна виокремити такі інституціонально-функціональні та юрисдикційні особливості, що дозволяють розглядати її як самостійну систему конституційного контролю.

По-перше, органи конституційного контролю, що діють у багатьох європейських державах (за винятком тих країн, де склалися так звані гібридні системи конституційного контролю), не входять до традиційної системи судів

загальної юрисдикції, здійснюючи свої прерогативи поза сферою повноважень кримінальних, цивільних, трудових, адміністративних та інших судів.

По-друге, до юрисдикції органів конституційного контролю належать питання співвіднесеності з конституцією країни різних нормативно-правових актів органів державної влади (причому – не тільки всіх трьох гілок без винятку, але і будь-якого рівня) і місцевого самоврядування. Останнє повноваження являє собою особливу, свого роду виключну, компетенцію, яку не має жоден суд загальної юрисдикції. У цьому випадку йдеться, умовно кажучи, про контрольні прерогативи у вузькому сенсі слова. Крім того, органи конституційного контролю мають право здійснювати й деякі інші функції, як правило, не властиві судам загальної юрисдикції: а) виступати судовою інстанцією, «політичним трибуналом» щодо найвищих посадових осіб держави (подібними повноваженнями наділені, зокрема, органи спеціалізованого судового контролю найбільших західноєвропейських федерацій — Федеральний конституційний суд ФРН та Конституційний суд Австрії); б) діяти як виборчий суд під час проведення загальнонаціональних референдумів (як, наприклад, в Італії), в) розглядати питання конституційності політичних партій і громадських рухів.

По-третє, специфічний характер органів конституційного контролю – на відміну від судів загальної юрисдикції – проявляється в статусі тих суддів, які безпосередньо здійснюють конституційне правосуддя. Водночас слід особливо підкреслити, що в державах, конституції яких регламентують питання судоустрою та судової організації, все більшого значення починають набувати конституційні принципи, що лежать в основі правового статусу суддів: призначення (рідше – виборності ординарних суддів парламентом за поданням глави держави і часткового обрання членів конституційних судів парламентами); незмінюваності суддів; незалежності суддів; суддівської несумісності; судового імунітету тощо. Усі ці принципи тісно взаємопов'язані та підпорядковані загальному завданню забезпечення незалежності суду та високого професійного рівня суддів.

Натомість у переважній більшості країн, щодо яких можна говорити про європейську модель конституційного контролю, відсутній інститут довічного призначення суддів. Найчастіше судді призначають на чітко фіксований термін (шість років у Португалії, дев'ять років у Франції, Іспанії та Італії, дванадцять років в Австрії та Німеччині). Важливо підкреслити, що в деяких випадках процес оновлення персонального складу здійснюється в певних пропорціях, що забезпечує наступність в організації та діяльності органів конституційного контролю європейської моделі (так, у Франції ротація Конституційної ради здійснюється на одну третину кожні три роки). Водночас встановлено жорстку заборону повторного призначення або переобрання на безпосередньо другий термін.

На відміну від північноамериканської практики формування судових установ, у переважній більшості випадків члени органів судового конституційного контролю призначаються за безпосередньою участю декількох найвищих інститутів публічної влади (зокрема, спільно главою держави і керівниками палат парламенту, іноді – судових структур). Мета цілком виправдана: максимальним чином не тільки виключити превалювання будь-якої гілки влади, а й уникнути односторонньої орієнтації органів конституційного контролю.

По-четверте, специфічний характер конституційного контролю, здійснюваного в межах європейської моделі, безпосередньо пов'язаний і з тими особливостями, які

вбачаються в інституті конституційного запиту, скарги або заяви. Найчастіше, за певними винятками, які лише підтверджують загальну спрямованість, правом запиту володіють органи державної, в тому числі судової, влади та фізичні особи. В умовах федеративної форми державного устрою сказане стосується не тільки центральних, а й регіональних інститутів публічної влади.

Нарешті, по-п'яте, в межах європейської моделі, поряд з абстрактним конституційним контролем, здійснюється й конкретний конституційний контроль.

На теперішній час європейська система конституційного контролю набула широкого розповсюдження та представлена не тільки в європейських країнах (Австрія, Білорусь, Болгарія, Іспанія, Італія, Німеччина, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія), але і краях Африки (Ангола, Єгипет, Мадагаскар, Малі), Азії (Південна Корея, Таїланд, Шрі-Ланка), Близького Сходу (Сирія) тощо (*А. Мачич*).

Разом з тим сучасний інститут конституційної юстиції характеризується таким різноманіттям форм, яке все важче зводити до двох основних моделей. Усе більш помітною стає тенденція виникнення різних змішаних форм, коли тією чи іншою мірою поєднуються окремі ознаки та риси, властиві кожній з основних моделей. Зберігаючи між ними принципову організаційну відмінність (суди загальної юрисдикції та спеціалізовані органи), така модель в усіх інших аспектах у багатьох країнах набуває гібридний характер (за компетенцією судових органів, застосовуваними ними видами та формами конституційного контролю). Такі гібридні моделі лише досить умовно можна охарактеризувати як американську чи європейську модель у їх класичному варіанті.

Змішана модель конституційного контролю може бути представлена або органами, які або поєднують риси основних систем, тобто американської та європейської, або різними органами, що здійснюють конституційний контроль щодо актів різного походження. Перша змішана модель реалізована, наприклад, у Греції, в якій відповідно до статті 100 Конституції 1975 року діє спеціальний орган – Верховний спеціальний суд; натомість питання про конституційність можуть розглядатися й іншими, вищими судовими органами: Касаційним судом (загальна юрисдикція), Державною радою (адміністративна юрисдикція) і Рахунковою палатою (юрисдикція поширюється на фінансові справи, пов'язані головним чином з державним бюджетом).

До змішаної моделі конституційного контролю також слід віднести французьку модель, за якою повноваження щодо конституційного контролю розподілені між Конституційною та Державною радами.

Так, Державна рада, що являє собою найвищий орган адміністративної юстиції і консультативний орган уряду, перевіряє конституційність актів виконавчої влади, зокрема законопроектів уряду, а також здійснює повноваження касаційної інстанції щодо апеляційних адміністративних судів і певних категорій справ.

Натомість конституційність парламентських актів (законів і регламентів палат), які ще не набули чинності, проектів референдних актів до їх винесення на всенародне голосування, міжнародних договорів до їх ратифікації або затвердження, а також розподілу повноважень між парламентом і урядом покладена на Конституційну раду – орган, організація якого до певної міри запозичила досвід європейської моделі контролю, однак має суттєві відмінності.

Зокрема, до складу Конституційної ради входять дев'ять членів, яких у рівній кількості строком на дев'ять років призначають Президент на власний розсуд і

кожний з голів палат Парламенту на підставі висновків уповноваженої постійної комісії відповідної палати, причому кожних три роки кожен з цих суб'єктів призначає по одному члену. Голову Конституційної ради з її складу призначає Президент. Крім того, до складу Конституційної ради довічно входять колишні президенти Франції.

Заснована відповідно до Конституції П'ятої Республіки 1958 року, сучасна модель конституційного контролю у Франції, перебуваючи під визначальним впливом доктрини народного суверенітету, протягом 50 років передбачала здійснення виключно попереднього конституційного контролю за ініціативою чітко визначеного кола найвищих посадових осіб: Президента Республіки, Прем'єр-міністра, голів палат парламенту, а також 60 членів верхньої або, відповідно, 60 членів нижньої палати парламенту.

Утім, 2008 року, після тривалих дискусій та декількох невдалих спроб, Конституцію Франції 1958 року було доповнено статтею 61-1, відповідно до якої особа вправі заявити, що застосовуване під час вирішення її судової справи положення закону обмежує гарантовані Конституцією права і свободи. У такому разі суд, у якому було поставлено питання про конституційність, зобов'язаний негайно передати це питання або до Державної ради, або до Касаційного суду. Зазначені органи, за умови визнання тверджень особи обґрунтованими, приймають рішення щодо звернення до Конституційної ради.

Конституційована конституційними змінами 2008 року процедура дістала назву «першочергового питання щодо конституційності» і засвідчила запровадження у Франції наступного конкретного конституційного контролю, що може бути ініційований лише особою – стороною судового процесу щодо застосовуваного під час вирішення її справи положення закону.

Унікальність французької моделі конституційного контролю, зумовлена її інституціонально-юрисдикційними особливостями, надає дослідникам аргументи для тверджень про необхідність її ідентифікації як самостійної моделі конституційного контролю. Так само в літературі висловлюється позиція, за якою особливості організації та здійснення конституційного контролю у Бельгії та Швейцарії дозволяють стверджувати про наявність, відповідно, бельгійської та швейцарської моделей конституційного контролю.

З певними застереженнями до держав, які запровадили французьку модель конституційного контролю, натеper належать Алжир, Мозамбік, Марокко (А. Мачич).

У наведеному контексті не можна не вказати про запроваджену у багатьох країнах Латинської Америки (Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Перу, Уругвай, Чилі тощо) та Іспанії процедуру ампаро (*amparo*), здійснювану звичайними судами. З'явившись наприкінці XIX століття в Мексиці, процедура ампаро являє собою механізм забезпечення конституційної законності та правопорядку, здійснюваний за допомогою самостійного судочинства, розпочатого з ініціативи потерпілої сторони, й ухвалення рішення про неконституційність оскаржуваного нормативного акта або дії посадової особи, що тягне за собою встановлені законодавством правові наслідки для сторін у справі, що розглядається. Процедура ампаро зовні передусім нагадує інститути *habeas corpus* та *habeas data* англо-американської правової традиції, але є ширшою за змістом, оскільки поширюється на усі правовідносини, які регулюються нормами конституції держави. Процедура

ампаро може застосовуватися паралельно з оскарженням у кримінальному, цивільному або адміністративному порядку, водночас рішення про невідповідність конституції певного акта не тягне втрату ним чинності для інших осіб.

Виключна оригінальність процедури ампаро, яка співіснує, як правило, з американською моделлю конституційного контролю, дає підстави твердити про так звану іберійську (латиноамериканську) модель конституційного контролю та її змішаний, гібридний характер.

Нарешті, враховуючи особливий характер мусульманської правової системи, слід виокремити ще одну модель, яку умовно можна назвати ісламською. Характерним прикладом є Іран, де створено Раду з охорони Конституції, яка складається з шести мусульманських правознавців, що володіють знаннями ісламської юриспруденції, і шести юристів з різних галузей права. Головною особливістю цієї моделі є те, що закони держави перевіряються на відповідність не тільки Конституції, але й ісламському праву та принципам ісламу.

Види конституційного контролю. У спеціальній літературі виокремлюють різні види конституційного контролю, і з приводу їх класифікації, як правило, не виникає значних розбіжностей. Якщо узагальнити наявні класифікації, то їх можна звести до такого.

За часом застосування конституційний контроль може бути попереднім (превентивним) і наступним (репресивним). В основі такої диференціації здійснюваного конституційного контролю закладено не лише суто часовий чинник, ідеться також і про змістовну різницю. Попередній контроль передбачає, що з метою запобігання потенційній невідповідності конституції об'єктом конституційного контролю виступає нормативний акт до набуття ним чинності. Можливі два варіанти: в першому випадку об'єктом конституційного контролю стає проєкт нормативного акта, в іншому – вже вотований нормативний акт, який, утім, ще не підписано і не набув юридичної сили.

Наступний контроль навпаки передбачає перевірку відповідності конституції держави нормативного акта, який вже набув чинності. Мета наступного контролю — забезпечити конституційність правових норм на будь-якому етапі їх застосування. Подібне завдання може виникнути, наприклад, у разі, якщо у суб'єктів звернення до органу конституційного контролю виникає необхідність уточнення конституційності нормативного акта або його окремих положень.

Абстрактний конституційний контроль або, відповідно, контроль шляхом дії застосовується у країнах концентрованої моделі та передбачає, що розгляд питання про конституційність правового акта може бути ініційований незалежно від будь-якого конкретного факту його застосування або прийняття на його підставі рішення або, як часто кажуть, поза зв'язком з певною справою. Право ініціювати такий розгляд, як правило, належить встановленим органам державної влади та посадовим особам.

Конкретний конституційний контроль або, відповідно, контроль шляхом заперечення застосовується передусім у країнах дифузної моделі й означає, що конституційність акта перевіряється у зв'язку з існуванням певної справи, під час розгляду якої такий акт підлягає застосуванню, і на його підставі може бути прийнято рішення. Такий контроль відбувається в умовах «звичайного» судового процесу, коли кожна зі сторін справи може заперечити проти застосування нормативного акта з мотивів його неконституційності.

Попередній і наступний контроль об'єднує одна риса — вони здійснюються поза органом влади, що розробляє та приймає правовий акт (зовнішній контроль). Переважна більшість країн на теперішній час закріпила здійснення саме зовнішнього конституційного контролю, оскільки лише він передбачає незалежність і самостійність органу конституційного контролю, можливість відокремленого прийняття ним рішень. Зовнішній конституційний контроль означає, що компетентний орган, що його проводить, є арбітром між конституцією та органами публічної влади. Для повноцінного аналізу спірної ситуації конституційний контроль повинен бути зовнішнім, аби не відчувати впливу з боку «підконтрольних» органів.

Водночас у практиці конституційно-правового регулювання зарубіжних країн наявний і внутрішній контроль, тобто контроль, здійснюваний під час розробки проєкту нормативного акта. Такий контроль зазвичай має консультативний характер і не виключає зовнішнього контролю. Під час його здійснення можливі парламентський контроль і контроль з боку глави держави. Так, Всекитайські збори народних представників мають повноваження здійснення контролю за втіленням Конституції, що зумовлює здійснення ними щодо власних актів внутрішнього конституційного контролю (п. 2 ст. 62 Конституції КНР). Парламентський конституційний контроль іноді проводиться під час проходження проєктами різних стадій процедури прийняття акта. Парламентарі під час обговорення проєкту на пленумі палати або в її комісіях можуть вказувати на неконституційність акта. Думки членів парламенту можуть враховуватися органом конституційного контролю, якщо цей акт надійде йому на розгляд (тобто у разі проведення зовнішнього контролю). Глава держави, посиляючись на неконституційність переданого йому для промульгації акта, може скористатися своїм правом вето, правом повернення до парламенту (залежно від своїх повноважень). Зі внутрішнім контролем пов'язане й право глави держави ініціювати запит зовнішнього органу контролю про відповідність акта основному закону (наприклад, таке право мають президенти республіки в Болгарії, Польщі, Румунії, Франції та ін.).

За своїм обсягом конституційний контроль може бути повним, тобто охоплювати всю врегульовану конституцією країни систему суспільних відносин, або частковим, тобто поширюватися тільки на певну сферу (федеративні відносини, компетенція найвищих органів влади, права і свободи людини і громадянина тощо). Повний конституційний контроль найбільшою мірою характерний для сучасних держав, що створили спеціалізовані органи конституційного контролю. Слід зазначити, що визначення конституційного контролю як повного залежить не від обсягу повноважень відповідного органу, а від того, на який обсяг конституційних норм ці повноваження спрямовані.

За змістом конституційний контроль поділяють на матеріальний і формальний. Матеріальний контроль передбачає перевірку змісту акта на предмет відповідності його конкретних положень нормам конституції. Це найбільш поширений вид контролю, який знаходить прояв у всіх країнах під час перевірки на відповідність конституції актів законодавства, міжнародних договорів, інших документів. У разі формального контролю перевірці піддається дотримання вимог конституції до видання акта, тобто чи компетентним органом було видано акт, чи було дотримано процедуру прийняття і форму видання акта.

Конституційний контроль розрізняють за обов'язковістю його застосування. З цього погляду його поділяють на обов'язковий і факультативний. Обов'язковий конституційний контроль передбачає конституційно або законодавчо закріплену перевірку акта на предмет його відповідності конституції як обов'язковий елемент його прийняття. Без такої перевірки акт, який є об'єктом обов'язкового конституційного контролю, не може бути опублікований і, відповідно, набрати чинності.

Варто підкреслити, що обов'язковий конституційний контроль є виправданим лише, якщо він здійснюється у попередньому порядку (превентивно) і за умов концентрованої моделі.

Факультативний конституційний контроль означає, що конституційний розгляд не має обов'язкового характеру і може бути ініційований повноважним на те суб'єктом, якщо останній вбачатиме необхідність у цьому. Факультативний конституційний контроль виступає основною формою діяльності органів конституційного контролю, застосовується в переважній більшості країн, виникає виключно з необхідності і цілком залежить від волі суб'єкта, наділеного правом ініціативи конституційного розгляду. Водночас факультативний контроль може бути попереднім і наступним і здійснюється в умовах концентрованої та дифузної моделей.

Становлення та розвиток конституційної юстиції в Україні. Становлення та розвиток в Україні конституційної юстиції, натеper інституціонально уособленої Конституційним Судом України, позначений тернистими віхами.

Аналіз українських конституційних документів початку ХХ століття дає підстави стверджувати, що ідея судового конституційного контролю не набула широкого визнання. Певною мірою це пояснюється зумовленою догматичним сприйняттям теорії поділу влади Ш. Монтеск'є недовірою до суддів як судових охоронців конституції держави, а також виключною важливістю принципу верховенства представницького органу державної влади для конституційної системи часів Української Народної Республіки.

У радянський період судовий конституційний контроль також повністю заперечувався, оскільки вважалось, що він є невід'ємним елементом «буржуазної доктрини» поділу влади. Загальновідомо, що ідеологія диктатури пролетаріату повністю виключала теорію поділу влади та існування конституційних обмежень щодо державної влади. Як зазначалось у радянській юридичній літературі того часу, «народні суди не можуть втручатися в оцінку внутрішньої конституційності законів, оскільки привласнення ними таких повноважень поставило б їх у становище політичних установ, які контролюють верховну владу, що суперечить духу нашої Конституції».

Лише в останні роки існування СРСР було утворено квазісудовий орган попереднього конституційного контролю – Комітет конституційного нагляду СРСР. Незважаючи на те, що відповідно до змін до Конституції УРСР 1978 року також було передбачено утворення Комітету конституційного нагляду в УРСР, його так і не було утворено. Взагалі у період «перебудови» в радянській Україні залишалася поширеною думка, що конституційний контроль суперечить принципу верховенства законодавчої влади, а відповідно — й принципу народного суверенітету. Тому вважалось, що наділення особливого юрисдикційного органу конституційного

контролю правом скасовувати акти Верховної Ради — єдиного органу, що виступав від імені народу, перетворить принцип народного суверенітету на фікцію.

Після проголошення 16.07.1990 Декларації про державний суверенітет України Конституція УРСР 1978 року зазнала суттєвих змін. Зокрема, 24.10.1990 відповідно до Закону УРСР № 404-XII “Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР” статтю 112 було викладено в новій редакції, яка передбачала утворення Конституційного Суду України, що мав обиратися Верховною Радою Української РСР на десять років з числа спеціалістів у галузі права. Організація і порядок діяльності Конституційного Суду УРСР відповідно до частини четвертої статті 112 мали бути визначені Законом про Конституційний Суд УРСР.

Відповідний законодавчий акт було прийнято лише 03.07.1992, за яким Конституційний Суд України визначався як незалежний орган в системі судової влади, покликаний забезпечувати відповідність законів, інших нормативних актів органів законодавчої і виконавчої влади Конституції України, охорону конституційних прав та свобод особи. Утім, Верховна Рада України, маючи повноваження формувати цей орган, спромоглася обрати лише Голову Конституційного Суду України — ним став Л.П. Юзьков

Водночас згідно з пунктом 19 частини третьої статті 97 Глави 12 Конституції 1978 року (в редакції 1989 року), за Верховною Радою України було закріплено повноваження щодо тлумачення Конституції України і законів України. Контроль за додержанням Конституції України згідно з пунктом 6 частини першої статті 106 цієї Конституції продовжувала здійснювати Президія Верховної Ради України.

Наступна згадка про Конституційний Суд України на найвищому нормативному рівні з’являється в укладеному 08.06.1995 між Президентом України та Верховною Радою України Конституційному Договорі, невід’ємною складовою якого було визначено схвалений Верховною Радою України Закон України “Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні”. Конституційний Суд України згідно зі статтею 38 вказаного Закону виступав незалежним органом судової влади, що забезпечує відповідність законів, інших нормативних актів законодавчої і виконавчої влади Конституції України, охорону конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Але повноваження щодо здійснення конституційного контролю закріплювались за Верховною Радою України, яка «приймає Конституцію України, закони України, кодекси та інші кодифіковані акти, вносить до них зміни і доповнення, дає їх офіційне тлумачення» (пункт 1 частини першої статті 17); «здійснює контроль за виконанням Конституції України, законів України та постанов Верховної Ради України» (пункт 2 частини першої статті 17); «здійснює контроль у сфері захисту прав людини» (пункт 3 частини першої статті 17).

За такого суперечливого регулювання Конституційний Суд України передбачувано не було сформовано і після укладання між Верховною Радою України та Президентом України Конституційного Договору 1995 року.

І лише з прийняттям Конституції України 1996 року відбулося нарешті становлення органу конституційної юстиції — Конституційного Суду України. Вже через сім місяців після вступу суддів на посади, 13 травня 1997 року, було прийнято перше Рішення Конституційного Суду України № 1-зп/1997 у справі щодо

несумісності депутатського мандата, що стало точкою відліку здійснення судового конституційного контролю в Україні.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. Як звали суддю-доповідача у справі «Мербері проти Медісона»?
 - a) Джон Едемс;
 - b) Джон Маршалл;
 - c) Роджер Тоні;
 - d) Вільям Джонсон.
2. У якому році почав діяти перший у світі конституційний суд – спеціальний орган конституційної юрисдикції?
 - a) 1803;
 - b) 1849;
 - c) 1920;
 - d) 1948.
3. У якій конституції вперше було передбачено утворення Конституційного Суду України?
 - a) Конституція УНР 1918 року (зі змінами);
 - b) Конституція УРСР 1937 року (зі змінами);
 - c) Конституція УРСР 1978 року (зі змінами);
 - d) Конституція України 1996 року (зі змінами).
4. У якому році на рівні конституції вперше було передбачено утворення Конституційного Суду України?
 - a) 1919;
 - b) 1929;
 - c) 1990;
 - d) 1996.
5. Хто був обраний першим Головою Конституційного Суду України?
 - a) О.М. Мироненко;
 - b) В.М. Шаповал;
 - c) С.В. Шевчук;
 - d) Л.П. Юзьков.

Практичні завдання

1. Провести порівняльний аналіз конституційно-правового регулювання конституційного контролю згідно з Конституцією Франції (https://pravo.org.ua/img/books/files/1522085069fr_const_final.pdf), Конституцією Італії (https://pravo.org.ua/img/books/files/1532528829const_italy.pdf), Конституцією Польщі (https://pravo.org.ua/img/books/files/1525439592pol_const_new_a5_web.pdf) та

заповнити наведену нижче таблицю. Завдання виконується письмово з обов'язковим посиланням на конкретні положення конституції відповідної держави.

Критерії	Франція	Італія	Польща
Найвищі органи влади, наділені повноваженнями щодо здійснення конституційного контролю			
Орган конституційної юрисдикції			
Кількісний склад органу конституційної юрисдикції			
Суб'єкти формування кількісного складу органу конституційної юрисдикції			
Термін призначення (обрання) на посаду члена органу конституційної юрисдикції			
Вимоги до кандидата на посаду члена органу конституційної юрисдикції			
Повноваження органу конституційної юрисдикції			
Форми звернення до органу конституційної юрисдикції			
Суб'єкти звернення до органу конституційної юрисдикції			
Акти органу конституційної юрисдикції			

2. Провести порівняльний аналіз конституційно-правового регулювання конституційного контролю згідно з Конституційним договором між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України 1995 року (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1к/95-вр#Text>), Конституцією України в редакції 1996 року (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ed19960628>) та Конституцією України в редакції 2021 року (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>) та заповнити наведену нижче таблицю. Завдання виконується письмово з обов'язковим посиланням на конкретні конституційні положення.

Критерії	Конституційний договір	Конституція України в редакції 1996 року	Конституція України в редакції 2021 року
Найвищі органи влади, наділені повноваженнями щодо здійснення конституційного контролю			
Орган конституційної юрисдикції			
Кількісний склад органу конституційної юрисдикції			
Суб'єкти формування кількісного складу органу конституційної юрисдикції			
Термін призначення (обрання) на посаду члена органу конституційної юрисдикції			
Вимоги до кандидата на посаду члена органу конституційної юрисдикції			
Повноваження органу конституційної юрисдикції			
Форми звернення до органу			

конституційної юрисдикції			
Суб'єкти звернення до органу конституційної юрисдикції			
Акти органу конституційної юрисдикції			

3. За результатами опрацювання статті О. Мироненка «Еволюція та особливості функціонування соціалістичної моделі конституційної юстиції (1945-1980 роки)» (*Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 6. С. 69-80) письмово відповісти на такі питання:

1. У якій соціалістичній державі у вказаний період було запроваджено конституційний суд – єдиний орган конституційної юрисдикції – та якими повноваженнями його було наділено;

2. Якими особливостями характеризується у вказаний період розвиток конституційної юстиції у Польщі.

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Верховенство конституції та верховенство парламенту.
2. Змішані моделі конституційної юстиції.
3. Процедура ампаро: досвід Іспанії.

Тема 2. Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції

Мета вивчення: засвоєння здобувачами вищої освіти знань щодо політико-правової природи Конституційного Суду України, його функціональної взаємодії з іншими органами публічної влади; формування вмінь та навичок, необхідних для застосування сучасних правових доктрин та принципів, зокрема принципу верховенства права та його складових, та розв’язування задач правозастосування у сфері конституційної юстиції.

Питання

1. Політико-правова природа Конституційного Суду України.
2. Політизація конституційної юстиції і доктрина політичного питання.
3. Нормативне регулювання організації та діяльності Конституційного Суду України.
4. Засади діяльності Конституційного Суду України.

Теоретичний мінімум

Політико-правова природа Конституційного Суду України: його цілі та завдання. Запровадження 1996 року інституту судового конституційного контролю, уособленого Конституційним Судом України, який, маючи високий рівень незалежності, отримав реальну можливість впливати на практику реалізації законодавчої і виконавчої влади та на їх співвідношення, зумовило надзвичайно високий науковий інтерес і як наслідок — низку змістовних наукових досліджень різних аспектів його організації та функціонування, зокрема й у контексті практики реалізації принципу поділу влади, системи стримувань і противаг, та, водночас, поставило на порядок денний питання про природу єдиного органу конституційної юстиції.

Наприклад, В. Гергелійник, зазначаючи, що «Конституційний Суд України виконує функцію конституційного контролю в межах визначеної Конституцією судової гілки влади», доводив, що «окреслена специфіка органу конституційної юстиції у порівнянні з судами загальної юрисдикції дозволяє зробити висновок про визначення на теоретичному рівні статусу Конституційного Суду України як “квазіоргану” правосуддя України, який входить, хоча це і не закріплено на конституційному рівні, в контрольно-наглядову гілку влади України. І, хоча Конституція України відносить Конституційний Суд до судової гілки влади, ми можемо говорити про це, як про етапний фактор у становленні контрольно-наглядової гілки влади».

У контексті такого підходу послідовно обґрунтовувалася позиція про те, що поряд із законодавчою, виконавчою і судовою владою існує четверта гілка влади – контрольна, складовою якою пропонували визначати Конституційний Суд України.

Згідно з іншим підходом, незважаючи на особливості, що відрізняють Конституційний Суд України від судів загальної юрисдикції, він визначався як складова єдиної судової системи, єдиний орган конституційної юрисдикції, який здійснює конституційне судочинство шляхом розгляду і вирішення по суті справ конституційної юрисдикції. У цьому зв’язку М.І. Козюбра стверджував, що за організаційною природою, яка фіксується у самій назві його назви – суд; за

функціональним призначенням – здійсненням конституційної юрисдикції, тобто вирішенням спорів про право; за процесуальною формою діяльності – конституційним судочинством; за основними принципами діяльності – незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов’язковості рішень тощо; гарантіями незалежності та недоторканості суддів, підставами для звільнення з посади та вимогами щодо несумісності; відсутністю права порушувати питання про конституційність закону чи іншого правового акта за власною ініціативою тощо Конституційний Суд України належить до судової влади України.

Однією з визначальних причин заперечення судової природи Конституційного Суду України є здійснення ним компетенційної діяльності, сутністю якою виступає конституційний контроль. Вихідною тезою такого підходу залишається намагання виразити зміст усієї судової влади, її владних повноважень через специфіку лише однієї функції судової влади або форми судової діяльності. Втім, зведення функцій судів лише до однієї функції – правосуддя, так само як ототожнення самого явища правосуддя з судовою владою, видається невиправданим, адже остання «є ширшим за змістом і більш загальним за природою» (*В.М. Шаповал*). У цьому аспекті заслуговує на увагу твердження, за яким правосуддя є не синонімом судової влади, а її виключною компетенцією.

Наразі згідно з Конституцією України в редакції Закону України від 02.06.2016 № 1401-VIII “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” Конституційний Суд України виведено за межі системи судоустрою України і про нього більше не згадується у розділі VIII Конституції України – “Правосуддя”. У такий спосіб було враховано особливе функціональне призначення Конституційного Суду України та здійснюваний ним вплив на організацію та здійснення публічної влади.

Здійснюючи конституційний контроль, Конституційний Суд України приймає принципово важливі для життєдіяльності держави й суспільства рішення, які окрім, власне, правових мають й очевидні політичні наслідки. Водночас Конституційний Суд України не замінює, не може і не має замінювати парламент, главу держави чи уряд тощо і здійснювати їхні повноваження. Наведене не заперечує права й обов’язку Конституційного Суду України визначати наявні проблеми, які потребують вирішення іншими органами влади, або вказувати на наслідки запровадження змін до Конституції України у певній редакції. Такий підхід повною мірою відповідає функціональному призначенню Конституційного Суду України – органу конституційної юрисдикції – гарантувати верховенство Конституції як Основного Закону України, вирішуючи питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснюючи офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

У науково-експертній спільноті не викликало сумнівів, що Конституцією України у 1996 році було запроваджено європейську (концентровану) модель конституційної юстиції, яка насамперед передбачає утворення спеціалізованого органу влади, виключною прерогативою якого є здійснення конституційного контролю. Принципово важливим критерієм вирішення саме судових органів

конституційного контролю виступає відсутність права ініціювати здійснення такого контролю за власною ініціативою.

Тому, видається, що попри наведені зміни, Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” не запровадив іншої моделі конституційної юстиції. Відстоюючи тезу про функціональний плюралізм судової влади, вважаємо, що виведення Конституційного Суду України за межі системи судоустрою України згідно з Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” не перетворює його на квазісудовий орган і не виключає його ідентифікації як органу судової влади.

Політизація конституційної юстиції і доктрина політичного питання. Зважаючи на особливе функціональне призначення Конституційного Суду України в системі поділу влади, ті можливості, які має цей орган державної влади стосовно інших владних гілок, особливого значення набуває неприпустимість перевищення Конституційним Судом України меж своїх повноважень. Зазначена проблема набуває особливої актуальності з огляду на те, що у випадку законодавчої і виконавчої влад їх баланс забезпечується насамперед їх взаємними можливостями впливати одна на одну. На відміну від цього, процес збалансування у цьому разі має принципово інший характер, оскільки будь-які механізми, що дозволяють втручатись у процес здійснення юрисдикційних повноважень Конституційного Суду України, тим самим порушуватимуть таку основоположну засаду його функціонування, як незалежність. Унаслідок цього, у випадку з Конституційним Судом України, як і загалом щодо судової влади, провідну роль відіграють не стільки зовнішні, скільки внутрішні фактори її обмеження.

Слід мати на увазі, що Конституційний Суд України, не виступаючи політичним органом, тим не менше, виконує важливі політичні функції. Це впливає з того, що й сама Конституція, охороняти яку покликаний Конституційний Суд України, є одночасно і юридичним, і політичним документом. Тому значна кількість рішень, що виносяться Конституційним Судом, особливо у випадках, коли предметом конституційного розгляду є проблеми поділу повноважень та меж компетенції органів окремих гілок державної влади, має політичний характер, тобто стосується відносин, що є безпосередньо пов’язаними з практикою та реалізацією державної влади.

Для успішного вирішення завдання неприпустимості перевищення Конституційним Судом України меж своїх повноважень, унеможливлення порушення політичної нейтральності важливе значення має доктрина політичного питання. Суть цієї доктрини, остаточно сформованої Верховним судом США у справі «Бейкер проти Карра» (*Baker v. Carr*, 369 U.S. 186) 1962 року, полягає у тому, що суди не уповноважені вирішувати справи, в яких порушуються політичні питання, оскільки вони мають вирішуватися у політичний спосіб іншими гілками влади. Верховний суд США у рішенні у цій справі визначив, що на політичний характер питання вказують такі ознаки:

- 1) чітке текстуальне віднесення конституційно визначеного повноваження вирішувати певні питання до компетенції інших гілок влади, крім судової гілки;
- 2) відсутність чітко визначених правових стандартів для вирішення спору;

3) неможливість вирішення судом спору без уникнення втручання до компетенції інших гілок влади й виявлення в такий спосіб до них неповаги;

4) неможливість вирішення питання без вихідного політичного рішення, що виходить за межі розсуду суду;

5) необхідність беззаперечного дотримання судом вже прийнятого політичного рішення;

6) можливість спричинення рішенням суду конфлікту між гілками влади.

Доктрина політичного питання, яка згодом набула визнання і в умовах концентрованої моделі конституційного контролю, неодноразово застосовувалася Конституційним Судом України під час здійснення юрисдикційних повноважень.

Так, в Ухвалі Конституційного Суду України від 27.06.2000 № 2-уп/2000 про припинення конституційного провадження у справі за конституційним поданням 57 та 69 народних депутатів України щодо визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні «Українського дому» 21 січня та 1 лютого 2000 року, Конституційний Суд України вказав:

“...проведене Конституційним Судом України дослідження свідчить, що предмет оскарження виник з факту партійно-фракційного розмежування у парламенті, має регламентне, процедурне, політико-моральне значення, а рішення, прийняті в «Українському домі», є, по суті, елементом політичного процесу.

До повноважень Конституційного Суду України не належить оцінка адекватності цих рішень суспільно-політичним реаліям та груповим і особистим інтересам народних депутатів України. Хоч би якими дискусійними були ці проблеми, вони є проблемами самої Верховної Ради України.

З огляду на викладене правомірно зробити висновок, що Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції не наділений повноваженнями вирішувати цю справу по суті, оскільки не має права втручатися у політичні та внутрішньоорганізаційні питання діяльності Верховної Ради України, вдосконалювати чинні нормативні акти, заповнюючи наявні в них прогалини”.

В Ухвалі від 07.03.2019 № 8-у/2019 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні” Конституційний Суд України вказав, що:

“Верховна Рада України може приймати рішення політичного характеру для висловлення своєї позиції та оцінки тих чи інших подій, фактів, обставин. Приймаючи Постанову, Верховна Рада України засвідчила свою політичну позицію щодо підтримки звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні.

Конституційний Суд України зазначає, що питання, порушені у Постанові, мають політичний характер та повинні бути вирішені в межах компетенції та політичної доцільності відповідних органів державної влади. Конституційний Суд України в Рішенні від 07.05.2002 № 8-рп/2002 у справі щодо підвідомчості актів

про призначення або звільнення посадових осіб зазначив, що до юрисдикції Конституційного Суду України належить вирішення питань, які мають правовий (а не політичний) характер; у зв'язку з цим згідно з пунктом 1 частини першої статті 150 Конституції України ці питання не можуть бути предметом розгляду Конституційним Судом України, оскільки мають політичний, а не правовий характер (абзаци другий, третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 12 січня 2005 року № 2-у/2005)”.

Нормативне регулювання організації та діяльності Конституційного Суду України. Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України натеper окрім Конституції України визначається:

1) Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), який установлює порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, порядок конституційного провадження, процедуру розгляду справ та виконання рішень і висновків;

2) Регламентом Конституційного Суду України, ухваленим Постановою Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018, який установлює згідно з Законом організацію внутрішньої роботи Конституційного Суду України та відповідні правила процедури розгляду ним справ;

3) актами Конституційного Суду України, що регламентують організацію його роботи, відповідно до Закону та Регламенту Конституційного Суду України (наприклад, Положення про Постійну комісію з питань регламенту та етики Конституційного Суду України, ухвалене Постановою Конституційного Суду України від 03.12.2018 № 40-п/2018);

4) низкою рішень, власне, Конституційного Суду України. До таких рішень слід передусім віднести: Рішення Конституційного Суду України від 09.06.1998 № 8-рп/98 у справі щодо внесення змін до Конституції України; Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України; Рішення від 27.03.2002 № 7-рп/2002 у справі щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад; Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2008 № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України; Рішення від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України.

В останньому випадку проявляється одна з важливих особливостей правового регулювання організації та діяльності Конституційного Суду України.

Засади діяльності Конституційного Суду України. Згідно з Конституцією України та Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов’язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Засадниче значення серед наведених має принцип верховенства права. Принцип верховенства права є основоположним принципом національного правового регулювання, концентрованим втіленням політико-правової ідеї обмеження, у тому числі самообмеження, публічної влади за допомогою права в інтересах людини і суспільства. При цьому Україна є чи не єдиною державою, в Конституції якої зафіксоване положення не тільки про верховенство права (ч. 1

ст. 8), батьківщиною якого прийнято вважати Велику Британію, а й положення про правову державу (ст. 1), яку небезпідставно вважають німецьким винаходом. Як у західній, так і у вітчизняній літературі думки щодо їх співвідношення різняться. Одні автори вважають правову державу (*Rechtsstaat*) сучасним німецьким варіантом верховенства права (*the Rule of Law*); інші – намагаються провести відмінності між ними, розглядаючи ці поняття як вираження двох правових традицій – романо-германської та англосаксонської, які не є ні тотожністю, ні частинами одна одної.

Ідея верховенства права виникла, а згодом сформувалася у вигляді концепції як реакція на сваволлю, деспотію і тиранію з боку монархічних режимів і виступала як протипоказ зловживанням владою. Історичний досвід засвідчив, що писаний закон далеко не завжди ставав гарантією від державного свавілля. Тому мета верховенства права – це не просто формальне забезпечення порядку, передбаченого законами та іншими нормативними актами, встановленими державою, а утвердження такого правопорядку, який обмежує абсолютизм публічної, передусім виконавчої, влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми. Звідси випливає майже беззаперечний висновок: самостійного значення, відмінного від принципу верховенства закону, принцип верховенства права набуває тоді, коли право розглядається як явище, яке не міститься виключно в законах та інших нормативних актах, тобто коли наявне теоретичне і практичне розрізнення права і закону.

На відміну від англо-американської традиції верховенства права, яка фактично ніколи не ототожнювала право і закон, у континентальній Європі, зокрема в Німеччині, принцип правової держави пройшов складніший шлях. Водночас натеper, на думку переважної більшості правознавців, відмінності між ними є швидше термінологічними, ніж змістовними, що дає підстави стверджувати про те, що в сучасному світі вони стали майже прототипами одне одного, «узагальненими назвами споріднених концепцій», що відкидає можливість пошуку суттєвої різниці між ними.

Принципом верховенства права охоплюється низка тісно пов'язаних між собою складових – вимог, до яких згідно зі схваленою Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанською комісією) доповіддю «Верховенство права» 2011 року, належать: законність; юридична визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами; дотримання прав людини; заборона дискримінації та рівність перед законом.

Законність. Верховенство права, безумовно, передбачає наявність і суворе дотримання писаних законів. Але йдеться не про формальну законність, тобто до правління на основі закону, незалежно від його змісту.

Верховенство права передбачає, по-перше, законність, засновану на визнанні і беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, її убезпеченні від свавілля органів та посадових осіб публічної влади. Це цілком відповідає практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях неодноразово акцентував увагу на тому, що вислів «згідно з законом» – означає «щоб закон не суперечив принципу верховенства права».

По-друге, з підпорядкованості закону не виключається жоден орган публічної влади, включаючи орган законодавчої влади – парламент. Він зв'язаний ухваленим ним законом, допоки закон не скасований чи не змінений відповідно до законодавчої процедури, встановленої також у правовий спосіб, засади якої, як правило, визначаються конституцією.

Конституція України містить положення, які свідчать про те, що вона міцно стоїть на позиціях провідної ролі закону в системі нормативних актів (зрозуміло, після самої Конституції як акта найвищої юридичної сили). Це чи не найпереконливіше засвідчує стаття 92 Конституції України, яка встановлює перелік питань, які належать до предмета регулювання законом. Слід також вказати, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19).

Водночас сучасне розуміння верховенства права зумовлює змістовне й ієрархічне виокремлення з-поміж усіх інших джерел національно-правового регулювання конституції держави, що виявляється у визнанні за нею найвищої юридичної сили. При цьому норми конституції здебільшого визнаються нормами прямої дії, що зафіксовано, зокрема, у статті 8 Конституції України. Пряма дія Конституції є однією з вирішальних умов інтеграції її правового змісту в соціальну практику.

Юридична визначеність означає насамперед вимогу чіткості підстав, цілей і змісту нормативних приписів, особливо тих із них, що адресовані безпосередньо приватним особам, які повинні мати можливість передбачати правові наслідки своєї поведінки. Показовою у цьому стосунку є позиція Європейського суду з прав людини, послідовно проведена ним у декількох рішеннях, зокрема у відомій справі «“Санді Таймз” проти Сполученого Королівства». Згідно з цією позицією будь-яка норма не може вважатися «законом, якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю так, щоб громадянин самостійно або, якщо у цьому буде потреба, з професійною допомогою міг передбачати з долею вірогідності, яка може вважатися розумною за цих обставин, наслідки, до яких можуть призвести конкретні дії».

Нерідко окремим проявом юридичної визначеності розглядають вимогу «захисту довіри», яка передбачає, зокрема, забезпечення: а) впевненості осіб у тому, що їхнє правове становище залишатиметься стабільним і в майбутньому не погіршуватиметься; б) публічності діяльності держави, стабільності законодавства та прогнозованості його розвитку; в) адекватного дискреційним повноваженням відповідних державних органів захисту від свавільних рішень; г) поваги держави до так званих «легітимних очікувань» (*legitimate expectation*), тобто до її зобов'язань перед особами та їхніх законних очікувань; г) закріплення у законі недопустимості «змін до гіршого», тобто погіршення правового становища особи, яка оскаржує рішення про притягнення її до юридичної відповідальності. Нормативним втіленням вимоги «захисту довіри» є, зокрема, закріплений частиною першою статті 58 Конституції України принцип незворотності дії закону та інших нормативно-правових актів у часі.

Заборона свавілля, що вимагає обмеження дискреційних повноважень – діяльність як держави загалом, так і усіх органів публічної влади та посадових осіб має підпорядковуватися утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини.

Саме вони та їх гарантії відповідно до статті 3 Конституції України визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Утім, переважна більшість конституційно визначених прав і свобод людини сформульована в досить загальному вигляді і вимагає конкретизації в поточному законодавстві. Відповідно до вимог верховенства права всі права і свободи мають визначатися виключно законом, що втілено у положеннях вже згадуваної статті 92 Конституції України. Це, звісно, не позбавляє органи виконавчої влади певних дискреційних повноважень у процесі прийняття ними підзаконних актів і здійснення владно-виконавчої діяльності. Проте межі і характер таких повноважень мають встановлюватися також законом, що прямо закріплено частиною другою статті 19 Конституції України.

З обмеженням дискреційних повноважень безпосередньо пов'язана і така вимога верховенства права в системі виконавчої влади, як наявність розвинених процедур в діяльності її органів і посадових осіб, передусім у їх відносинах з громадянами. На відміну від багатьох європейських країн, де існують спеціальні кодифіковані акти, присвячені детальній регламентації таких процедур, в Україні вони залишаються чи не найменш врегульованими.

Доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами. Будь-який правовий принцип втілюється у повсякденну практику і захищається за допомогою багатьох суспільних і державних інституцій. Не є винятком також принцип верховенства права та його складові. Провідне місце у механізмі його забезпечення в демократичному суспільстві належить органам судової гілки влади – судам, організація і діяльність яких ґрунтується на досить різних за своїм змістом і обсягом принципах, найважливіші з яких, як правило, закріплюються у конституціях.

Відправним, визначальним серед них у сучасній державі є принцип незалежності суду і суддів. Він найбільш точно відображає ідею самостійності судової влади в системі розподілу влади. Незалежність судової влади має декілька аспектів: інституційний (його інколи іменують організаційним або інституційно-організаційним), функціональний та особистісний (незалежність самих суддів).

Дотримання прав людини визначає функціонально-ціннісну спрямованість усіх складових принципу верховенства права. Невід'ємні, невідчужувані права і свободи людини, як свідчить досвід сучасних розвинутих держав, становлять основу «стримувань і противаг» публічної влади, яка завжди схильна до виходу з-під контролю суспільства. Це той обмежувальний бар'єр, який не може бути подолано на власний розсуд жодною владною інституцією. Пов'язаність усіх гілок влади фундаментальними, невідчужуваними правами і свободами людини розглядається в сучасній теорії та практиці правового регулювання як безпосередній прояв реалізації верховенства права.

Конституція України в цьому аспекті закріплює засадничі положення, за якими «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (частина друга статті 3).

В аспекті утвердження і забезпечення прав і свобод людини важливо вказати на вимогу пропорційності до органів та посадових осіб публічної влади під час здійснення ними владних повноважень. Інакше кажучи, йдеться про те, чи

було дотримано необхідний баланс між будь-якими несприятливими наслідками для прав і свобод людини і цілями, на досягнення яких спрямоване відповідне рішення (дія) органів та посадових осіб публічної влади.

Міжнародними судовими органами, зокрема Європейським судом з прав людини, та національними судами, передусім конституційними, сформульовано низку вимог пропорційності, які в узагальненому вигляді зводяться до такого: а) будь-які обмеження основоположних прав і свобод можливі тільки на підставі закону у передбачених Конституцією та/або міжнародно-правовими документами цілях та лише у межах, що є необхідними для нормального функціонування демократичного суспільства; б) такі обмеження мають застосовуватися тільки у випадках, якщо не існує менш обтяжливих засобів і способів запобігання порушенням прав і свобод інших осіб та забезпечення публічних інтересів; в) наслідки заходів, які обмежують реалізацію прав і свобод, повинні не бути надмірними та суворо зумовлюватися метою, що переслідується.

Заборона дискримінації та рівність перед законом. Принцип рівності у правах (рівноправності) та рівності всіх перед законом властивий практично усім характеристикам верховенства права. Причому, на відміну від деяких інших його складових, цей принцип, як правило, фіксується у конституціях. Так, відповідно до частини першої статті 24 Конституції України громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Це означає, по-перше, що вони є рівними в правах і свободах незалежно від місця народження та проживання, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану та інших ознак. Будь-які привілеї чи обмеження для громадян за названими ознаками не допускаються.

По-друге, закон має застосовуватися однаково до всіх осіб. Ніхто не може бути поставлений у привілейоване чи, навпаки, дискриміноване становище залежно від вказаних вище ознак. Рівність перед законом має особливе значення під час застосування рівних підстав юридичної відповідальності за порушення закону.

По-третє, принцип рівності забороняє нерівне ставлення до ситуацій, які можуть бути порівняні, або рівне ставлення до нерівних ситуацій, якщо таке ставлення не може бути виправдане об'єктивними причинами.

По-четверте, принцип рівності у правах та рівності перед законом передбачає також рівний доступ до суду, рівні права в процесі здійснення правосуддя, тобто право бути вислуханим, користуватися рівним правом на захист тощо.

Принцип незалежності у діяльності Конституційного Суду України означає, що Конституційний Суд України, здійснюючи на засадах верховенства права визначені Конституцією України повноваження, є незалежним від будь-якого незаконного впливу. Відповідно, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність Конституційного Суду України.

Принцип незалежності у діяльності Конституційного Суду України набуває свого практичного втілення через гарантії діяльності судді Конституційного Суду України, зокрема через заходи, спрямовані на забезпечення його незалежності і недоторканності.

Так, суддя Конституційного Суду України здійснює свої повноваження, керуючись Конституцією України та Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), на засадах верховенства права. Незаконний вплив у будь-якій формі на Голову Конституційного Суду України, суддю Конституційного Суду України з метою перешкодити виконанню ними службових обов’язків або домогтися прийняття незаконних рішень становить кримінальне правопорушення.

Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв’язку з ухваленням рішень та надання висновків Конституційним Судом України, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Без згоди Конституційного Суду України суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину тощо.

Водночас суддя Конституційного Суду України має відповідати критерію політичної нейтральності, а також не може суміщувати свою посаду з будь-якою посадою в органі публічної влади, органі професійного правничого самоврядування, з будь-яким представницьким мандатом, з підприємницькою діяльністю, з адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороди, за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї, а також не може входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

Більш змістовно гарантії діяльності судді Конституційного Суду України розкрито в темі, присвяченій статусу судді Конституційного Суду України.

Згідно з принципом колегіальності юрисдикційні повноваження Конституційного Суду України спільно реалізуються суддями, кожен з яких має право вирішального голосу під час прийняття відповідних рішень.

Так, органи Конституційного Суду України – шість колегій, два сенати та Велика палата – функціонують у складі трьох, дев’яти та, відповідно, усіх суддів Конституційного Суду України та приймають відповідні рішення згідно з принципом більшості. Наприклад, рішення у справі за конституційною скаргою є ухваленим, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів, які розглядають справу в Сенаті Конституційного Суду України.

Водночас визначені спеціальні вимоги щодо мінімально припустимої кількості суддів, присутність яких необхідна, аби засідання таких органів були повноважними розглядати відповідні питання та приймати правоможні рішення. Зокрема, засідання та пленарні засідання сенатів Конституційного Суду України є повноважними, якщо на них присутні щонайменше шість суддів від складу сенатів.

Колегіально вирішуються також і питання, пов’язані з організаційною діяльністю Конституційного Суду України, для чого скликаються спеціальні пленарні засідання та засідання Конституційного Суду України. Найбільш значущі питання (ухвалення Регламенту Конституційного Суду України; винесення попередження судді про необхідність усунення обставин, що свідчать про порушення ним вимог щодо несумісності або ухвалення рішення про

звільнення судді з посади тощо) вирішуються на спеціальних пленарних засіданнях Конституційного Суду України, для яких закріплено більш суворі вимоги щодо кворуму та прийняття відповідних рішень. Так, за загальним правилом, спеціальне пленарне засідання є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше дванадцять суддів, які набули повноважень, а рішення є ухваленим, якщо за це проголосувала більшість суддів, які беруть у ньому участь.

Так само згідно з принципом колегіальності функціонують постійні комісії Конституційного Суду України – утворювані з числа суддів допоміжні органи з питань організації його внутрішньої діяльності, зокрема постійна комісія з питань регламенту та етики Конституційного Суду України.

Відповідно до принципів гласності та відкритості розгляд справ конституційної юрисдикції на пленарних засіданнях сенатів та Великої палати Конституційного Суду України здійснюється відкрито, за винятком закритої частини цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Конституційного Суду України. Закрите пленарне засідання допускається, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом.

Учасники конституційного провадження, залучені учасники конституційного провадження, представники засобів масової інформації, інші особи, які бажають бути присутніми на відкритій частині пленарного засідання сенатів чи Великої палати Конституційного Суду України, допускаються до приміщення та до Зали засідань Конституційного Суду України в порядку, встановленому Регламентом Конституційного Суду України. Представники засобів масової інформації, акредитовані в Конституційному Суді України, можуть у порядку, встановленому Регламентом Конституційного Суду України здійснювати відео- та фотофіксацію, вести аудіозапис відкритої частини пленарного засідання сенатів чи Великої палати Конституційного Суду України.

Поряд з цим задля забезпечення гласності та відкритості діяльності Конституційного Суду України на офіційному вебсайті (<http://www.ccu.gov.ua>) здійснюється пряма трансляція відкритої частини пленарних засідань сенатів та Великої палати Конституційного Суду України.

Акти Конституційного Суду України, засідання Конституційного Суду України та інформація щодо справ, які розглядає Конституційний Суд України, за загальним правилом, є відкритими. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в Конституційному Суді України усної або письмової інформації про результати розгляду його справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ у встановленому законом порядку до рішення Конституційного Суду України.

Інформація про конституційні подання, конституційні звернення, конституційні скарги, що надійшли до Конституційного Суду України, перебіг справи, дату і час засідання сенатів чи Великої палати Конституційного Суду України є відкритою та оприлюднюється на офіційному вебсайті Конституційного Суду України, за винятком встановлених законом випадків.

Конституційний Суд України, який є розпорядником публічної інформації, надає інформацію за запитами відповідно до Закону України від 13.01.2011 № 2939-VI “Про доступ до публічної інформації” (зі змінами). Водночас інформація за запитами щодо матеріалів справ, які розглядаються

Конституційним Судом України, не надається. Оприлюднення та надання інформації за запитом забезпечує Секретаріат Конституційного Суду України.

Важливе значення для забезпечення гласності та відкритості діяльності Конституційного Суду України має щорічна інформаційна доповідь, яка підлягає оприлюдненню упродовж першого кварталу кожного року за підсумками діяльності та фінансового забезпечення Конституційного Суду України у попередньому році.

Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України; записи відеотрансляцій відкритої частини пленарних засідань Конституційного Суду України; матеріали судових справ, ухвалені рішення або надані висновки щодо розглянутих Конституційним Судом України справ, окрім матеріалів закритої частини пленарних засідань сенатів та Великої палати Конституційного Суду України та матеріалів, які містять інформацію з обмеженим доступом; інформація про конституційні подання, конституційні звернення, конституційні скарги; повідомлення про порядок денний пленарних засідань сенатів та Великої палати Конституційного Суду України, прес-релізи, інша інформація оприлюднюється на офіційному вебсайті Конституційного Суду України.

Принцип повного і всебічного розгляду справ. Здійснюючи розгляд та вирішення по суті справ конституційної юрисдикції, Конституційний Суд України зобов'язаний повно та всебічно з'ясувати ті обставини, на які учасники конституційного провадження посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та дослідити в установленому порядку докази, якими вони обґрунтовуються. Задля цього органи Конституційного Суду України під час підготовки справи до розгляду та конституційного провадження у справі наділені повноваженнями витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань копії документів, матеріалів, а також відомості, що стосуються справи.

Незважаючи на те, що письмове провадження є основною формою розгляду справ конституційної юрисдикції, у випадках, коли Конституційний Суд України визнає, що для забезпечення повноти розгляду справи на пленарному засіданні сенатів або Великої палати Конституційного Суду України необхідно безпосередньо заслухати учасників конституційного провадження та/або залучених учасників конституційного провадження може проводитися усне провадження. З цієї причини у справі конституційної юрисдикції, яка розглядається у порядку письмового провадження, окремі питання можуть розглядатися в порядку усного провадження.

Так само для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи на засідання органів Конституційного Суду України можуть викликатися посадові особи, експерти, спеціалісти, свідки, представники суб'єктів звернень та інші громадяни. Зокрема, для перевірки дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, прийняття Верховною Радою України законів України та інших актів або набрання ними чинності, а також для встановлення порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України можуть бути допитані свідки. Відповідно, свідком є особа,

яка була учасником конституційної процедури розгляду, прийняття Верховною Радою України законів України, інших актів чи набрання ними чинності або яка може підтвердити чи спростувати порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

Також під час підготовки справи до розгляду та конституційного провадження у справі для з'ясування обставин, які мають значення для справи, що потребує спеціальних знань, можуть призначатися експертизи; до участі в конституційному провадженні можуть залучатися спеціалісти, які володіють спеціальними знаннями та навичками застосування технічних засобів і можуть надати консультації під час дослідження матеріалів справи.

Значущим нововведенням в аспекті забезпечення повноти розгляду справи стало запровадження Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) інституту *amicus curiae* – юридичних висновків, які за власною ініціативою надаються Конституційному Суду України особами, які не беруть участь у конституційному провадженні (насамперед, недержавними організаціями та представниками експертної спільноти) з питань, які розглядаються. Конституційний Суд України на власний розсуд вирішує питання про долучення таких висновків до справи та їх розгляд. Наприклад, у зв'язку із розглядом Конституційним Судом України справи щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України експертами Консультативної місії Європейського Союзу в Україні та Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу в Україні було підготовлено та оприлюднено відповідний висновок. Юридичні висновки з питань, які розглядаються Конституційним Судом України, регулярно надають вітчизняні недержавні аналітичні центри, зокрема Центр політико-правових реформ, Центр демократії та верховенства права тощо.

Загалом, дотримання принципу повного і всебічного розгляду справ є обов'язковою передумовою належної обґрунтованості рішень і висновків, які ухвалюються Конституційним Судом України.

Принцип обґрунтованості та обов'язковості ухвалених Конституційним Судом України рішень і висновків. Згідно з принципом обґрунтованості рішення і висновки Конституційного Суду України мають ухвалюватися на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин справи, підтверджених тими доказами, які були досліджені під час розгляду справи в порядку письмового або усного провадження органами Конституційного Суду України, з наданням оцінки усім аргументам учасників конституційного провадження у справі.

Принцип обґрунтованості, на переконання В.М. Кампо, можливо розглядати у матеріальному та процесуальному аспектах. У процесуальному аспекті, на його думку, принцип обґрунтованості зумовлює, серед іншого, наявність мотивувальної частини рішень та висновків Конституційного Суду України, в якій зазначаються ті положення Конституції України, якими обґрунтовуються ці рішення та висновки.

Натомість у матеріальному аспекті, на думку В.М. Кампо, принцип обґрунтованості визначає правову, доктринальну та наукову аргументованість рішень і висновків Конституційного Суду України, яка досягається, зокрема, шляхом звернення: 1) до правової доктрини; 2) до міжнародних правових актів;

3) до практики Європейського суду з прав людини; 4) до власних правових позицій, висловлених у попередніх рішеннях та висновках.

Слід вказати, що ані Конституція України, ані Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) окремо не визначають такої вимоги до рішень та висновків Конституційного Суду України, як їхня вмотивованість, тобто вимоги повного і всебічного відображення належних і достатніх мотивів та підстав ухвалення певного рішення у справі. Втім, зважаючи на особливе функціональне призначення, Конституційний Суд України, як видається, завжди має надавати чітку, зрозумілу та аргументовану позицію, пояснюючи в такий спосіб мотиви та підстави певного вирішення справи по суті.

Обов’язковість ухвалених Конституційним Судом України рішень і висновків є їх визначальною властивістю, яка засвідчує сутність запровадженої моделі судового конституційного контролю в Україні. Рішення і висновки Конституційного Суду України, ухвалені за наслідками конституційних проваджень, є не тільки беззастережними і не підлягають зміні чи скасуванню в частині або в цілому. Вони є обов’язковими до виконання усіма без винятку суб’єктами національного права (а не тільки учасниками конституційного провадження у певній справі), включно з найвищими органами влади. Незгода з рішеннями та висновками Конституційного Суду України не дозволяє жодному суб’єкту владних повноважень, так само як й іншим суб’єктам національного права, ставити під сумнів їх зміст або не виконувати їх.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. Кого насамперед визнають автором концепції «*Rechtsstaat*» (правової держави)?
 - a) Альберта Дайсі;
 - b) Ганса Кельзена;
 - c) Каре де Мальберга;
 - d) Роберта фон Моль.
2. Якою складовою верховенства права охоплюється вимога чіткості підстав, цілей і змісту нормативних приписів, особливо тих із них, що адресовані безпосередньо особі?
 - a) заборона свавілля;
 - b) юридична визначеність;
 - c) дотримання прав людини;
 - d) заборона дискримінації та рівність перед законом.
3. Якою складовою верховенства права охоплюється вимога наявності розвинених процедур в діяльності органів влади і посадових осіб, передусім у їх відносинах з особою?
 - a) заборона свавілля;
 - b) юридична визначеність;
 - c) дотримання прав людини;

- d) заборона дискримінації та рівність перед законом.
4. Якою складовою верховенства права охоплюється вимога неприпустимості нерівного ставлення до ситуацій, які можуть бути порівняні, або рівного ставлення до нерівних ситуацій, якщо таке ставлення не може бути виправдане об'єктивними причинами?
- a) заборона свавілля;
 - b) юридична визначеність;
 - c) дотримання прав людини;
 - d) заборона дискримінації та рівність перед законом.
5. Відповідно до ч. 1 ст. 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Яку складову верховенства права втілено у наведених приписах?
- a) заборона свавілля;
 - b) юридична визначеність;
 - c) дотримання прав людини;
 - d) заборона дискримінації та рівність перед законом.

Практичні завдання

1. Проаналізувати наведені нижче рішення Конституційного Суду України:

Рішення Конституційного Суду України від 31.03.2015 № 1-рп/2015 у справі щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України;

Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 3-р/2017 у справі про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії;

Рішення Конституційного Суду України від 27.02.2018 № 1-р/2018 у справі про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання;

Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2018 № 7-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України.

За результатами проведеного аналізу письмово визначити юридичні позиції Конституційного Суду України щодо такої складової верховенства права, як правова визначеність, та надати їй узагальнене визначення.

2. Проаналізувати Висновок Конституційного Суду України від 31.10.2019 № 4-в/2019 у справі щодо адвокатської монополії та релевантні положення Висновку Конституційного Суду України від 20.01.2016 № 1-в/2016 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

- 1. Який зміст засвідчує така складова верховенства права, як правова визначеність, щодо правотворчої та правозастосовної діяльності?
- 2. Чи поширюється вимога правової визначеності на юрисдикційну діяльність Конституційного Суду України?

3. Які правові мотиви та підстави могли бути покладені в основу змістовно іншого висновку Конституційного Суду України від 31.10.2019 № 4-в/2019 у справі щодо адвокатської монополії?

3. Здійснити змістовний аналіз мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22.01.2020 № 1-р(І)/2020 у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України", використовуючи при цьому кольорову візуалізацію:

положення Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів України, відповідно до яких Конституційний Суд України обґрунтував це Рішення, виділіть сірим кольором;

положення міжнародно-правових актів, відповідно до яких Конституційний Суд України обґрунтував це Рішення, виділіть жовтим кольором;

юридичні позиції Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, відповідно до яких Конституційний Суд України обґрунтував це Рішення, виділіть синім кольором;

доводи та висновки, відповідно до яких Конституційний Суд України обґрунтував це Рішення, виділіть зеленим кольором.

За результатами проведеного аналізу підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Що являє собою вимога обґрунтованості рішень і висновків Конституційного Суду України?
2. Які складові засвідчують обґрунтованість Рішення Конституційного Суду України від 22.01.2020 № 1-р(І)/2020?
3. Що являє собою вимога вмотивованості рішень і висновків Конституційного Суду України?
4. Яким є співвідношення обґрунтованості та вмотивованості рішень і висновків Конституційного Суду України?
5. Які складові засвідчують вмотивованість Рішення Конституційного Суду України від 22.01.2020 № 1-р(І)/2020?

4. Проаналізувати наведені нижче рішення Конституційного Суду України:

Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 № 2-рп/2016 у справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу;

Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій.

За результатами проведеного аналізу підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Що являє собою принцип дружнього ставлення до міжнародного права?
2. Яким є функціональне призначення принципу дружнього ставлення до міжнародного права під час здійснення конституційного контролю?
3. Які акти міжнародного права застосовуються Конституційним Судом України під час розгляду та вирішення справ конституційної юрисдикції?

5. Проаналізувати Постанову Великої Палати Верховного Суду від 14.03.2018 у справі № П/800/120/14 (номер рішення в ЄДРСР 73195164) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якою є природа Конституційного Суду України як спеціально утвореного органу конституційної юрисдикції?
2. Які аргументи наведені в Постанові Великої Палати Верховного Суду на користь твердження про політичну природу Конституційного Суду України?
3. Які аргументи можуть бути надані проти твердження про політичну природу Конституційного Суду України?

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Правова визначеність та легітимні очікування як складові верховенства права.
2. Політична нейтральність судді Конституційного Суду України: проблеми забезпечення.
3. Саморегулювання діяльності Конституційного Суду України.

Тема 3. Склад, структура та організація діяльності

Конституційного Суду України

Мета вивчення: засвоєння здобувачами вищої освіти знань щодо складу та структури Конституційного Суду України, порядку формування та діяльності органів Конституційного Суду України; формування вмінь та навичок, потрібних для розв’язування задач правозастосування у сфері конституційної юстиції.

Питання

1. Склад Конституційного Суду України та порядок його формування.
2. Структура Конституційного Суду України.
3. Органи Конституційного Суду України та їхнє функціональне призначення.
4. Голова та інші посадові особи Конституційного Суду України.
5. Секретаріат Конституційного Суду України.

Теоретичний мінімум

Склад Конституційного Суду України та порядок його формування.

Конституційний Суд України є колегіальним органом і, відповідно, здійснює усі юрисдикційні та внутрішні (самоорганізаційні) повноваження колегіально. Колегіальність прямо визначено Конституцією України та Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) як одну із засад його діяльності.

У різних країнах світу кількісний склад органів конституційної юрисдикції є різним залежно від низки чинників (обсягу повноважень, кількості звернень від уповноважених суб’єктів, територіального устрою, кількості населення тощо) і це природно. Визначальним при цьому є ефективне та безперервне здійснення протягом розумних строків юрисдикційних повноважень.

Конституцією України визначено, що склад Конституційного Суду України становить 18 суддів і Конституційний Суд України є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо у його складі є щонайменше 12 суддів, які набули повноважень у встановленому порядку.

Судді Конституційного Суду України призначаються Президентом України, Верховною Радою України та з’їздом суддів України у рівній пропорції (шість суддів) на дев’ять років без права бути призначеним повторно.

Залучення до формування складу Конституційного Суду України різних гілок влади відповідає конституційно-правовому регулюванню органів конституційної юрисдикції в інших країнах, у яких було запроваджено європейську (концентровану модель) конституційної юстиції.

У зарубіжних державах також здебільшого передбачено дев’ятирічний строк повноважень, але натомість – різні кількісні склади та способи формування органів конституційної юрисдикції.

Наприклад, у Конституції Французької Республіки закріплено, що Конституційна рада складається з дев’яти членів (три члени призначаються Президентом Республіки, три – головою Національних зборів, три – головою Сенату), строк повноважень яких становить дев’ять років, і вони не можуть бути призначені повторно; третина складу Конституційної ради поновлюється кожні три роки. Щодо призначуваних членів Конституційної ради, наявні конституційно

закріплені запобіжники сваволі глави держави та голів палат, що обмежують можливість призначати будь-яких осіб на відповідні посади. Зокрема, рішення голів палат про призначення ґрунтуються на висновках компетентної постійної комісії палати, а Президент Республіки не може здійснювати призначення, якщо проти цього голосували три п'ятих членів комісії від числа тих, що брали участь у голосуванні; постійні комісії, які уповноважені розглядати питання про призначення, визначаються Законом (статті 13, 56 Конституції Французької Республіки).

Крім призначуваних дев'яти членів, до складу Конституційної ради довічно входять колишні Президенти Республіки. Голова Конституційної ради призначається Президентом Республіки, його голос є вирішальним у випадку поділу голосів нарівно (стаття 56 Конституції Французької Республіки).

Згідно з Конституцією Італійської Республіки, до складу Конституційного суду входять п'ятнадцять суддів, третину яких призначає Президент Республіки, третину – Парламент на спільному засіданні Палат, третину – вищі суди загальної і адміністративної юрисдикції. Кандидатури на посади суддів Конституційного суду визначаються з числа суддів вищих судів загальної і адміністративної юрисдикції, включаючи тих, хто перебуває у відставці, а також з числа професорів права університетів і адвокатів, які мають двадцятирічний стаж. Судді Конституційного суду призначаються на дев'ятирічний строк, обчислюваний із дня складення присяги, без можливості бути призначеними повторно (стаття 135 Конституції Італійської Республіки).

На відміну від Конституційної ради Франції, Конституційний суд Італії самостійно обирає зі свого складу Голову, який обіймає посаду протягом трьох років і може бути обраний знову, але в межах строку його перебування на посаді судді. Ще однією відмінністю є те, що у розгляді обвинувачення, висунутого проти Президента Республіки, крім ординарних суддів Конституційного суду, беруть участь шістнадцять членів, визначених жеребкуванням зі списку громадян, які мають право балотуватися на виборах сенаторів. Цей список складається Парламентом кожні дев'ять років шляхом виборів згідно з процедурою, яка застосовується з метою призначення ординарних суддів (стаття 135 Конституції Італійської Республіки).

Відповідно до Конституції Польської Республіки, до складу Конституційного трибуналу входять п'ятнадцять суддів, яких обирає Сейм індивідуально строком на дев'ять років з числа осіб, що вирізняються своїми юридичними знаннями. Повторне обрання до складу Трибуналу не припускається. Голову і заступника Голови Конституційного трибуналу призначає Президент Республіки з числа кандидатів, запропонованих Загальними зборами суддів Конституційного трибуналу (стаття 194 Конституції Польської Республіки).

Змінами до Конституції України щодо правосуддя 2016 року було запроваджено конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України у визначеному законом порядку.

Отже, згідно із Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах щодо осіб, яких призначає Президент України, здійснює конкурсна комісія, яку створює Президент України. Склад конкурсної комісії, створеної Президентом України, формується з числа

правників з визнаним рівнем компетентності, які не беруть участі в конкурсному відборі на посаду судді Конституційного Суду України.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України у Верховній Раді України здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України (із серпня 2019 року – Комітет Верховної Ради України з питань правової політики), у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України.

Підготовку питання щодо розгляду на конкурсних засадах кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України з'їздом суддів України здійснює Рада суддів України.

Про початок конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України оголошується на офіційному вебсайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Ради суддів України не пізніше ніж за три місяці до дня закінчення строку повноважень чи досягнення граничного віку перебування на посаді судді Конституційного Суду України або не пізніше одного місяця з дня виникнення вакансії на посаду судді Конституційного Суду України в разі, якщо повноваження судді Конституційного Суду України припинено чи його звільнено з посади з підстав, передбачених статтею 149-1 Конституції України.

Конкурсна комісія, відповідний комітет Верховної Ради України, Рада суддів України упродовж одного місяця з дня оголошення про початок конкурсу в межах загального строку проведення конкурсу приймають заяви від осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України і відповідають встановленим Конституцією України вимогам.

До заяви особи, яка виявила намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, серед іншого, додаються: мотиваційний лист, у якому викладаються мотиви бути призначеним суддею Конституційного Суду України; декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларація родинних зв'язків судді та декларація доброчесності судді.

Конкурсна комісія, відповідний комітет Верховної Ради України, Рада суддів України після закінчення строку прийняття заяв, встановлює відповідність осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, встановленим Конституцією України та Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) вимогам.

Щодо кандидатів, які відповідають зазначеним вимогам, оприлюднюються їх автобіографії та мотиваційні листи, а також проводиться спеціальна перевірка у порядку, передбаченому Законом України від 14.10.2014 № 1700-VII “Про запобігання корупції” (зі змінами). Стосовно кандидатів, призначення яких здійснюється з'їздом суддів України, організовує проведення спеціальної перевірки Рада суддів України.

За результатами вивчення документів та відомостей, наданих кандидатами, та співбесіди з ними конкурсна комісія, відповідний комітет Верховної Ради України, Рада суддів України ухвалюють рекомендацію щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України.

Конкурсна комісія, Рада суддів України складають списки кандидатів, рекомендованих на посаду судді Конституційного Суду України, на підставі яких

суб'єкти призначення приймають відповідні рішення. Такі списки мають містити кількість кандидатур, яка щонайменше втричі перевищує кількість вакансій.

Загальний строк проведення конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України становить два місяці.

За результатами конкурсного відбору Президент України видає указ про призначення на посаду судді Конституційного Суду України. Президент України призначає особу на посаду судді Конституційного Суду України не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду України, якого призначив Президент України.

Порядок призначення судді Конституційного Суду України Верховною Радою України встановлюється Регламентом Верховної Ради України. Відповідний комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання правового статусу Конституційного Суду України, подає на розгляд Верховної Ради щодо кожного кандидата на посаду судді Конституційного Суду України рекомендацію, довідку про результати спеціальної перевірки та інші документи, подані кандидатом. Усі зазначені документи (крім інформації з обмеженим доступом) надаються народним депутатам України не пізніш як за три дні до розгляду Верховною Радою України відповідного питання.

Народні депутати України можуть ставити запитання до кандидата на пленарному засіданні Верховної Ради України щодо будь-якої інформації стосовно кандидата, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати повноваження судді Конституційного Суду України, а також інформації, що становить державну таємницю.

В обговоренні кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України беруть участь представники депутатських фракцій (депутатських груп), представники комітетів, народні депутати. Після виступів кандидатів та обговорення кандидатур проводиться голосування. Відбір на посади судді Конституційного Суду України здійснюється Верховною Радою України відкритим рейтинговим голосуванням щодо кожного кандидата окремо.

Верховна Рада України призначає суддів Конституційного Суду України списком, визначеним за підсумками рейтингового голосування, відповідно до кількості вакантних посад відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі якщо вакантною є одна посада судді Конституційного Суду України, Верховна Рада України призначає, відкритим голосуванням більшістю голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради України, на посаду того кандидата, який за підсумками рейтингового голосування отримав найбільшу кількість голосів народних депутатів України.

Якщо рішення про призначення на посади суддів (судді) Конституційного Суду України не прийнято, оголошується повторний конкурс, який проводиться відповідно до визначеної процедури. Рішення про призначення на посади суддів Конституційного Суду України оформлюється постановою Верховної Ради України.

Порядок призначення судді Конституційного Суду України з'їздом суддів України, окрім Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII "Про Конституційний Суд України" (зі змінами), регулюється також Законом України від 02.06.2016

№ 1402-VIII “Про судоустрій і статус суддів” (зі змінами), Регламентом з’їзду суддів України, а також Регламентом призначення суддів Конституційного Суду України на посади за квотою з’їзду суддів України.

Розгляд питання про призначення судді Конституційного Суду України на з’їзді суддів України починається з доповіді голови Ради суддів України або його заступника щодо причин утворення вакансії та кількості кандидатів, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України і відповідають вимогам, встановленим Конституцією України, та кількості кандидатів, рекомендованих Радою суддів України згідно з наданими списками.

Кандидати, рекомендовані Радою суддів України, оголошуються поіменно в алфавітному порядку. Доповідач (голова Ради суддів України, його заступник або інша визначена особа) оголошує основні відомості про кандидата та повідомляє про звернення, які надійшли за наслідками обговорення його кандидатури.

Після доповіді слово надається кандидатам, які рекомендовані Радою суддів України. Кандидати виступають в алфавітному порядку. Тривалість промов кандидатів визначається регламентом певного з’їзду суддів України. Делегати з’їзду мають право ставити кандидатам запитання та висловлюватися щодо кандидатур.

За списками, наданими Радою суддів України, з’їзд суддів України відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів з’їзду включає кандидатури на посаду судді Конституційного Суду України до бюлетеня для таємного голосування.

Призначенням на посаду судді Конституційного Суду України вважається той кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів з’їзду суддів України. Якщо за результатами голосування суддя Конституційного Суду України не призначений, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які набрали більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами. З’їзд суддів України призначає особу на посаду судді Конституційного Суду України не пізніше трьох місяців із дня припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду України, якого призначив з’їзд суддів України. Рішення з’їзду суддів України про призначення на посаду судді Конституційного Суду підписують головуючий на з’їзді суддів України та секретар.

Структура Конституційного Суду України. Зважаючи на суттєвий перегляд юрисдикційних повноважень Конституційного Суду України та їхнє розширення відповідно до змін до Конституції України щодо правосуддя 2016 року, організаційна структура Конституційного Суду України так само зазнала змін.

Так, відповідно до Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) у його складі діють Велика палата, два сенати та шість колегій.

Велика палата, сенати, колегії Конституційного Суду України у межах визначених законом повноважень щодо конституційного провадження діють як Конституційний Суд України і мають статус його органів.

Організаційну структуру Суду становлять:

1) Голова Суду, якого обирають зі складу суддів Суду на спеціальному пленарному засіданні Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням більшістю від конституційного складу Суду. Для обрання Голови Суду на спеціальному пленарному засіданні Суду створюється комісія з числа суддів Суду;

2) заступник Голови Суду, який виконує окремі повноваження за дорученням Голови Суду, за його відсутності виконує його обов'язки й обирається за його пропозицією на спеціальному пленарному засіданні Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням;

3) органи, що діють як Суд:

а) Велика палата (у складі всіх суддів Суду), яка здійснює майже всі конституційно визначені компетенційні повноваження Суду, зокрема вирішує процедурні питання, що виникають під час конституційного провадження, розглядає питання відповідності Конституції України законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати у випадках, визначених Законом;

б) два сенати (від шести до дев'яти суддів кожен), які, передусім, розглядають питання щодо відповідності Конституції України законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами. Головою першого Сенату є Голова Суду, другого Сенату – його заступник;

в) шість колегій (у складі трьох суддів Суду), які вирішують питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою;

3) постійні комісії — допоміжні органи, що створюються з числа суддів Суду для вирішення питань організації його внутрішньої діяльності. Станом на березень 2021 року функціонує п'ять постійних комісій Суду: з питань регламенту та етики; з питань бюджету та кадрів; з питань наукового забезпечення; з питань міжнародних зв'язків; з правничої термінології;

4) Секретаріат Суду, що здійснює організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду. Керівника Секретаріату, його першого заступника, заступників за поданням Голови Суду призначає та звільняє Суд. Кандидати на вказані посади мають відповідати кваліфікаційним вимогам, передбаченим для осіб, які претендують на зайняття посади державної служби категорії «А»;

4¹) служба судових розпорядників та патронатна служба судді Суду, які діють у складі Секретаріату Суду;

4²) інші складники: архів, бібліотека, офіційне видання «Вісник Конституційного Суду України», прес-служба, приймальня громадян тощо, що діють у складі Секретаріату Суду.

5) Науково-консультативна рада Суду, що утворена як консультативно-дорадчий орган з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Суду, що потребують наукового забезпечення. Правові засади організації та діяльності Науково-консультативної ради Конституційного Суду України затверджено постановою Конституційного Суду України від 03.12.2018 № 38-п/2018. Членом Науково-консультативної ради Конституційного Суду України може бути суддя Суду у відставці, а також фахівець, який має науковий ступінь доктора наук або доктора філософії (кандидата наук). До складу Ради входять голова (з квітня 2019 року – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ю. Г. Барабаш), заступник голови, вчений секретар (повинен мати науковий ступінь доктора юридичних наук або доктора філософії у галузі права

(кандидата юридичних наук)) та члени Ради. Її персональний склад за поданням Голови Суду затверджується постановою Суду. До повноважень Науково-консультативної ради належить: надання за зверненнями суддів Суду наукових висновків з питань, порушених у конституційних поданнях, конституційних зверненнях та конституційних скаргах; сприяння Суду в організації та проведенні наукових та науково-практичних заходів (конференцій, круглих столів, симпозіумів тощо). Формами роботи Ради є засідання (скликається у разі потреби, але не рідше одного разу на рік) та участь у конференціях, інших наукових і науково-практичних заходах. За рішенням Ради можуть утворюватися її робочі органи – постійні комісії, робочі групи тощо. За клопотанням судді Суду або голови Ради член Ради готує науковий висновок;

Органи Конституційного Суду України та їхнє функціональне призначення.

Велика палата Конституційного Суду України діє у складі всіх суддів Конституційного Суду України і здійснює вісім із дев'яти повноважень Конституційного Суду України. Крім цього, Велика палата Конституційного Суду України у випадках, визначених Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), також здійснює дев'яте повноваження – вирішує питання щодо відповідності Конституції України законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати.

До повноважень Великої палати також належить вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження.

Сенат Конституційного Суду України діє у складі дев'яти суддів Конституційного Суду України. Якщо кількість суддів Конституційного Суду України є меншою за 18, Сенат є повноважним за умови участі в ньому щонайменше шести суддів Конституційного Суду України.

Склад сенатів формується на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України шляхом жеребкування і затверджується постановою Конституційного Суду України. Стосовно Голови Конституційного Суду України та заступника Голови Конституційного Суду жеребкування не проводиться, оскільки на засіданнях Першого та Другого Сенатів Конституційного Суду України головують відповідно Голова Конституційного Суду України та заступник Голови Конституційного Суду України, а у разі їх відсутності – старший за віком суддя Конституційного Суду України, що входить до складу відповідного Сенату.

Сенати Конституційного Суду України утворені виключно для вирішення питання щодо відповідності Конституції України законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами і розглядають відповідні справи за участю щонайменше шести суддів Конституційного Суду України, які включені до складу відповідного сенату. Водночас до повноважень сенатів також належить вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження у вказаних справах.

Колегії суддів Конституційного Суду України діють у складі трьох суддів Конституційного Суду України і утворюються шляхом жеребкування на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України в межах Першого та Другого Сенатів Конституційного Суду України (по три колегії в кожному сенаті). Один і той самий суддя Конституційного Суду України не може входити на постійній основі до складу кількох колегій. Якщо колегія суддів

Конституційного Суду України неповноважна за складом, до її складу тимчасово залучають суддю з іншої колегії в порядку, встановленому Регламентом Конституційного Суду України.

До повноважень колегії суддів Конституційного Суду України належить вирішення питань щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою. Колегія суддів Конституційного Суду України більшістю голосів від її складу постановляє ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

Голова та інші посадові особи Конституційного Суду України. Посадовими особами Конституційного Суду України згідно із Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) є Голова Конституційного Суду України, заступник Голови Конституційного Суду України, секретарі колегій, які здійснюють представницькі, організаційні, розпорядчі функції.

Голова очолює Конституційний Суд України та організовує його діяльність, представляє Конституційний Суд України у відносинах з органами державної влади, іншими державними органами України, органами місцевого самоврядування, юридичними особами всіх форм власності, а також з органами іноземних держав і міжнародних організацій. Голова Конституційного Суду України скликає засідання, спеціальні пленарні засідання Конституційного Суду України, засідання, пленарні засідання Великої палати, головує на них, входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях; здійснює розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності Конституційного Суду України відповідно до затвердженого Конституційним Судом України кошторису та контролює ефективність використання цих коштів Секретаріатом Конституційного Суду України.

Голову Конституційного Суду України обирають на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів із будь-яким числом кандидатур, запропонованих суддями Конституційного Суду України. Для обрання Голови Конституційного Суду України на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України створюється комісія з числа суддів Конституційного Суду України. Головою Конституційного Суду України вважається обраний кандидат, за якого проголосувала більшість суддів Конституційного Суду України від конституційного складу Конституційного Суду України. Якщо запропоновано не більше двох кандидатів і Голову Конституційного Суду України не було обрано, проводяться нові вибори. Якщо запропоновано більше двох кандидатів і жодного з них не було обрано, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які одержали найбільшу кількість голосів. Якщо за результатами повторного голосування Голову Конституційного Суду України не було обрано, проводяться нові вибори. Під час голосування суддя Конституційного Суду України може проголосувати лише за одну кандидатуру. За відсутності Голови Конституційного Суду України його обов’язки виконує заступник Голови Конституційного Суду України, а за відсутності обох – старший за віком суддя Конституційного Суду України. У разі подання Головою Конституційного Суду України заяви про звільнення з посади Конституційний Суд України ухвалює рішення про дострокове звільнення з цієї

посади, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду України від конституційного складу Конституційного Суду України.

Заступник Голови Конституційного Суду України виконує за дорученням Голови Конституційного Суду України окремі його повноваження. Заступника Голови Конституційного Суду України обирають за пропозицією Голови Суду лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів у порядку, встановленому для обрання Голови Конституційного Суду України. Заступник Голови Конституційного Суду України входить до одного із сенатів і головує на його засіданнях. У разі подання заступником Голови Конституційного Суду України заяви про звільнення з посади Конституційний Суд України ухвалює рішення про дострокове звільнення з цієї посади, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду України від конституційного складу Конституційного Суду України.

Секретаря Колегії суддів Конституційного Суду України обирають у порядку, встановленому Регламентом Конституційного Суду України, із числа суддів Конституційного Суду України, які входять до її складу. Секретар Колегії суддів Конституційного Суду України скликає засідання Колегії суддів Конституційного Суду України та головує на ньому; вносить пропозицію головуючому в Сенаті скликати відповідно засідання Сенату, пленарне засідання Сенату, а головуючому у Великій палаті – засідання Великої палати; виконує інші повноваження відповідно до Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами).

Секретаріат Конституційного Суду України. Секретаріат Конституційного Суду України здійснює організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Конституційного Суду України відповідно до Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та Регламенту Конституційного Суду України.

У своїй діяльності Секретаріат керується Конституцією України, Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), Законом України “Про державну службу”, іншими законами України та нормативно-правовими актами, Регламентом, Положенням про Секретаріат Конституційного Суду України, актами Конституційного Суду України, розпорядженнями Голови Конституційного Суду України, заступника Голови Конституційного Суду України, керівника Секретаріату Конституційного Суду України.

Загальне керівництво організацією роботи Секретаріату здійснює Голова Конституційного Суду України. Голові Конституційного Суду України безпосередньо підконтрольні і підзвітні керівник Секретаріату, головний бухгалтер, головний спеціаліст з внутрішнього аудиту та головний спеціаліст з питань запобігання і виявлення корупції.

Секретаріат очолює керівник Секретаріату, правовий статус якого визначається Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), Законом України “Про державну службу”, іншими законами України та нормативно-правовими актами, Положенням про Секретаріат Конституційного Суду України, актами Конституційного Суду України, розпорядженнями Голови Конституційного Суду України.

Керівник Секретаріату Суду організовує роботу Секретаріату з організаційного, аналітичного, юридичного, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення діяльності Суду, несе персональну відповідальність за виконання покладених на Секретаріат завдань і функцій, здійснює повноваження керівника державної служби в Суді, розподіляє обов'язки між першим заступником і заступниками керівника Секретаріату та контролює їх виконання, координує та контролює роботу структурних підрозділів Секретаріату, забезпечує їх взаємодію, затверджує положення про структурні підрозділи Секретаріату та посадові інструкції працівників Секретаріату, здійснює інші повноваження, визначені законодавством та розпорядженнями Голови Суду.

Керівник Секретаріату має першого заступника та заступників. Керівник Секретаріату, його перший заступник та заступники призначаються на посади та звільняються з посад за поданням Голови Конституційного Суду України в порядку, визначеному Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), Законом України “Про державну службу” та Регламентом Конституційного Суду України.

Положення про Секретаріат, його структуру і штатний розпис затверджує Конституційний Суд України за поданням керівника Секретаріату. Права та обов'язки керівника Секретаріату, працівників та інших посадових осіб Секретаріату визначаються Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), а також законодавством про державну службу та про працю з урахуванням особливостей, що містяться в Законі України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та Регламенті Конституційного Суду України.

Призначення на посади та звільнення з посад працівників Секретаріату (крім тих, кого призначає на посаду та звільняє з посади Конституційний Суд України), застосування до них заохочень та накладання дисциплінарних стягнень здійснює керівник Секретаріату в порядку, встановленому Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), законодавством про державну службу та про працю.

Умови оплати праці, відпочинку та матеріально-побутового забезпечення працівників Секретаріату визначаються Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), Законом України “Про державну службу”, іншими законами України та нормативно-правовими актами.

До складу Секретаріату входять департаменти, управління, відділи, служби, сектори, патронатні служби суддів Конституційного Суду України, служба судових розпорядників, а також інші передбачені Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) структурні підрозділи та посадові особи. У складі Секретаріату створюються патронатні служби суддів Конституційного Суду України. Положення про структурні підрозділи Секретаріату та посадові інструкції працівників цих підрозділів затверджує керівник Секретаріату. Положення про патронатну службу судді Конституційного Суду України затверджує Конституційний Суд України.

Зокрема, станом на березень 2021 року, до структури Секретаріату, крім керівника, його першого заступника та заступників, входять:

1) патронатна служба суддів Конституційного Суду України. Порядок роботи працівників патронатних служб суддів Конституційного Суду України, їхні права та обов'язки визначаються у законодавстві про державну службу та про працю з урахуванням особливостей, що містяться у Законі України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та Положенні про патронатну службу судді Конституційного Суду України. До патронатної служби входять:

а) наукові консультанти суддів Конституційного Суду України. Науковий консультант вивчає й аналізує законодавство та практику його застосування, наукову літературу, інші джерела з метою забезпечення судді Конституційного Суду України необхідною інформацією у справах конституційного провадження, за дорученням судді Конституційного Суду України розробляє й у визначений строк подає судді Конституційного Суду України завізовані ним проекти актів Конституційного Суду України та/або пропозиції до них, виконує окремі доручення судді Конституційного Суду України щодо дослідження конкретних аспектів справ, у яких суддя Конституційного Суду України є доповідачем, готує за його дорученням проекти листів про витребування матеріалів, інших відомостей, що стосуються справи, взаємодіє з державними органами, закладами вищої освіти, науковими установами та організаціями з питань конституційного провадження, виконує інші доручення судді Конституційного Суду України у зв'язку з розглядом судових справ та з інших питань діяльності Конституційного Суду України, які в межах своєї компетенції розглядає суддя;

б) помічники суддів Конституційного Суду України. Помічник судді Конституційного Суду України за дорученням судді Конституційного Суду України вивчає нормативні, наукові та інші джерела з метою своєчасного надання судді Конституційного Суду України інформації стосовно справ, що перебувають на розгляді Конституційного Суду України, за дорученням судді Конституційного Суду України здійснює підготовку проектів актів Конституційного Суду України та у визначений строк подає судді Конституційного Суду України завізовані ним документи, у межах доручень судді Конституційного Суду України готує документи та матеріали з питань, пов'язаних з участю судді в спеціальних пленарних засіданнях та засіданнях Конституційного Суду України з організаційних питань, за дорученням судді Конституційного Суду України здійснює облік, передачу, опрацювання матеріалів у справах, що розглядаються в Конституційному Суді України, веде діловодство та забезпечує збереження документів та матеріалів справ, що надходять до судді Конституційного Суду України, оформлює належним чином матеріали справ, у яких суддя Конституційного Суду України є доповідачем, готує інформаційні матеріали з питань конституційного провадження у справах, у яких суддя Конституційного Суду України є доповідачем, виконує інші доручення судді Конституційного Суду України у зв'язку з розглядом судових справ та з інших питань діяльності Конституційного Суду України, які в межах своєї компетенції розглядає суддя Конституційного Суду України;

2) управління роботи з персоналом. До завдань управління належать, зокрема, реалізація державної політики та забезпечення здійснення керівником Секретаріату Конституційного Суду України своїх повноважень з однойменного питання, здійснення організаційної роботи з кадрового менеджменту, добір персоналу державного органу, прогнозування розвитку персоналу, заохочення працівників до службової кар'єри, підвищення рівня їх професійної компетентності, організація

заходів з питань мобілізаційної підготовки і мобілізації. До складу управління входять відділ проходження державної служби та відділ кадрового забезпечення суддів та працівників Секретаріату Конституційного Суду України. При управлінні функціонує головний спеціаліст з мобілізаційної роботи;

3) управління документального забезпечення. Завданнями управління, зокрема, є розроблення Інструкції з діловодства та номенклатури справ Конституційного Суду України, методичне керівництво та контроль за дотриманням установленого порядку роботи з документами в Секретаріаті, патронатних службах суддів Конституційного Суду України, організація формування справ, їх зберігання та підготовка для передачі до Архіву Конституційного Суду України, розподіл звернень до Конституційного Суду України між суддями Конституційного Суду України відповідно до Закону та у порядку, встановленому Регламентом, комп'ютерний набір текстів актів Конституційного Суду України, службових документів та інших матеріалів, пов'язаних з діяльністю Конституційного Суду України, участь у розробленні та впровадженні системи електронного документообігу в Конституційному Суді України, розробленні регламентів роботи з документами в електронній формі. До складу управління входять відділ прийняття та реєстрації документів і сектор коригування документів;

4) відділ попередньої перевірки конституційних скарг. До завдань відділу належать підготовка інформаційних довідок за результатами попередньої перевірки конституційних скарг щодо відповідності їх за формою вимогам Закону; підготовка повідомлень суб'єктам права на конституційну скаргу за результатами попередньої перевірки конституційних скарг у разі їх невідповідності за формою вимогам Закону із зазначенням, яким вимогам вони не відповідають; підготовка повідомлень суб'єктам права на конституційну скаргу за результатами попередньої перевірки конституційних скарг у разі їх відповідності за формою вимогам Закону та визначення щодо них судді-доповідача у справі; розгляд звернень громадян і запитів на публічну інформацію до Конституційного Суду України з питань, віднесених до компетенції Відділу, та підготовка відповідей за результатами їх розгляду; розроблення проєктів нормативно-правових актів, актів Конституційного Суду України, розпоряджень, листів Голови Конституційного Суду України, заступника Голови Конституційного Суду України та керівника Секретаріату з питань, що віднесені до компетенції Відділу;

5) режимно-секретний сектор;

6) Департамент організаційної роботи. Його керівником є перший заступник керівника Секретаріату Конституційного Суду України. До департаменту належать управління забезпечення засідань Конституційного Суду України, відділ забезпечення діяльності Великої палати Конституційного Суду України, відділ забезпечення засідань сенатів та колегій Конституційного Суду України, відділ опрацювання інформації із засідань Великої палати, сенатів та Конституційного Суду України, служба судових розпорядників (на правах сектору), відділ контролю, управління організаційного забезпечення та апаратної роботи, відділ організаційної роботи, відділ супроводження документів, редакційно-видавниче управління, відділ опрацювання актів та протоколів засідань Конституційного Суду України, сектор підготовки до видання друкованого органу Конституційного Суду України «Вісник Конституційного Суду України». Департамент має повноваження у сферах:

а) забезпечення підготовки та проведення засідань колегій суддів Конституційного Суду України, засідань та пленарних засідань сенатів Конституційного Суду України, Великої палати Конституційного Суду України, засідань та спеціальних пленарних засідань Конституційного Суду України (здійснює технічне, інформаційне та інше забезпечення, офіційне спілкування із суб'єктами звернень до Конституційного Суду України, учасниками конституційних проваджень, особами, залученими до участі у конституційному провадженні; виконує доручення суддів-доповідачів у справах, а також Голови Конституційного Суду України, його заступника, секретарів колегій суддів Конституційного Суду України з питань, пов'язаних із конституційним провадженням; фіксує засідання Конституційного Суду України та його органів; підтримує порядок під час проведення пленарних засідань Конституційного Суду України; забезпечує організацію діяльності постійних комісій Конституційного Суду України, реєстрацію, підписання актів Конституційного Суду України, офіційне оприлюднення актів Конституційного Суду України за результатами конституційних проваджень);

б) організаційного забезпечення та апаратної роботи (координує роботу з підготовки та проведення зборів, нарад, семінарів, конференцій, круглих столів, зустрічей, які проводить Конституційний Суд України чи Секретаріат Конституційного Суду України, забезпечує роботу приймалень, бере участь у соціально-побутовому забезпеченні, забезпечує організацію діяльності Науково-консультативної ради Конституційного Суду України, надає допомогу Асоціації суддів Конституційного Суду України в організації її роботи);

в) редакційного опрацювання актів Конституційного Суду України та підготовки до видання друкованого органу Конституційного Суду України «Вісник Конституційного Суду України» (редакційно опрацьовує проекти ухвал колегій суддів Конституційного Суду України, ухвал, рішень сенатів Конституційного Суду України, ухвал, рішень, висновків, забезпечувальних наказів Великої палати Конституційного Суду України, постанов Конституційного Суду України, протоколи засідань постійних комісій Конституційного Суду України, вихідну кореспонденцію, пов'язану з конституційним провадженням, проекти розпоряджень Голови Конституційного Суду України, керівника Секретаріату Конституційного Суду України, проекти листів, адресованих Президентові України, Голові Верховної Ради України, Прем'єр-міністру України, здійснює мовні експертизи з питань, пов'язаних із діяльністю Конституційного Суду України, готує до друку «Вісник Конституційного Суду України», збірники актів Конституційного Суду України; готує тексти актів Конституційного Суду України до опублікування у «Віснику Конституційного Суду України», редагує статті, подані до друку в ньому; бере участь у підготовці до видання збірників матеріалів за підсумками міжнародних конференцій, організатором яких є Конституційний Суд України);

г) контролю (контролює своєчасне надходження документів, матеріалів у конкретній справі, яку готує до розгляду або розглядає Конституційний Суд України, виконання доручень Голови Конституційного Суду України, його заступника, суддів Конституційного Суду України та керівництва Секретаріату структурними підрозділами Секретаріату, виконання Плану роботи Конституційного Суду України й Секретаріату Конституційного Суду України; здійснює моніторинг діяльності Конституційного Суду України й Секретаріату

Конституційного Суду України, готує довідково-інформаційні матеріали за його результатами);

7) Архів Конституційного Суду України (на правах сектору). До завдань Архіву, серед іншого, належать створення страхового фонду актів Конституційного Суду України, оформлення матеріалів судових справ, у тому числі в електронному вигляді, наповнення бази даних електронними документами судових справ, розміщення їх в інформаційно-пошуковій системі Конституційного Суду України; облік, опрацювання, систематизація протоколів засідань та пленарних засідань Конституційного Суду України; забезпечення формування і ведення електронного архіву судових справ та розміщення матеріалів судових справ, щодо яких Конституційний Суд України ухвалив рішення або надав висновок, на офіційному вебсайті Конституційного Суду України; організація користування архівними документами, видача архівних довідок, актів Конституційного Суду України, витягів з електронного архіву матеріалів судових справ і надсилання їх за запитом фізичним та юридичним особам з дозволу Голови Конституційного Суду України та керівництва Секретаріату Конституційного Суду України тощо. Матеріали справ, щодо яких Конституційний Суд України ухвалив рішення або надав висновок, зберігаються в Архіві Конституційного Суду України 100 років. Рішення та висновки Конституційного Суду України з особистими підписами суддів Конституційного Суду зберігаються в Архіві Конституційного Суду України безстроково;

8) управління комунікацій Конституційного Суду України та міжнародного співробітництва. До його завдань належать організація взаємодії Конституційного Суду України та його структурних підрозділів з підприємствами, установами, організаціями, громадськістю, ЗМІ в межах завдань і функцій Управління; висвітлення інформації щодо діяльності Конституційного Суду України на офіційному вебсайті Конституційного Суду України, в соціальній мережі Facebook, блозі в онлайн-сервісі Twitter, ЗМІ та інших інформаційних ресурсах; проведення оглядових екскурсій; участь у підготовці та проведенні заходів, організованих у Конституційному Суді України та за його межами, забезпечення їх висвітлення на інформаційних ресурсах; здійснення моніторингу процесу висвітлення діяльності Конституційного Суду України у правових виданнях, в інформаційному просторі; вивчення кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду з питань, що належать до компетенції Управління; забезпечення (встановлення, налагодження, підтримання та розвиток) сталого міжнародного співробітництва Конституційного Суду України; забезпечення підготовки та проведення міжнародних заходів Конституційного Суду України, а також участі Конституційного Суду України та його представників у міжнародних заходах в Україні та за кордоном; забезпечення інформації про Конституційний Суд України для англійської версії офіційного вебсайту Конституційного Суду України, забезпечення участі іноземних громадян у відкритій частині пленарних засідань Конституційного Суду України та оглядових екскурсій у Конституційному Суді України. До Управління входять відділ комунікацій Конституційного Суду України та правового моніторингу (сектори зовнішніх комунікацій і зв'язків з громадськістю, внутрішніх комунікацій, моніторингу правової інформації), відділ міжнародного співробітництва;

9) Бібліотека Конституційного Суду України (на правах відділу). Основними завданнями відділу Бібліотеки є комплектування бібліотечного фонду, його

раціональне розміщення, зберігання, систематизація, облік, каталогізація, оновлення; систематизація та аналіз матеріалів, які містять правову інформацію; моніторинг наукових праць з конституційно-правової тематики тощо;

10) Правовий департамент. Його очолює заступник керівника Секретаріату Конституційного Суду України. До завдань Департаменту належать підготовка попередніх висновків на внесені до Конституційного Суду України конституційні подання, конституційні звернення, а також конституційні скарги; підготовка аналітичних та інших матеріалів щодо звернень усіх форм, за якими може бути відкрито конституційне провадження; досліджує й аналізує вітчизняне та зарубіжне законодавство, акти міжнародного права, практику органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн, міжнародних судових установ, спеціальну наукову літературу, інші джерела інформації з питань, що розглядаються (можуть розглядатися) у конституційному провадженні; здійснює аналіз та узагальнення практики Конституційного Суду України, формує та підтримує в актуальному стані каталог юридичних позицій Конституційного Суду України, готує відповідні довідкові та оглядово-аналітичні матеріали; забезпечує особистий прийом у Конституційному Суді України з питань реалізації особою права на конституційну скаргу, опрацювання звернень громадян згідно з чинним законодавством України). До структури Департаменту входять управління опрацювання конституційних скарг (відділ попередніх висновків, відділ юридичного супроводження розгляду конституційних скарг), управління порівняльно-правового аналізу (відділ порівняльних досліджень, сектор досліджень юридичних позицій Європейського суду з прав людини та інших інституцій Ради Європи), управління опрацювання конституційних подань та конституційних звернень (відділ попередніх висновків, відділ юридичного аналізу конституційних подань та конституційних звернень), відділ моніторингу виконання актів Конституційного Суду України, обліку та систематизації законодавства, приймальня звернень до Конституційного Суду України (на правах відділу), сектор юридичних позицій;

11) Адміністративно-фінансовий департамент. Його очолює заступник керівника Секретаріату Конституційного Суду України. До завдань Департаменту належать юридична підтримка дій і позицій Конституційного Суду України у його взаємовідносинах з юридичними особами публічного і приватного права та фізичними особами, представництво інтересів Конституційного Суду України, участь у юридичному опрацюванні проєктів внутрішніх розпорядчих документів; участь у формуванні стратегічних та пріоритетних завдань інституційного розвитку та функціонування Конституційного Суду України; розробка перспективних та поточних планів фінансового, матеріально-технічного, інформаційно-технологічного, господарського забезпечення Конституційного Суду України та Секретаріату Конституційного Суду України; фінансове забезпечення діяльності Конституційного Суду України та Секретаріату Конституційного Суду України. До структури Департаменту входять управління інформаційно-комунікаційних технологій (відділ захисту інформації в телекомунікаційних системах, відділ адміністрування інформаційних мереж та баз даних), відділ юридичного забезпечення діяльності Конституційного Суду України, управління державного майна, (відділ експлуатації адміністративних будинків, відділ договірної роботи та публічних закупівель);

12) Бухгалтерська служба. Її завданнями є забезпечення здійснення Конституційним Судом України повноважень головного розпорядника бюджетних коштів за закріпленою бюджетною програмою; ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності Конституційного Суду України та складання звітності; здійснення підготовчої роботи та подання проекту бюджету Конституційного Суду України; формування бюджетних документів; запобігання негативним явищам у фінансово-господарській діяльності, виявлення і мобілізація внутрішньогосподарських резервів. До служби входять відділ бухгалтерського обліку та звітності та відділ фінансового забезпечення;

13) головний спеціаліст з внутрішнього аудиту. До його компетенції належать забезпечення планування, організації та здійснення на належному рівні внутрішніх аудитів; забезпечення документування їхніх результатів; підготовка аудиторських звітів, об'єктивних і незалежних висновків і рекомендацій; моніторинг виконання (врахування) наданих аудиторських рекомендацій;

14) головний спеціаліст з питань запобігання і виявлення корупції. Ця особа відповідальна за розроблення, організацію, здійснення та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією, розробку антикорупційної програми Конституційного Суду України, змін до неї, подання її на погодження та моніторинг її виконання;

15) Автобаза Конституційного Суду України. До її завдань належать підтримання адміністративних будинків у належному технічному, санітарно-гігієнічному та протипожежному стані; проведення ремонтів приміщень; прибирання, упорядкування території Конституційного Суду України; транспортне забезпечення суддів Конституційного Суду України, суддів Конституційного Суду України у відставці, керівництва та працівників Секретаріату, представників зарубіжних делегацій, які прибувають на запрошення Конституційного Суду України; забезпечення заходів, які проводяться Конституційним Судом України. Автобаза складається з відділу транспортного забезпечення та відділу господарського обслуговування.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. Який з нижче наведених органів Конституційного Суду України НЕ існує?
 - a) Велика палата Конституційного Суду України;
 - b) Перший Сенат Конституційного Суду України;
 - c) Третя колегія Першого сенату Конституційного Суду України;
 - d) Четверта колегія Другого сенату Конституційного Суду України.
2. Якщо 16 осіб набули повноважень судді Конституційного Суду України, яким є кількісний склад Великої палати Конституційного Суду України?
 - a) 12 осіб;
 - b) 14 осіб;
 - c) 16 осіб;
 - d) 18 осіб.

3. Якщо 16 осіб набули повноважень судді Конституційного Суду України, яким є кількісний склад Першої колегії Першого Сенату Конституційного Суду України?
 - a) 3 особи;
 - b) 6 осіб;
 - c) 8 осіб;
 - d) 10 осіб.

4. Яка організаційна форма встановлена Законом для обрання Заступника Голови Конституційного Суду України?
 - a) засідання Конституційного Суду України;
 - b) засідання Великої палати Конституційного Суду України;
 - c) спеціальне пленарне засідання Великої палати Конституційного Суду України;
 - d) спеціальне пленарне засідання Конституційного Суду України.

5. Якою є мінімальна кількість голосів суддів Конституційного Суду України необхідна для обрання Голови Конституційного Суду України?
 - a) 10 голосів;
 - b) 12 голосів;
 - c) 14 голосів;
 - d) 16 голосів.

Практичні завдання

1. Провести порівняльний аналіз конституційно-правового регулювання конституційного контролю згідно з Законом України від 16.10.1996 № 422/96-ВР “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та заповнити нижче наведену таблицю. Завдання виконується письмово з обов’язковим посиланням на конкретні положення відповідного закону України.

Критерії	Закон 1996 року	Закон 2017 року
Кількісний склад Конституційного Суду України		
Суб’єкти формування Конституційного Суду України		
Термін призначення (обрання) на посаду судді Конституційного Суду України		
Вимоги до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України		

2. Вирішити юридичне рівняння, користуючись наведеними нижче позначеннями букв для отримання мінімальної кількості голосів суддів Конституційного Суду України, яка необхідна для ухвалення рішення у справі за конституційною скаргою Сенатом Конституційного Суду України. Завдання виконується письмово.

$\frac{(a + b + c) - d}{(f+4) - (x + y + z)}$

а – мінімальна кількість суддів Конституційного Суду України, яка необхідна для того щоб пленарне засідання Великої палати було повноважним;

б – максимальна кількість суддів Конституційного Суду України у складі Сенату.

с – кількість колегій, які діють у складі Конституційного Суду України;

д – максимальна кількість суддів Конституційного Суду України, які діють у складі колегій;

ф – мінімальна кількість суддів Конституційного Суду України, яка необхідна для того щоб засідання Конституційного Суду України було повноважним;

х – кількість форм звернень до Конституційного Суду України;

у – максимальна кількість місяців з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, протягом яких має бути подана конституційна скарга;

z – кількість сенатів, які діють у складі Конституційного Суду України.

3. Ознайомитися з описовою частиною наведених нижче рішень Конституційного Суду України:

1. Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій.

2. Рішення від 19.06.2001 № 9-рп/2001 у справі щодо стажу наукової роботи.

3. Рішення від 08.07.2003 № 14-рп/2003 у справі про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу.

Звернути увагу на вказівку у вказаних рішеннях позицій експертів, установ і організацій.

Ознайомитися на офіційному вебсайті Конституційного Суду України з матеріалами справ окремих рішень Конституційного Суду України (за вказівкою викладача) та дописати описову частину таких рішень за зразком наведених вище рішень Конституційного Суду України – зі вказівкою позицій членів Науково-консультативної ради, інших експертів, установ і організацій.

4. На конкурс для відбору кандидатур на дві посади судді Конституційного Суду України до Комітету Верховної Ради України з питань правової політики надійшло чотири заяви:

1) від політичної партії, що налічує 260 народних депутатів – щодо двох кандидатів на посаду судді;

2) від політичної партії, що налічує 20 народних депутатів – щодо кандидата на посаду судді;

3) від групи позафракційних депутатів, що налічує 20 народних депутатів – щодо кандидата на посаду судді;

4) від завідувача кафедри конституційного права університету юридичного профілю, доктора юридичних наук, професора, члена Науково-консультативної ради Конституційного Суду України, члена-кореспондента Національної академії правових наук України – щодо висунення власної кандидатури на посаду судді.

Усі кандидатури відповідають конституційним вимогам для посади судді Конституційного Суду України.

Обґрунтовано вказати, яке рішення повинен ухвалити Комітет Верховної Ради України з питань правової політики згідно з чинним законодавством України

з урахуванням принципів політичної нейтральності та пропорційності. Обґрунтувати власну думку щодо потреби зміни процедури подання пропозицій до Комітету Верховної Ради України з питань правової політики для участі в конкурсі для відбору кандидатур на дві посади судді Конституційного Суду України.

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Заміщення посад судді Конституційного Суду України Верховною Радою України: наявні проблеми.
2. Дострокове заміщення посади Голови Конституційного Суду України.
3. Організація діяльності сенатів Конституційного Суду України.

Тема 4. Правовий статус судді Конституційного Суду України

Мета вивчення: визначити зміст і особливості правового статусу судді Конституційного Суду України; охарактеризувати гарантії діяльності судді Конституційного Суду України.

Питання

1. Загальна характеристика статусу судді Конституційного Суду України.
2. Вимоги до судді Конституційного Суду України.
3. Набуття та припинення повноважень судді Конституційного Суду України.
4. Повноваження судді Конституційного Суду України.
5. Гарантії діяльності суддів Конституційного Суду України

Теоретичний мінімум

Загальна характеристика правового статусу судді Конституційного Суду України. Правовий статус судді Конституційного Суду України може бути визначений як закріплене Конституцією України та Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) правове становище особи на посаді судді Конституційного Суду України.

Зважаючи на особливе функціональне призначення Конституційного Суду України, вихідні засади правового статусу судді Конституційного Суду України визначаються на найвищому нормативному рівні – нормами Конституції України.

Зміст правового статусу судді Конституційного Суду України становлять вимоги до судді Конституційного Суду України; процедури набуття та припинення повноважень судді Конституційного Суду України; повноваження (права та обов’язки) судді Конституційного Суду України; гарантії діяльності судді Конституційного Суду України та юридична відповідальність судді Конституційного Суду України.

За своєю сутністю правовий статус судді Конституційного Суду України є спеціальним різновидом професійного статусу, оскільки йдеться про виняткові правові можливості посадової особи органу конституційної юрисдикції, якій надаються відповідні правові можливості для ефективного здійснення своєї професійної діяльності. З цієї причини правовий статус судді Конституційного Суду України є спеціальним щодо як правового статусу суддів судів системи судоустрою, так і статусу посадових осіб будь-яких інших органів державної влади.

Вимоги до судді Конституційного Суду України. Правовий статус судді Конституційного Суду України характеризується наявністю спеціальних вимог та обмежень щодо зайняття цієї посади. Так, відповідно до частини четвертої статті 148 Конституції України та статті 11 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п’ятнадцять років, високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності.

Слід вказати, що вимоги щодо “високих моральних якостей” та “визнаного рівня компетентності” запроваджені змінами до Конституції України щодо

правосуддя 2016 року і покликані забезпечити відповідність кандидата на посаду судді Конституційного Суду України стандартам професійної етики та фахової компетентності.

Суддею Конституційного Суду України не може бути призначена на посаду особа, яка на день призначення: 1) є членом або обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності; 2) є обраною на виборну посаду в органі державної влади чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат; 3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Надзвичайно важливою при характеристиці правового статусу судді Конституційного Суду України є політична нейтральність, якої він має дотриматися. З формально-юридичного погляду це передусім передбачає, що суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій чи професійних спілок, публічно виявляти до них прихильність. Водночас дотримання політичної нейтральності цим не вичерпується і загалом означає заборону судді Конституційного Суду України на участь у будь-якій політичній діяльності.

Окрім цього суддя Конституційного Суду України не може суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі професійного правничого самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з іншим представницьким мандатом, з адвокатською діяльністю, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї, а також не може входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

Особа, яка є власником акцій або володіє іншими корпоративними правами чи має інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті одержання прибутку, на час перебування на посаді судді Конституційного Суду України передає такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними, іншими правами або інструкцій щодо реалізації прав, які з них виникають). Суддя Конституційного Суду України може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

Стосовно осіб, які претендують на зайняття посади судді Конституційного Суду України, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України від 14.10.2014 № 1700-VII “Про запобігання корупції” (зі змінами), і, відповідно, на суддів Конституційного Суду України поширюються відповідні вимоги та обмеження, встановлені цим Законом.

Набуття та припинення повноважень судді Конституційного Суду України. Як було вказано, відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах. За результатами такого відбору суб’єкти призначення – Президент України, Верховна Рада України та

з'їзд суддів України – призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Важливо наголосити, що чинний Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) розмежовує набуття особою статусу судді Конституційного Суду України та набуття повноважень суддею Конституційного Суду України.

Так, згідно з частиною другої статті 18 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) особа набуває статусу судді Конституційного Суду України з дня, що є наступним за днем призначення на посаду. Відповідно, набуття статусу відбувається на підставі, відповідно, указу Президента України, постанови Верховної Ради України, рішення з'їзду суддів України і не потребує вчинення будь-яких юридично значущих дій.

Натомість набуття повноважень суддею Конституційного Суду України відбувається з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України. Таке засідання не пізніше п'ятого робочого дня з дня призначення судді Конституційного Суду України на посаду скликає Голова Конституційного Суду України або суддя Конституційного Суду України, який виконує його обов'язки.

На спеціальне пленарне засідання, на якому новопризначений суддя Конституційного Суду України складає присягу, не поширюється загальна вимога щодо кворуму. Урочиста церемонія складення суддею Конституційного Суду України присяги на спеціальному пленарному засіданні відбувається в Залі засідань Конституційного Суду України. На урочисту церемонію запрошуються Президент України, Голова Верховної Ради України, Голова Верховного Суду, втім, їхня присутність не є обов'язковою умовою набуття повноважень суддею Конституційного Суду України.

Доречно нагадати, що за попереднього правового регулювання, відповідно до частини третьої статті 17 Закону України від 16.10.1996 № 422/96-ВР “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) суддя Конституційного Суду України складав присягу на засіданні Верховної Ради України, яке проводилося за участю Президента України, а також Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України або осіб, які виконують їх повноваження.

Новели, які запроваджені Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), спрямовані на забезпечення безперервності функціонування Конституційного Суду України, унеможливлення можливих зловживань з боку вищих посадових осіб.

Наразі на урочистій церемонії складення суддею Конституційного Суду України присяги можуть бути присутні судді Конституційного Суду України у відставці, представники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації. Порядок урочистої церемонії встановлюється Регламентом Конституційного Суду України.

Змінами до Конституції України щодо правосуддя 2016 року та, відповідно, Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) також запроваджено принципово інший підхід до регулювання припинення повноважень судді Конституційного Суду України.

Натепер припинення повноважень судді Конституційного Суду України і звільнення судді Конституційного Суду України з посади настає за різних підстав і за різними процедурами.

Так, повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі: 1) закінчення строку його повноважень; 2) досягнення ним сімдесяти років; 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави, що встановлено в порядку, визначеному законом; 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним; 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину; 6) смерті. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України з наведених підстав відбувається автоматично і не потребує прийняття жодним суб'єктом будь-яких додаткових рішень. Водночас припинення повноважень судді Конституційного Суду України є підставою для припинення з ним трудових відносин, про що Голова Конституційного Суду України видає розпорядження. Однак (не)видання такого розпорядження, як було вказано, не пов'язане із припиненням повноважень судді Конституційного Суду України.

Зовсім інакше регулюється звільнення судді Конституційного Суду України з посади. Підставами для звільнення судді Конституційного Суду України з посади є:

1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, що підтверджується медичним висновком, який надає медична комісія, створена Міністерством охорони здоров'я України, за зверненням Голови Конституційного Суду України, а в разі його відсутності – заступника Голови Конституційного Суду України, а в разі відсутності обох – судді Конституційного Суду України, який виконує обов'язки Голови Конституційного Суду України;

2) порушення ним вимог щодо несумісності. Питання порушення суддею Конституційного Суду України вимог щодо несумісності розглядається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України за наявності висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду України. У разі підтвердження наявності обставин, що свідчать про порушення суддею Конституційного Суду України вимог щодо несумісності, суддю Конституційного Суду України попереджають про необхідність усунення таких обставин упродовж строку, встановленого Конституційним Судом України. Якщо суддя Конституційного Суду України не усунув обставин, що свідчать про порушення вимог несумісності, упродовж строку, встановленого Конституційним Судом України, Конституційного Суду України ухвалює рішення про його звільнення;

3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Конституційного Суду України або виявило його невідповідність займаній посаді. Питання про звільнення судді Конституційного Суду України з посади за такою підставою Конституційний Суд України розглядає на спеціальному пленарному засіданні за наявності висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду України;

4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням. Суддя Конституційного Суду України може подати заяву про

відставку за наявності стажу на посаді судді Конституційного Суду України щонайменше чотири роки, заяву про відставку за станом здоров'я безвідносно до стажу на посаді, а також заяву про звільнення з посади за власним бажанням безвідносно до мотивів. У разі подання суддею Конституційного Суду України заяви про відставку або про звільнення за власним бажанням він продовжує здійснювати свої повноваження до ухвалення на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України відповідного рішення щодо його звільнення, яке має бути прийняте протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви.

В усіх випадках, незалежно від підстав, рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України ухвалюється Конституційним Судом України щонайменше двома третинами від його конституційного складу на спеціальному пленарному засіданні.

Водночас звання судді Конституційного Суду України, а також право на отримання ним щомісячного довічного грошового утримання, якщо суддя Конституційного Суду України має стаж роботи, що дає йому право на відставку, зберігається за суддею, повноваження якого припинено у зв'язку із закінченням строку його повноважень; досягнення ним сімдесяти років, або якого звільнено через неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, на підставі заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді Конституційного Суду України. Повноваження судді Конституційного Суду України, як складова його правового статусу, можуть бути представлені як сукупність його прав та обов'язків. У спеціальній літературі права судді Конституційного Суду України запропоновано поділяти за змістом на такі види: 1) статусні права; 2) функціональні права; 3) соціально-особистісні права.

До статусних належать права, що встановлюють та закріплюють правовий статус судді Конституційного Суду України та засвідчують особливості його реалізації, а саме: право на зайняття посади судді Конституційного Суду України; право на відставку або звільнення з посади за власним бажанням; право на повагу до судді Конституційного Суду України; право на особисту та майнову недоторканість.

До функціональних належать права, що сприяють реалізації функцій Конституційного Суду України та забезпечують виконання суддею Конституційного Суду України покладених на нього обов'язків, а саме: право отримувати в установленому порядку інформацію та матеріали, необхідні для виконання посадових повноважень; права, пов'язані з прийняттям рішення та наданням висновку, а також з участю в їх підготовці згідно з посадовими обов'язками, у тому числі право на власний розсуд; право судді Конституційного Суду України викласти окрему думку; право публічно висловлювати свою думку з питань провадження у Конституційному Суді України; право на забезпечення необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов здійснення посадових повноважень та ін.

Соціально-особистісними є права, що забезпечують реалізацію суддею Конституційного Суду України належних йому конституційних прав та основних свобод, закріплюють можливість користуватися соціальними благами, встановлюють певні переваги, пільги, а саме: право на державний захист; право

на одержання винагороди за здійснення посадових повноважень; право на пенсійне забезпечення; право на забезпечення посадових потреб; право на відпочинок; право на можливість підвищення кваліфікації та здобуття досвіду та ін.

Обов'язки судді Конституційного Суду України у спеціальній літературі поділяють на загальні та спеціальні. До загальних належать обов'язки судді Конституційного Суду України, які визначають основоположні умови реалізації ним своїх посадових повноважень, а саме: 1) дотримання Конституції та законів України при здійсненні конституційного провадження; 2) додержання вимог щодо несумісності посади судді з політичною, підприємницькою та іншою оплачуваною діяльністю, крім наукової, викладацької та творчої; 3) нерозголошення відомостей, що становлять державну, військову, службову, комерційну та банківську таємницю, таємницю нарадчої кімнати, відомостей про особисте життя громадян та інших відомостей, про які було повідомлено під час розгляду справи Конституційним Судом України; 4) не допускати вчинків та будь-яких дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності; 5) забезпечення повного, всебічного та об'єктивного розгляду судових справ з дотриманням встановлених законом строків; 6) дотримання стандартів професійної етики, розпорядку роботи суду (присутність суддів Конституційного Суду України на засіданнях, пленарних засіданнях органів Конституційного Суду України).

Спеціальні обов'язки судді Конституційного Суду України становлять обов'язки судді Конституційного Суду України, пов'язані з прийняттям рішення, наданням висновку, ухваленням ухвал та виданням забезпечувальних наказів (участь у дослідженні матеріалів справи та їх розгляді під час засідань та пленарних засідань; голосування за проєкт рішення, висновку; підписання рішення, висновку; утримання від коментарів та реплік під час засідань та пленарних засідань, невтручання у дії головуючого; утримання від висловлювань власної думки з питань, що є у провадженні Конституційного Суду України до прийняття рішення чи надання висновку).

Гарантії діяльності суддів Конституційного Суду України. Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Конституційним Судом України рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом без згоди Конституційного Суду України, за винятком затримання судді Конституційного Суду України під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Подання про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді Конституційного Суду України вносить до Конституційного Суду України Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження. Рішення про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді Конституційного Суду України ухвалюється на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України у формі постанови. Суддя Конституційного Суду України не може бути підданий приводу чи примусовому допровадженню до будь-якого органу або установи, крім суду. Суддя Конституційного Суду України, затриманий за адміністративне

правопорушення або за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, має бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Конституційний Суд України надав згоду на затримання судді Конституційного Суду України у зв'язку з таким діянням; 2) якщо його затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Конституційний Суд України має бути негайно повідомлений про затримання судді Конституційного Суду України. Судді Конституційного Суду України про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження.

Безпека судді Конституційного Суду України та членів його сім'ї (батьків, чоловіка/дружини, дітей) перебуває під особливим захистом держави. Органи правопорядку вживають заходів задля безпеки судді Конституційного Суду України та членів його сім'ї за наявності відповідної заяви судді Конституційного Суду України.

Вчинені у зв'язку з діяльністю судді Конституційного Суду України посягання на його життя і здоров'я, погроза вбивством, насильством та вчинення таких самих дій щодо членів його сім'ї мають наслідком відповідальність, установлену законом.

До інших гарантій діяльності судді Конституційного Суду України належить його винагорода, яка складається з посадового окладу та доплат, встановлених для судді Верховного Суду, з урахуванням положень Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII "Про Конституційний Суд України" (зі змінами); щомісячне довічне грошове утримання, яке виплачується у розмірі 50 відсотків винагороди судді Конституційного Суду України та деякі інші.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. Якою є мінімально необхідна кількість голосів суддів Конституційного Суду України для прийняття рішення про звільнення з посади іншого судді Конституційного Суду України?
 - a) 7 голосів;
 - b) 10 голосів;
 - c) 12 голосів;
 - d) 14 голосів.
2. Якою є мінімально необхідна кількість голосів суддів Конституційного Суду України для прийняття рішення про надання згоди на затримання судді Конституційного Суду України?
 - a) 7 голосів;
 - b) 10 голосів;
 - c) 12 голосів;
 - d) 14 голосів.

3. У якому разі згода Конституційного Суду України на затримання або взяття під варту чи арешт судді Конституційного Суду України не потрібна?
- а) у разі затримання судді під час або відразу ж після вчинення правопорушення;
 - б) у разі затримання судді під час або відразу ж після вчинення злочину;
 - в) у разі затримання судді під час або відразу ж після вчинення навмисного злочину;
 - г) у разі затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.
4. Які особи – родичі судді Конституційного Суду України перебувають під особливим захистом держави?
- а) інший з подружжя, діти;
 - б) батьки, інший з подружжя, діти;
 - в) інший з подружжя, діти, рідний брат та сестра;
 - г) батьки, інший з подружжя, діти, рідний брат та сестра.
5. Щодо яких справ суддя Конституційного Суду України може публічно висловлювати свою думку?
- а) справ, у розгляді яких суддя Конституційного Суду України не брав участі;
 - б) справ, у яких суддя Конституційного Суду України не виступав суддею-доповідачем;
 - в) справ, при розгляді яких суддя Конституційного Суду України не виступав головуючим на пленарному засіданні органів Конституційного Суду України
 - г) справ, у яких Конституційний Суд України ухвалив рішення чи надав висновок.

Практичні завдання

1. Проаналізувати Положення про Постійну комісію з питань регламенту та етики Конституційного Суду України, затверджене Постановою Конституційного Суду України від 03.12.2018 № 40-п/2018, Висновок постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду України, затверджений рішенням від 17.04.2019 (http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/visnov_post_kom_0.pdf), а також Постанову Конституційного Суду України від 14.05.2019 № 1-пс/2019 та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є підстави та процедура звільнення з посади судді Конституційного Суду України?
2. Яким є функціональне призначення Постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду України у процедурі звільнення з посади судді Конституційного Суду України?
3. В аспекті звільнення з посади судді Конституційного Суду України що є “істотним дисциплінарним проступком”?

4. В аспекті звільнення з посади судді Конституційного Суду України що є “грубим нехтуванням обов’язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді”?
5. Які юридично значущі наслідки тягне звільнення судді Конституційного Суду України з посади з підстав, встановлених пунктами 2-3 частини другої статті 149-1 Конституції України?
6. Чи наявні прогалини у правовому регулюванні підстав та процедури звільнення з посади судді Конституційного Суду України?
7. Чи наявні підстави, які могли бути покладені в основу змістовно іншого вирішення питання щодо звільнення С.В. Шевчука з посади судді Конституційного Суду України?

2. Проаналізувати Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 19.10.2019 у справі № 640/8752/19 (номер рішення в ЄДРСР 84950610), Постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 06.02.2020 у справі № 640/8752/19 (номер рішення в ЄДРСР 87549150), Постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14.08.2020 у справі № 640/8752/19 (номер рішення в ЄДРСР 90985595), а також Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є мотиви та підстави ухвалення судом першої інстанції рішення від 19.10.2019 у справі № 640/8752/19?
2. Якими є мотиви та підстави скасування судом апеляційної інстанції рішення від 19.10.2019 та закриття провадження у справі № 640/8752/19?
3. Який висновок щодо застосування норм права викладено в Постанові Верховного Суду від 14.08.2020 у справі № 640/8752/19?
4. Яке значення мало Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 для розгляду та вирішення по суті справи № 640/8752/19?

3. Проаналізувати коментар для газети “Закон і Бізнес” (2021, № 1-2 (1507-1508)) В. Галуцька “Чи є підстави для сумнівів у повноваженні Президента відсторонити від посади суддю КС?” (URL: shorturl.at/iNKRZ), коментар для газети “Закон і Бізнес” (2021, № 1-2 (1507-1508)) О. Кучинської “Щодо питання тимчасового відсторонення від посади судді КС на підставі ч.3 ст.154 КПК” (URL: shorturl.at/gktWZ), коментар О. Марусяка, М. Савчина та С. Панасюка для проєкту Mediasapiens (25.01.2021) “Президент відсторонив суддю Туницького “заради відновлення справедливості”. А так можна було?” (URL: shorturl.at/sxNZ0) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Які правові міркування були висловлені у зв’язку з відстороненням Президентом України від посади судді Конституційного Суду України?
2. Які застереження були висловлені у зв’язку з відстороненням Президентом України від посади судді Конституційного Суду України?
3. Чи наявні прогалини у правовому регулюванні притягнення до юридичної відповідальності судді Конституційного Суду України?

4. Проаналізувати Терміновий Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) від 10.12.2020 CDL-PI(2020)019 щодо реформи Конституційного Суду України (URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)019-e)) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Які застереження та пропозиції наведені у Висновку щодо формування складу Конституційного Суду України?
2. Які застереження та пропозиції наведені у Висновку щодо притягнення до юридичної відповідальності судді Конституційного Суду України?
3. Які застереження та пропозиції наведені у Висновку щодо виконання рішень та висновків Конституційного Суду України?

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Визначення рівня компетентності та моральних якостей кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України.
2. Конфлікт інтересів та відвід (самовідвід) судді Конституційного Суду України.
3. Позасудова діяльність судді Конституційного Суду України.

Тема 5. Повноваження та функції Конституційного Суду України

Мета вивчення: засвоєння здобувачами вищої освіти знань про функції та повноваження Конституційного Суду України, формування вмінь та навичок, потрібних для розв'язування задач правозастосування у сфері конституційної юстиції.

Питання

1. Повноваження та функції Конституційного Суду України: загальна характеристика.
2. Контроль відповідності Конституції України (конституційності) правових актів.
3. Офіційне тлумачення Конституції України.
4. Контроль відповідності Конституції України (конституційності) міжнародних договорів України.
5. Контроль додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.
6. Контроль відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.
7. Контроль відповідності Конституції України (конституційності) законопроектів про внесення змін до Конституції України.
8. Контроль відповідності Конституції України (конституційності) актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та вирішення питання про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.
9. Контроль відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України

Теоретичний мінімум

Повноваження та функції Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України забезпечує верховенство Конституції України, здійснюючи визначені Конституцією України юрисдикційні повноваження, до яких натеper належать:

вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

офіційне тлумачення Конституції України;

надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;

надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України;

вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Аналіз юрисдикційних повноважень Конституційного Суду України засвідчує, що окрім, власне, конституційного контролю Конституційний Суд України здійснює також функцію офіційного тлумачення Конституції України. Водночас у спеціальній літературі пропонують також виділяти функцію захисту конституційних прав і свобод особи або правозахисну функцію, функцію забезпечення принципу поділу влади або арбітражну функцію тощо (*Ж. Овсепян*).

Слід вказати, що юрисдикційні повноваження Конституційного Суду України в контексті змін до Конституції України щодо правосуддя 2016 року були суттєво переглянуті.

По-перше, запроваджено цілком нові повноваження Конституційного Суду України. Так, згідно з частиною другою статті 151 Конституції України в редакції 2016 року за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України Конституційний Суд України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. А відповідно до статті 151-1 Конституції України в редакції 2016 року Конституційний Суд України наділено повноваженням вирішувати питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

По-друге, важливих змін зазнали інші повноваження Конституційного Суду України. Зокрема, через запровадження конституційної скарги змінено інтерпретаційні повноваження Конституційного Суду України. Згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України в редакції 2016 року Конституційний Суд України здійснює офіційне тлумачення виключно

Конституції України і лише за конституційним поданням Президента України; щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Попередня редакція пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України передбачала, що Конституційний Суд України здійснює офіційне тлумачення не тільки Конституції України, але й законів України. Відповідно до статті 43 та Глави 16 Закону України від 16.10.1996 № 422/96-ВР “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) до Конституційного Суду України з цього приводу мали право звертатися громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Змін зазнало повноваження Конституційного Суду України щодо контролю конституційності чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. Відтепер згідно з частиною першою статті 151 Конституції України в редакції 2016 року висновки про відповідність Конституції України мають надаватися Конституційним Судом України не тільки за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України, Належним суб'єктом звернення визначено також щонайменше сорок п'ять народних депутатів України.

Інші конституційно визначені повноваження Конституційного Суду України залишено без змін.

Контроль відповідності Конституції України (конституційності) правових актів є, безперечно, вихідним й основоположним повноваженням Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції.

Згідно з частиною першою статті 150 Конституції України Конституційний Суд України здійснює контроль конституційності визначеного кола правових актів: законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Наведене повноваження, попри удавану очевидність, потребує низки принципово важливих пояснень та застережень.

По-перше, відповідно до сприйнятої і застосованої Конституційним Судом України доктрини політичного питання до його юрисдикції належить вирішення питань, які мають правовий, а не політичний характер.

По-друге, до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань щодо конституційності правових актів незалежно від того, мають вони нормативно-правовий чи індивідуально-правовий характер.

Відповідно до конституційованої в Рішенні Конституційного Суду України від 27.03.2002 № 7-рп/2002 у справі щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад юридичної позиції, вирішальною ознакою правових актів, які підлягають контролю відповідності Конституції України, є їхня конституційно-правова природа.

По-третє, за загальним правилом, Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України лише чинних актів (їх окремих положень). Водночас з метою захисту та відновлення прав особи Конституційний Суд України вправі розглянути питання щодо конституційності акта (його

окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

По-четверте, оскільки закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України (пункт 1 Розділу XV “Перехідні положення” Конституції України), повноваження Конституційного Суду України щодо контролю відповідності Конституції України поширюються на прийняті до набуття чинності Конституцією України правові акти України, а також правові акти УРСР і СРСР, які продовжують застосовуватися після прийняття Конституції України.

Прикладами контролю відповідності Конституції України таких актів є:

Рішення Конституційного Суду України від 27.12.2001 № 20-рп/2001 у справі про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 року;

Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій.

По-п’яте, Конституційний Суд України не розглядає питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених пунктом 28 частини першої статті 85 та частиною другою статті 137 Конституції України.

Для системного аналізу юрисдикційних повноважень Конституційного Суду України принципово значущим є те, що закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша статті 152 Конституції України).

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, не можуть бути прийняті в аналогічній редакції, оскільки рішення Конституційного Суду України є “обов’язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені” (частина друга статті 150 Конституції України). Повторне запровадження правового регулювання, яке Конституційний Суд України визнав неконституційним, дає підстави стверджувати про порушення конституційних приписів, згідно з якими закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України).

Правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Відповідно до юридичної позиції, конституційованої в Рішенні Конституційного Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України, незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі

положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність.

Інакше кажучи, Конституцією України щодо рішень Конституційного Суду України закріплено принцип дії *ex nunc*, тобто правовий акт, визнаний неконституційним, втрачає чинність і не підлягає застосуванню з дня ухвалення відповідного рішення. Водночас Конституційний Суд України вправі визначити у своєму рішенні певний момент у майбутньому, коли визнаний неконституційним акт (окремі положення) втратить чинність. Таким чином, як виключення, певні рішення Конституційного Суду України можуть діяти за принципом *pro futuro*.

Так, наприклад, у Рішенні від 24.04.2018 № 3-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України Конституційний Суд України вказав, що наведена норма втрачає чинність через три місяці з дня ухвалення вказаного Рішення.

Аналіз положень частини першої статті 150 Конституції у системному зв'язку із відповідними положеннями Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) вказує, що Конституційний Суд України, здійснюючи надане повноваження, реалізує факультативний, наступний, абстрактний, матеріальний та формальний конституційний контроль.

Офіційне тлумачення Конституції України. Наявність писаної Конституції, яка виконує функцію активного правового регулятора суспільних відносин, розходження між нормами Конституції та політико-правовою дійсністю, що вимагає пристосування конституційних правоположень до мінливих суспільних реалій, виникнення у суб'єктів права неоднозначного розуміння конституційних норм, яке може призвести до конституційних конфліктів, та прагнення забезпечити самій Конституції еволюційний шлях розвитку є тими обставинами, що зумовлюють об'єктивну необхідність її тлумачення.

Важливо розмежовувати терміни “тлумачення конституції” та “офіційне тлумачення конституції”. Тоді як “тлумачення конституції” логічно впливає з повноважень органу конституційного контролю або будь-якого суб'єкта, мета якого усвідомлення норм конституції, “офіційне тлумачення конституції” прямо визначено законодавством багатьох країн як повноваження певного органу влади (І.Д. Сліденко).

Відповідно, “тлумачення конституції” являє собою розумово-пізнавальний процес і вид юридичної діяльності, спрямований на усунення неоднозначності розуміння конституції шляхом усвідомлення дійсного сенсу норми. Натомість “офіційне тлумачення конституції” засвідчує повноваження певного органу держави щодо роз'яснення змісту норм конституції шляхом усунення неясностей у їх розумінні, з'ясування таким чином сенсу норми з метою реалізації конституції, узгодження норм із соціальною дійсністю.

Тлумачення Конституції України є невід'ємною й обов'язковою складовою здійснення Конституційним Судом України усіх юрисдикційних повноважень. Зважаючи на особливі юридичні властивості рішень й висновків Конституційного Суду України (обов'язковість, остаточність, заборона оскарження), тлумачення Конституції України, надане ним під час здійснення будь-якого юрисдикційного

повноваження, набуває обов'язкового або, інакше кажучи, нормативного значення для усіх суб'єктів права.

Натепер Конституційним Судом України напрацьовано значний каталог юридичних позицій, які засвідчують результати такого тлумачення Конституції України. Як приклад можна навести:

Рішення Конституційного Суду України від 23.12.1997 №7-зп/1997 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про Рахункову палату Верховної Ради України”(справа про Рахункову палату);

Висновок Конституційного Суду України від 25.03.1999 № 1-в/1999 у справі щодо відповідності проекту Закону України “Про внесення змін до статті 98 Конституції України” вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статті 98 Конституції України);

Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання);

Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 № 4-рп/2008 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України);

Висновок Конституційного Суду України від 01.04.2010 № 1-в/2010 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб) вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105, 108 Конституції України);

Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) тощо.

Водночас станом на березень 2021 року Конституційний Суд України 69 разів реалізував повноваження щодо офіційного тлумачення Конституції України, результати якого засвідчені змістом резолютивної частини відповідних рішень. Останнім за часом станом на березень 2021 року є Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України.

Аналіз юрисдикційної діяльності Конституційного Суду України доводить, що орган конституційної юрисдикції широко використовує різні способи юридичного тлумачення (граматичний, логічний, системний, телеологічний, історичний тощо), вдаючись до буквального (коли зміст норми, що тлумачиться, повністю збігається з її текстуальним вираженням); розширювального (коли зміст норми, що тлумачиться, ширший за її текстуальне вираження); обмежувального (коли зміст норми, що тлумачиться, вузький від її текстуального вираження) тлумачення Конституції України.

Слід підкреслити, що без розширеного, творчого тлумачення Конституція України ризикує залишитися програмним документом, який складається лише з

позитивних норм (букви), в якому не враховується конституційний дух, неписані конституційні норми та цінності, без чого Конституція не може слугувати дієвим інструментом обмеження державної влади (С.В. Шевчук).

Контроль відповідності Конституції України (конституційності) міжнародних договорів України. Незважаючи на домінування в міжнародно-правовій доктрині визнання верховенства міжнародного права над правом національним, конституційна практика абсолютної більшості держав не сприйняла повною мірою цю ідею і поряд із формулою “міжнародне право — частина права країни” передусім виходить з верховенства конституції щодо міжнародно-правових зобов’язань, що встановлюється у той чи інший спосіб. Системний аналіз положень Конституції України засвідчує, що можливі колізії між нормами Конституції України та нормами міжнародних договорів України мають, безумовно, вирішуватися на користь норм самої Конституції. Вирішальне значення при цьому мають концептуальні положення частини другої статті 9 Конституції України, які В.М. Шаповал розглядає як встановлення верховенства конституції у співвіднесеності з міжнародними договорами у непрямий спосіб. Інакше кажучи, як вказував М.П. Орзіх, частина другої статті 9 Конституції України розташовує міжнародні договори, включені до системи національного законодавства, ієрархічно нижче, власне, Конституції України.

Відповідно, забезпечуючи верховенство Конституції України, Конституційний Суд України наділений повноваженнями вирішувати питання про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов’язковість.

Аналізуючи положення частини першої статті 151 Конституції України в редакції 2016 року, слід вказати на низку важливих позицій, усвідомлення яких є критично важливим для розуміння наведеного повноваження Конституційного Суду України.

По-перше, міжнародний договір України відповідно до Закону України від 29.06.2004 № 1906-IV “Про міжнародні договори України”(зі змінами) являє собою угоду, укладену у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб’єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв’язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо).

По-друге, укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

По-третє, міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на обов’язковість міжнародного договору відповідно до Закону України від 29.06.2004 № 1906-IV “Про міжнародні договори України”(зі змінами) в порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб. Згода України на обов’язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору або іншим шляхом, про який домовилися сторони договору.

По-четверте, надання згоди на обов’язковість міжнародних договорів України здійснюється Верховною Радою України або Президентом України, або

Кабінетом Міністрів України. Водночас Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV “Про міжнародні договори України”(зі змінами) встановлює перелік міжнародних договорів України, надання згоди на обов'язковість яких має здійснюватися виключно Верховною Радою України, зокрема шляхом прийняття закону України про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст відповідного міжнародного договору. До таких міжнародних договорів України, зокрема, віднесено: політичні договори (про дружбу, взаємну допомогу і співробітництво, нейтралітет), територіальні договори та такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України, мирні договори; договори, що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; договори про участь України у міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; договори про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови тимчасового перебування в Україні іноземних військових формувань; договори, виконання яких зумовлює зміну законів України або прийняття нових законів України тощо.

Відповідно, визначаючи міжнародні договори об'єктами конституційного контролю, який натеper здійснюється за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України, Конституція України розрізняє 1) чинні міжнародні договори України; 2) міжнародні договори, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

У першому випадку Конституційний Суд здійснює факультативний наступний конституційний контроль чинних міжнародних договорів України незалежно від того, який вищий орган влади надав згоду на їх обов'язковість для України. До наведених міжнародних договорів України належать також ті міжнародні договори, які були укладені Українською РСР до проголошення незалежності України, та міжнародні договори Союзу РСР, правонаступником прав і обов'язків за якими є Україна.

У другому випадку, Конституційний Суд України здійснює факультативний попередній конституційний контроль міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких для України має надати Верховна Рада України. Відповідно, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких для України має надати Президент України, або Кабінет Міністрів України не є об'єктами здійснюваного Конституційним Судом України конституційного контролю.

Слід вказати, що пропозиції про укладення міжнародних договорів України (незалежно від суб'єкта надання згоди на їхню обов'язковість для України) подаються після проведення Міністерством юстиції України правової експертизи щодо відповідності проекту міжнародного договору Конституції та законам України.

Натеper Конституційний Суд України лише один раз розглядав справу щодо відповідності Конституції України міжнародних договорів. Йдеться про висновок Конституційного Суду України від 11.07.2001 № 3-в/2001 у справі про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. Цим Висновком Римський Статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000

року, внесений до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, було визнано таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими “Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції”.

Нарешті, слід вказати, що питання щодо конституційності правових актів Верховної Ради України, Президента України або Кабінету Міністрів України, якими надано згоду на обов'язковість для України міжнародних договорів, розглядаються Конституційним Судом України у порядку, передбаченому для контролю відповідності Конституції України (конституційності) нормативно-правових актів України. Натепер Конституційний Суд України лише один раз розглядав справу щодо відповідності Конституції України таких правових актів. Йдеться про Рішення Конституційного Суду України від 12.07.2000 № 9-рп/2000 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.”. Цим Рішенням вказаний Закон України, а також положення частини першої статті 7 Закону України від 22.12.1993 № 3767-XII “Про міжнародні договори України” (зі змінами) щодо порядку підписання закону про ратифікацію міжнародного договору України було визнано такими, що не відповідають Конституції України.

Контроль додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. На час виконання повноважень Президент України користується правом недоторканності, яке треба розуміти як органічну складову його конституційного статусу, що має на меті забезпечення умов для реалізації покладених на нього повноважень. Корегування змісту цього права неможливе без внесення відповідних змін до Конституції України. Разом з тим право недоторканності Президента України має обмеження в часі і діє, відповідно до Конституції України, лише на час виконання ним повноважень.

Конституція України визначає чотири підстави дострокового припинення повноважень Президента України (відставка; неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я; усунення з поста в порядку імпічменту; смерть). У випадках відставки та неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я він, по суті, втрачає свій пост згідно з процедурами, передбаченими статтями 109, 110 Конституції України. А відповідно до приписів статті 111 Конституції України Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Встановлена Конституцією України процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України. Тому немає підстав вважати досудовим слідством проведення розслідування тимчасовою слідчою комісією, яка створюється парламентом. У разі порушення кримінальної справи проти глави держави на нього поширювалася б юрисдикція уповноважених органів протягом усього періоду досудового слідства та розгляду справи в судах, що позбавило б

його права недоторканності та можливості належним чином виконувати покладені на нього конституційні повноваження.

Отже, імпічмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого Верховна Рада України у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста.

Натепер процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту окрім Конституції України регулюється Законом України від 10.09.2019 № 39-IX “Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)”. Перевіряючи дотримання положень Конституції України, Конституційний Суд України покликаний відігравати важливу роль у реалізації цієї процедури. Важливо вказати, що Конституційний Суд України не встановлює наявності чи відсутності у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину, — це конституційно визначення повноваження Верховного Суду. Натомість Конституційний Суд України перевіряє додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент загалом.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України лише після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Аналіз положень статті 111 Конституції України вказує, що Конституційний Суд України, здійснюючи надані повноваження, реалізує імперативний, наступний та виключно формальний конституційний контроль.

Контроль відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) прямо й чітко не визначав наведене повноваження Конституційного Суду України. Натомість контроль відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, мав здійснюватися опосередковано, під час вирішення питання щодо конституційності указів Президента України про призначення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Інакше кажучи, такий “опосередкований” контроль конституційності здійснювався Конституційним Судом України після прийняття відповідного указу Президента України і, отже, в цьому сенсі мав факультативний наступний характер. Так, зокрема, у 2000 році Конституційний Суд України розглянув справу щодо конституційності Указу Президента України від 15.01.2000 № 65/2000 “Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою” і визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними) два питання, включені згідно з цим Указом Президента України до бюлетенів для таємного голосування.

Натомість імперативний попередній контроль мав здійснюватися згідно з Законом України від 06.11.2012 № 5475-VI “Про всеукраїнський референдум”

(визнаного таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) згідно з Рішенням Конституційного Суду № 4-р/2018 від 26.04.2018) Президентом України та Центральною виборчою комісією.

Наразі, згідно з частиною другою статті 151 Конституції України в редакції 2016 року питання, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою визначені як самостійний об'єкт здійснюваного Конституційним Судом України факультативного контролю відповідності Конституції України (конституційності). Аналіз внесеного 09.06.2020 Президентом України на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України “Про народовладдя через всеукраїнський референдум” (№ 3612), засвідчує, що контроль відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, запропоновано конституювати як попередній за часом здійснення контроль. Так, відповідно до частини третьої статті 21 вказаного проекту Закону України у разі відкриття конституційного провадження за конституційним зверненням щодо відповідності Конституції України (конституційності) питання, яке пропонується для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, процедури проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою вважаються зупиненими до ухвалення Конституційним Судом України відповідного акта у справі.

Важливо підкреслити, що правові акти Верховної Ради України та Президента України про призначення (проголошення) всеукраїнського референдуму також можуть бути розглянуті Конституційним Судом України на їхню відповідність Конституції України (конституційність).

Контроль відповідності Конституції України (конституційності) законопроектів про внесення змін до Конституції України є важливою юридичною гарантією охорони й захисту конституційних прав і свобод особи, неприпустимості ліквідації незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, забезпечення сталості та узгодженості конституційного регулювання.

Здійснення Конституційним Судом України контролю відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам, встановленим статтями 157 і 158 Конституції України, з усіма можливими поправками, внесеними до нього у процесі розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України, є невід'ємною стадією конституційної процедури внесення змін до Основного Закону України. Відповідно, Конституційний Суд України є обов'язковим учасником процедури внесення змін до Конституції України, незалежно від того, які саме розділи змінюються: I, III та XIII Конституції України, якими визначено основи конституційного ладу України, чи будь-які інші.

Аналіз положень Розділу XIII Конституції України вказує, що Конституційний Суд України, здійснюючи надані повноваження, реалізує імперативний, попередній конституційний контроль, перевіряючи при цьому як зміст, так процедуру розгляду та попереднього ухвалення відповідних законопроектів. Отже, Конституційний Суд України здійснює як матеріальний так і формальний конституційний контроль законопроектів про внесення змін до Конституції України. Водночас, оскільки Конституційний Суд України вирішує

питання щодо відповідності законопроекту лише вимогам статей 157 і 158 Конституції України, у цьому випадку наявний частковий конституційний контроль.

Слід вказати, що Конституційний Суд України, надаючи висновок щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України, може висловити застереження щодо його положень, адресовані Верховній Раді України. Прикладом таких застережень є Висновок Конституційного Суду України від 16.12.2019 № 8-в/2019 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Так, Конституційний Суд України визнав вказаний законопроект таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, але одночасно висловив у резолютивній частині Висновку застереження. Зокрема Конституційний Суд України вказав, що “[у] разі ухвалення пропонованого законопроектом ... пункту 17 розділу XV „Перехідні положення“ Конституції України виникне суперечність між положеннями зазначеного пункту та положеннями частини першої статті 90 Конституції України, якими врегульовано припинення повноважень Верховної Ради України. Застосування пункту 17 розділу XV „Перехідні положення“ Конституції України може призвести до розриву в часі між моментом (днем) припинення повноважень парламенту і моментом (днем) набуття їх новообраним парламентом, а отже, до порушення конституційного принципу безперервності функціонування законодавчої влади”.

Висловлені Конституційним Судом України застереження мають бути обов’язково розглянуті Верховною Радою України згідно зі статтею 147 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI (зі змінами). За результатами розгляду Верховна Рада України має вирішити питання про звернення до Конституційного Суду про надання висновку щодо відповідності зміненої редакції законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. У разі якщо постанову про звернення до Конституційного Суду України не прийнято і законопроект не виключено шляхом голосування з порядку денного сесії, Верховна Рада України вирішує питання про зміст і строки подальшої роботи над законопроектом. Якщо Верховна Рада України не прийняла постанову про звернення до Конституційного Суду України і не визначила зміст та строки подальшої роботи над законопроектом, він вважається таким, що знятий з розгляду.

Наразі Конституційним Судом України напрацьовано каталог юридичних позицій, які становлять невід’ємну складову правового регулювання конституційно визначеної процедури внесення змін до Конституції України. Йдеться про юридичні позиції, викладені, зокрема, у:

Висновку Конституційного Суду України від 16.06.2015 № 1-в/2015 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

Рішенні Конституційного Суду України від 15.03.2016 № 1-рп/2016 у справі щодо офіційного тлумачення положення “на наступній черговій сесії Верховної Ради України”, яке міститься у статті 155 Конституції України;

Рішенні Конституційного Суду України від 20.12.2016 № 7-рп/2016 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“;

Рішенні Конституційного Суду України від 26.04.2018 № 4-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про всеукраїнський референдум“;

Висновку Конституційного Суду України від 24.12.2019 № 9-в/2019 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) вимогам статей 157 і 158 Конституції України тощо.

Контроль відповідності Конституції України (конституційності) актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та вирішення питання про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України. Утворення у складі України Автономної Республіки Крим та наділення її повноваженнями є формою децентралізації державної влади в унітарній державі. Згідно зі статтею 133 Конституції України Автономна Республіка Крим є невід’ємною складовою України і разом з іншими адміністративно-територіальними одиницями становить систему її адміністративно-територіального устрою. Функціонування Автономної Республіки Крим ґрунтується також на конституційно визначених засадах єдності та цілісності державної території, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади щодо Автономної Республіки Крим відображається встановленим Конституцією України правовим статусом Автономної Республіки Крим, повноваженнями і питаннями, віднесеними до її відання, що є непорушним і може змінюватися лише шляхом внесення змін до Основного Закону України.

Відповідно, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання. Важливо наголосити, що встановлений статтями 137, 138 Конституції України перелік питань, які належать до відання Автономної Республіки Крим, та питань, з яких вона здійснює нормативне регулювання, унеможлиблює вирішення нею питань, пов’язаних із територіальним устроєм, конституційним ладом та державним суверенітетом.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Водночас Верховна Рада України вправі прийняти рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України та призначити позачергові вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Наведені конституційно визначені повноваження вищих органів влади конституують спеціальні гарантії забезпечення суверенітету і територіальної цілісності унітарної держави, додержання Конституції України – Основного Закону України. Аналіз положень Конституції України, зокрема Розділу Х “Автономна Республіка Крим” вказує, що Конституційний Суд України, здійснюючи надані повноваження, реалізує в обох випадках імперативний наступний конституційний контроль. Адже, звернення до Конституційного Суду України є обов’язковою умовою реалізації Президентом України або Верховною Радою України відповідних повноважень. Водночас вирішення питання щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України являє собою приклад конкретного конституційного контролю.

За загальним правилом, як вже було зазначено, Конституційний Суд України не розглядає питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.

Водночас, пункт 28 частини першої статті 85 та частина друга статті 137 Конституції України закріплюють виключення із наведеного загального правила. Відповідно, Конституційний Суд України наділений повноваженнями вирішувати питання щодо відповідності Конституції України **та законам України** нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також питання щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України **або законів України**.

Прикладами здійснення Конституційним Судом України вказаних юрисдикційних повноважень є:

Рішення Конституційного Суду України від 25.03.1998 № 4-рп/1998 у справі щодо відповідності Конституції України нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим “Про обчислення часу” та Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим “Про введення в дію Нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим “Про обчислення часу”;

Рішення Конституційного Суду України від 02.06.1998 № 7-рп/1998 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим “Про республіканський бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік”;

Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2014 № 3-рп/2014 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим „Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя“.

Контроль відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Без сумніву, за своїм значенням запровадження змін до Конституції України 2016 року щодо правосуддя повноваження Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг стало революційним. Дискусії щодо запровадження конституційної скарги – національного юридичного засобу захисту конституційних прав особи – тривали на науково-практичному рівні з часів запровадження в Україні судового конституційного контролю.

Водночас саме у зв'язку із запровадженням конституційної скарги, як вже було зазначено, було змінено інтерпретаційні повноваження Конституційного Суду України. Відтепер згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України в редакції 2016 року Конституційний Суд України здійснює офіційне тлумачення виключно Конституції України і лише за конституційним поданням Президента України; щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Попередня редакція пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України передбачала, що Конституційний Суд України здійснює офіційне тлумачення не тільки Конституції України, але й законів України. Відповідно до статті 43 та Глави 16 Закону України від 16.10.1996 № 422/96-ВР “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) до Конституційного Суду України з цього приводу мали право звертатися громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Конституційне звернення фізичних та юридичних осіб щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, на думку багатьох конституціоналістів (В. Тихого, П. Ткачука, В. Шаповала тощо), компенсувало відсутність в Україні конституційної скарги. Конституційне звернення визначали “обмеженим видом індивідуальної конституційної скарги”. Як вказував у цьому зв'язку В.М. Шаповал, “...є таке повноваження Конституційного Суду, як тлумачення законів, тлумачення Конституції, в тому числі і за зверненнями громадян. Але це паліатив, замітник конституційної скарги”.

Беручи до уваги особливості конституційної скарги як форми прямого доступу осіб до Конституційного Суду України, особливості її подання та розгляду, це питання буде розглянуте в межах самостійної теми.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. У якому випадку Конституційний Суд України здійснює виключно формальний конституційний контроль?
 - а) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в

остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України;

- b) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;
- c) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;
- d) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

2. У якому випадку Конституційний Суд України здійснює частковий конституційний контроль?

- a) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України;
- b) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України;
- c) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;
- d) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

3. Яке повноваження Конституційного Суду України було запроваджено змінами до Конституції України щодо правосуддя 2016 року?

- a) офіційне тлумачення Конституції України;
- b) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;
- c) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;
- d) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за

конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

4. Щодо яких актів Конституційний Суд України наділений повноваженнями визначати їхню відповідність законам України?
 - a) актів Верховної Ради України;
 - b) актів Президента України;
 - c) актів Кабінету Міністрів України;
 - d) актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.
5. В якому разі Конституційний Суд України НЕ здійснює абстрактний конституційний контроль?
 - a) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
 - b) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України;
 - c) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;
 - d) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України.

Практичні завдання

1. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 09.02.1999 № 1-рп/99 у справі про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є межі офіційного тлумачення Конституційним Судом України Конституції України?
2. У чому полягає змістовна різниця між статичним та динамічним тлумаченням?
3. Які способи тлумачення використані Конституційним Судом України в аналізованому Рішенні?
4. Який вид тлумачення за обсягом здійснив Конституційний Суд України в аналізованому Рішенні?
5. Які правові мотиви та підстави могли бути покладені в основу змістовно іншого тлумачення частини першої статті 58 Конституції України?

2. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 25.12.2003 № 22-рп/2003 у справі щодо строків перебування на посту Президента України та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Які способи тлумачення використані Конституційним Судом України в аналізованому Рішенні?
2. Який вид тлумачення за обсягом здійснив Конституційний Суд України в аналізованому Рішенні?
3. Які правові мотиви та підстави могли бути покладені в основу змістовно іншого тлумачення частини першої статті 103 Конституції України?

3. Переглянути відеозапис виступу залучених учасників конституційного провадження Ю.Г. Барабаша та С.В. Різника у справі щодо офіційного тлумачення окремого положення абзацу четвертого преамбули Конституції України на відкритій частині пленарного засідання Великої палати Конституційного Суду України у формі усного провадження (http://sv1.ccu.gov.ua/video_ccu/ksu_22_09_2020_3.mp4) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є змістовні властивості преамбули Конституції України?
2. Які аргументи на користь здійсненості офіційного тлумачення положень преамбули Конституції України?
3. Які аргументи проти здійсненості офіційного тлумачення положень преамбули Конституції України?

4. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 28.08.2020 № 10-р/2020 у справі щодо у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України „Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів“, положень частин першої, третьої статті 29 Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“, абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“ та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є темпоральні межі здійснюваного Конституційним Судом України контролю відповідності Конституції України (конституційності) правових актів?
2. Чи наявні підстави, які могли бути покладені в основу змістовно іншого вирішення питання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) відповідних положень постанови Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 № 392 та відповідних положень Порядку здійснення протиепідемічних заходів, пов'язаних із самоізоляцією, затвердженого цією постановою?

5. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 28.08.2020 № 9-р/2020 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України“ та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Які правові акти є об'єктом здійснюваного Конституційним Судом України контролю відповідності Конституції України (конституційності)?
2. Чи наявні підстави, які могли бути покладені в основу змістовно іншого вирішення питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України“?

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Імпліцитні об'єкти конституційного контролю в Україні.
2. Контроль конституційності судового правозастосування.
3. Змістовні особливості контролю конституційності в умовах унітарного та федеративного державного устрою.

Тема 6. Провадження у справах конституційної юрисдикції

Мета вивчення: засвоєння здобувачами вищої освіти знань щодо поняття, особливостей та учасників конституційного провадження, аналізу юрисдикційної практики Конституційного Суду України та вирішення зумовлених цим практичних завдань.

Питання

1. Поняття та особливості конституційного провадження.
2. Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України. Учасники конституційного провадження.
3. Організаційно-правові форми конституційного провадження.
4. Строки конституційного провадження.
5. Поняття, види та характеристика стадій конституційного провадження.

Теоретичний мінімум

Поняття та особливості конституційного провадження. Юрисдикційні повноваження здійснюються Конституційним Судом України у певній, визначеній Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та Регламентом Конституційного Суду, процесуальній формі.

Процесуальна форма в теоретичному плані являє модель правової діяльності, яка віддзеркалює об'єктивну потребу в найбільш ефективному способі досягнення юридично значущого результату, а в технологічному плані — як визначений предметно-функціональною характеристикою правової діяльності послідовний порядок організаційно-технічних дій її учасників, які дотримуються певних принципів, а їхнє дотримання забезпечує відповідна система юридичних гарантій.

Процедурно-процесуальна форма є складним явищем, до структури якого входять такі складники:

процесуальні провадження — головний компонент процесуальної форми, що узагальнює предмет кожної юридичної справи і відповідає комплексові взаємозалежних і взаємообумовлених організаційних і організаційно-технічних дій учасників процесу (предметно-функціональна характеристика);

процесуальні стадії — характеризують динамізм процесуальної форми, що відображує комплекс взаємозалежних процесуальних обставин у процесі їхніх змін (динамічна характеристика);

процесуальний режим — атмосфера чітко налагодженого порядку розгляду юридичних справ (прийняття рішень) і ефективного досягнення результатів, запрограмованих нормативними приписами (принципи процесуальної діяльності та гарантії, що забезпечують їхнє дотримання).

Кожен із цих складників узагальнює характеристики більш конкретних параметрів правової діяльності, розкриваючи тим самим її технологічну природу. Саме в цих елементах найбільш повно розкрито закономірності та особливості тієї чи іншої процесуальної форми.

Спираючись на наведені загальні для теорії юридичного процесу положення, **конституційне провадження** може бути визначене як процедурно-

процесуальний порядок розгляду та вирішення Конституційним Судом України (його органами) справ конституційної юрисдикції. За такого визначення, конституційне провадження змістовно є тотожним конституційному юрисдикційному процесу у його вузькому значенні.

Конституційний юрисдикційний процес є окремим видом юрисдикційного процесу, оскільки має усі його традиційні ознаки. Зокрема, здійснюється відповідно до нормативно визначених засад (повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків); регламентується конституційними процесуальними нормами; являє собою владну діяльність уповноваженого суб'єкта — Конституційного Суду України; є структурованим, тобто складається з процесуальних стадій; протікає в межах визначених процесуальних строків; є формально визначеним, тобто закріплюється у документально оформлених правових актах різноманітними технічними засобами тощо.

Водночас конституційний юрисдикційний процес має низку зумовлених особливим функціональним призначенням Конституційного Суду України специфічних властивостей.

Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України. Учасники конституційного провадження. Конституція України та, відповідно, Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) пов'язують суб'єктів та форми звернення до Конституційного Суду України із закріпленими за ним юрисдикційними повноваженнями.

Так, згідно зі статтями 150 – 151-1 Конституції України та положеннями Глави 7 “Звернення до Конституційного Суду України” Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) визначено три форми звернення:

1) **конституційне подання** — письмове клопотання щодо визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним або офіційного тлумачення Конституції України. Відповідно до Конституції України суб'єктами права на конституційне подання є Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

2) **конституційне звернення** — письмове клопотання уповноважених суб'єктів про надання висновку щодо:

або відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України або міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість. Відповідно до Конституції України суб'єктами права на конституційне звернення з цього питання є Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Кабінет Міністрів України;

або відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою. Відповідно до Конституції України суб'єктами права на конституційне звернення з цього питання є Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України;

або додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Відповідно до

Конституції України суб'єктом права на конституційне звернення з цього питання є Верховна Рада України;

або відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Відповідно до Конституції України суб'єктом права на конституційне звернення з цього питання є Верховна Рада України;

або порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України. Відповідно до Конституції України суб'єктом права на конституційне звернення з цього питання є Верховна Рада України;

або відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України. Відповідно до Конституції України суб'єктом права на конституційне звернення з цього питання є Президент України.

3) конституційна скарга — письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Суб'єктом права на конституційну скаргу є фізична або юридична особа (за винятком юридичних осіб публічного права), яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Від суб'єктів звернення до Конституційного Суду України слід відрізнити учасників конституційного провадження, коло яких є значно ширшим. Окрім, власне, суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважених осіб, що діють від їхнього імені), учасниками конституційного провадження є також орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Конституційному Суді України, а також залучені Конституційним Судом України до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

Організаційні форми конституційного провадження. Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) визначає, що справи, конституційне провадження щодо яких відкрито, Конституційний Суд України (його органи) розглядає в порядку письмового або усного провадження, які являють форми конституційного провадження і визначаються сенатами та Великою палатою Конституційного Суду України. Розгляд справ, конституційне провадження щодо яких відкрито, здійснюється на пленарних засіданнях сенатів, Великої палати Конституційного Суду України. За загальним правилом, питання щодо відкриття провадження у справі вирішують колегії суддів Конституційного Суду України.

Водночас, якщо колегія суддів Конституційного Суду України постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням або за конституційним зверненням, секретар колегії суддів Конституційного Суду України передає конституційне подання або конституційне звернення на розгляд Великої палати Конституційного Суду України для вирішення питання щодо відкриття конституційного провадження у справі.

Якщо колегія суддів Конституційного Суду України постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар колегії суддів Конституційного Суду України вносить пропозицію головному відповідному Сенату скликати його засідання для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Якщо колегія суддів Конституційного Суду України не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, секретар колегії суддів Конституційного Суду України передає конституційну скаргу на розгляд Сенату для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі.

Одностайно постановлена ухвала колегії суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

Відповідно, Велика палата Конституційного Суду України на засіданнях розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням у разі постановлення колегією суддів Конституційного Суду України ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі. Засідання Великої палати Конституційного Суду України є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів Конституційного Суду України. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України є постановленою, якщо за неї проголосувала більшість суддів Конституційного Суду України, які беруть участь у її засіданні. Якщо голоси суддів Конституційного Суду України поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим. У разі постановлення Великою палатою Конституційного Суду України ухвали про відкриття конституційного провадження у справі Голова Конституційного Суду України вносить справу на розгляд пленарного засідання Великої палати Конституційного Суду України. Постановлена Великою палатою Конституційного Суду України ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі є остаточною.

Велика палата Конституційного Суду України на пленарних засіданнях розглядає справи, провадження в яких відкрито за конституційним поданням, конституційним зверненням, та справи, провадження в яких відкрито за конституційною скаргою, але Сенат Конституційного Суду України відмовився від розгляду справи на розсуд Великої палати Конституційного Суду України.

Відкрита частина пленарного засідання Великої палати Конституційного Суду України у формі усного провадження підлягає фіксуванню за допомогою технічних засобів та шляхом ведення протоколу. Велика палата Конституційного Суду України ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання. Виступи суддів Конституційного Суду України у закритій частині пленарного засідання Великої палати Конституційного Суду України є службовою інформацією і не можуть бути розголошені. Протокол закритої частини пленарного засідання Великої палати Конституційного Суду України не може бути розголошений і зберігається окремо від матеріалів справи.

Рішення Конституційного Суду України є ухваленим Великою палатою Конституційного Суду України, а його висновок — наданим, якщо за це проголосували щонайменше 10 суддів Конституційного Суду України.

Так само Сенат Конституційного Суду України на засіданні розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, якщо колегія Конституційного Суду України не одноставно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження.

Засідання та пленарні засідання Сенату Конституційного Суду України є повноважними, якщо на них присутні щонайменше шість суддів від складу Сенату Конституційного Суду України. Ухвала Сенату Конституційного Суду України є постановленою, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду України, які беруть участь у засіданні.

Якщо голоси суддів Конституційного Суду України, які входять до складу Сенату, поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим.

У разі постановлення на засіданні колегії або Сенату Конституційного Суду України ухвали про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Голова чи заступник Голови Конституційного Суду України вносить цю справу на розгляд пленарного засідання відповідного Сенату. Постановлена Сенатом Конституційного Суду України ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

Відкрита частина пленарного засідання Сенату Конституційного Суду України у формі усного провадження підлягає фіксуванню за допомогою технічних засобів та шляхом ведення протоколу. Сенат Конституційного Суду України ухвалює рішення на закритій частині пленарного засідання. Виступи суддів на закритій частині пленарного засідання Сенату Конституційного Суду України є службовою інформацією і не можуть бути розголошені. Протокол закритої частини пленарного засідання Сенату Конституційного Суду України не розголошується і зберігається окремо від матеріалів справи.. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою є ухваленим, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів, які розглядають справу в Сенаті Конституційного Суду України.

Строки конституційного провадження. Процесуальні строки відіграють важливу роль у характеристиці кожної стадії юридичного процесу. Процесуальні строки — це встановлений законодавством час для реалізації тих чи інших процедур або окремих організаційно-технічних дій. Встановлені процесуальні строки обов'язково пов'язані з якоюсь процедурою або організаційно-технічною дією, їх застосовують у юридичному процесі як засіб регулювання відносин між його учасниками у часі.

Обчислення строків конституційного провадження ведеться з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі, а у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати Конституційного Суду України – з дня постановлення відповідної ухвали Сенату Конституційного Суду України.

За загальним правилом строк конституційного провадження не повинен перевищувати шість місяців, якщо інше не встановлено Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами).

Так, строк конституційного провадження не може перевищувати один календарний місяць для справ: про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України відповідно до пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України; а також щодо яких Сенат, Велика палата Конституційного Суду України визнали конституційне провадження невідкладним.

Поняття, види та характеристика стадій конституційного провадження.

Юридичний процес — це завжди сукупність організаційно-технічних дій та актів процесуального характеру. Тому кожний юридичний процес містить вимоги, що забезпечують ритмічність, плановість і суворий правовий порядок реалізації організаційно-технічних дій або видання певних процесуальних актів. Саме додержання цих вимог забезпечує справедливість, законність, обґрунтованість як самої процесуальної діяльності, так і її результатів. Через це у кожному юридичному процесі виокремлюють відносно самостійні етапи — стадії. Структура конституційного провадження (конституційного юрисдикційного процесу у вузькому розумінні) складається зі стадій і етапів. Під стадією конституційного провадження розуміється відносно замкнутий і обмежений часовими межами комплекс дій учасників конституційного провадження, спрямованих на вирішення конкретної правової ситуації.

Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) не містить визначеного переліку стадій конституційного провадження. Водночас у спеціальній літературі виділяють такі основні стадії: 1) внесення та попередній розгляд звернень у Конституційному Суді України; 2) підготовка справи до розгляду; 3) розгляд звернень, щодо яких відкрито конституційне провадження; 4) прийняття рішень і висновків Конституційного Суду України та їхнє офіційне оприлюднення; 5) виконання рішень та висновків Конституційного Суду України.

Усі звернення до Конституційного Суду України надсилаються поштою або подаються безпосередньо до Секретаріату Конституційного Суду України. Попередню перевірку звернень до Конституційного Суду України здійснює Секретаріат. Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), керівник Секретаріату повертає її суб’єкту права на конституційну скаргу. Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Конституційного Суду України з дотриманням вимог Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами).

Розгляд звернення до Конституційного Суду України здійснюється у колегії Конституційного Суду України, до складу якої входить відповідний суддя-доповідач. Суддя-доповідач у справі визначається шляхом розподілу звернень до Конституційного Суду України між суддями по чергові, в алфавітному порядку з урахуванням прізвища, імені та по батькові, за датою надходження та номером реєстрації безвідносно до форми звернення у порядку, встановленому Регламентом. Якщо суддя-доповідач не може з поважних причин (через хворобу, відраження, відпустку тощо) упродовж трьох місяців здійснювати підготовку матеріалів справи до розгляду або його заяву про самовідвід чи заяву про відвід

задоволено, секретар колегії Конституційного Суду України, до складу якої він входить, вносить на розгляд цієї колегії пропозицію про заміну судді-доповідача. Якщо неможливо замінити суддю-доповідача іншим суддею цієї колегії Конституційного Суду України, секретар колегії Конституційного Суду України вносить Голові чи заступникові Голови Конституційного Суду України пропозицію передати справу до іншої колегії Конституційного Суду України. Якщо декілька конституційних проваджень об'єднано в одне, може бути призначений один суддя-доповідач.

Суддя-доповідач: 1) вивчає порушені у зверненні питання і готує матеріали на розгляд Колегії, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України; 2) витребує документи, матеріали, інші відомості, що стосуються справи, від суб'єкта звернення, Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань; 3) дає доручення відповідним підрозділам Секретаріату та встановлює строки їх виконання; 4) залучає спеціалістів для консультацій, дослідження документів; 5) вносить на розгляд Сенату, Великої палати Конституційного Суду України пропозиції щодо призначення експертизи у справі, залучення до участі в конституційному провадженні спеціалістів, виклику посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, уповноважених осіб, які діють від імені суб'єкта права на звернення, а також громадян, участь яких може сприяти об'єктивному та повному розгляду справи; 6) здійснює інші повноваження, визначені Регламентом Конституційного Суду України.

Якщо Суддя-доповідач вважає, що у відкритому конституційному провадженні за конституційною скаргою існують підстави для передачі справи на розгляд Великої палати Конституційного Суду України, він вносить на розгляд Сенату проєкт ухвали про відмову Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати Конституційного Суду України.

Питання щодо відкриття конституційного провадження у справі вирішуються на засіданнях колегій, сенатів, Великої палати Конституційного Суду України.

Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням постановляє: 1) колегія Конституційного Суду України; 2) Велика палата Конституційного Суду України – у разі незгоди з ухвалою колегії Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою постановляє: 1) колегія Конституційного Суду України; 2) Сенат – у разі незгоди з ухвалою колегії Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, постановленою неодностайно.

Ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі колегія Конституційного Суду України постановляє не пізніше одного місяця з дня визначення судді-доповідача. Зазначений строк може бути подовжено на засіданні

Великої палати Конституційного Суду України за клопотанням судді-доповідача чи головуючого в Сенаті.

Справу, за якою відкрито конституційне провадження, розглядає відповідно Сенат або Велика палата Конституційного Суду України на пленарних засіданнях в порядку та строк, встановлені Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами).

Дату розгляду справи Сенатом, Великою палатою Конституційного Суду України визначає відповідно Голова, заступник Голови Суду Конституційного Суду України.

Суб’єкт звернення має бути повідомлений про відкриття конституційного провадження у справі в десятиденний строк з дня постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі.

Підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є: 1) звернення до Конституційного Суду України неналежним суб’єктом; 2) неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі; 3) невідповідність конституційного подання чи конституційного звернення вимогам, передбаченим Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами); 4) неприйнятність конституційної скарги; 5) втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, крім випадків, передбачених частиною другою статті 8 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами); 6) наявність рішення, висновку Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційного подання, конституційного звернення, конституційної скарги, а також ухвал Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження у справі.

Звернення до Конституційного Суду України безвідносно до його форми може бути відкликane за письмовою заявою суб’єкта звернення, який його подав до Конституційного Суду України, в будь-який час після відкриття конституційного провадження, але до переходу Конституційного Суду України в закриту частину пленарного засідання для ухвалення рішення чи надання висновку.

Ухвалу про закриття конституційного провадження у справі за зверненням, стосовно якого подано заяву про відкликання, постановляє: або Велика палата Конституційного Суду України на пленарному засіданні – у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням, а також за конституційною скаргою (у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати); або Сенат Конституційного Суду України на пленарному засіданні – у справах за конституційною скаргою.

Якщо Сенат чи Велика палата Конституційного Суду України вважає, що порушені у конституційній скарзі питання мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, Конституційний Суд України може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб’єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання.

Сенат чи Велика палата Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження. Відставка за власним бажанням Президента України, якому пред'явлено звинувачення, є підставою для закриття конституційного провадження у справі щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Вимоги щодо розгляду справ у Конституційному Суді України детально визначені положеннями Глави 10 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та Глави 6 Регламенту Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України у справах конституційної юрисдикції ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази. Конституційний Суд України ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання Сенату, Великої палати поіменним голосуванням суддів Конституційного Суду України, які розглядали справу. Пропозиції суддів Конституційного Суду України до проєкту рішення чи висновку ставляться на голосування у порядку надходження.

Під час ухвалення рішення, надання висновку суддя Конституційного Суду України не має права утримуватися від голосування.

Рішення і висновки Конституційного Суду України підписують окремо судді, які голосували на їхню підтримку, і судді Конституційного Суду України, які голосували проти. Рішення чи висновок Конституційного Суду України є остаточним і не може бути оскарженим.

Суддя Конституційного Суду України обов'язково підписує рішення чи висновок Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України надсилає рішення, висновок учаснику конституційного провадження не пізніше наступного робочого дня після ухвалення рішення чи надання висновку.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. Хто НЕ є суб'єктом права на конституційне подання?
 - a) Верховний Суд;
 - b) Президент України;
 - c) Верховна Рада України;
 - d) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України.
2. Хто НЕ є суб'єктом права на конституційне звернення?
 - a) Верховний Суд;
 - b) Президент України;
 - c) Верховна Рада України;
 - d) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України.
3. Щодо якого повноваження Конституційного Суду України суб'єктом права на конституційне звернення є Кабінет Міністрів України?

- a) відповідності Конституції України міжнародного договору, що вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість;
 - b) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;
 - c) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;
 - d) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.
4. Які обставини можуть бути встановлені на підставі показів свідків у конституційному провадженні?
- a) порушення процедури розгляду, прийняття Верховною Радою України законів України та інших актів або набрання ними чинності;
 - b) встановлення порушення Кабінетом Міністрів України Конституції України або законів України;
 - c) встановлення порушення Президентом України Конституції України або законів України;
 - d) встановлення порушення Радою Міністрів Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.
5. З якого дня обраховується строк провадження у справі?
- a) постановлення ухвали про відкриття конституційного провадження у справі;
 - b) визначення судді-доповідача у справі конституційної юрисдикції;
 - c) надання висновку про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті конституційного провадження у справі;
 - d) реєстрації відповідного звернення Секретаріатом Конституційного Суду України.

Практичні завдання

1. Проаналізувати Постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20.09.2019 у справі № 826/8078/18 (номер рішення в ЄДРСР 84405839), релевантні положення чинного законодавства та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Яким є функціональне призначення Секретаріату Конституційного Суду України у контексті конституційного провадження?
2. Які юридично значущі наслідки недотримання вимог щодо форми звернення до Конституційного Суду України?
3. Якими є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі?

2. Проаналізувати Ухвалу Великої палати Конституційного Суду України від 20.06.2018 № 40-у/2018, Ухвалу Великої палати Конституційного Суду України від 07.03.2019 № 8-у/2019, Ухвалу Великої палати Конституційного Суду України від 19.03.2019 № 11-у/2019, Ухвалу Великої палати Конституційного Суду України від

05.11.2019 № 50-у/2019, релевантні положення чинного законодавства та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі?
2. Яким є порядок вирішення питання про відмову у відкритті конституційного провадження у справі?
3. Чи є можливим повторне звернення до Конституційного Суду України щодо того самого предмета?

3. Проаналізувати Ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 29.01.2020 № 1-уп(II)/2020, Ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 01.04.2020 № 5-уп(II)/2020, Ухвалу Великої палати Конституційного Суду України від 06.12.2018 № 10-уп/2018, Ухвалу Великої палати Конституційного Суду України від 09.04.2020 № 3-уп/2020, релевантні положення чинного законодавства та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є підстави для закриття конституційного провадження у справі?
2. Яким є порядок вирішення питання про закриття конституційного провадження у справі?
3. Чи є можливим повторне звернення до Конституційного Суду України щодо того самого предмета?

4. Проаналізувати Ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 03.10.2018 № 41-уп(II)/2018, Ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 17.12.2018 № 6-уп(II)/2018, Ухвалу Першого сенату Конституційного Суду України від 16.10.2019 № 20-уп(I)/2019, релевантні положення чинного законодавства та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є підстави для відмови сенатів від розгляду справи на розсуд Великої палати Конституційного Суду України?
2. Яким є порядок вирішення питання про відмову сенатів від розгляду справи на розсуд Великої палати Конституційного Суду України?
3. Якими є особливості обчислення строків конституційного провадження у разі відмови сенатів від розгляду справи на розсуд Великої палати Конституційного Суду України?

5. До Окружного адміністративного суду міста Києва надійшла позовна заява про визнання протиправною бездіяльності Конституційного Суду України в частині недотримання строків розгляду конституційного подання.

Позивач просить суд визнати протиправною бездіяльність Конституційного Суду України, яка, на його думку, полягає в недотриманні розумного шестимісячного строку розгляду справи за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо конституційності Закону України від 19.10.2017 № 2168-VIII “Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення”.

Ухвалою колегії суддів Конституційного Суду України за вказаним конституційним поданням відкрито провадження у справі. Справа перебуває на розгляді Великої палати Конституційного Суду України починаючи з 02.10.2018.

У цьому зв'язку позивач просить адміністративний суд зобов'язати Конституційний Суд України завершити розгляд вказаної справи протягом двох місяців.

Проаналізувати наведену вище інформацію, релевантні положення чинного законодавства та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Яке рішення має прийняти адміністративний суд за позовом?
2. Які причини зумовлюють недотримання строків конституційного провадження?
3. Які заходи можуть бути вжиті для запобігання недотриманню строків конституційного провадження?

6. У квітні 2020 року 49 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з конституційним зверненням щодо відповідності Конституції України чинного міжнародного договору України – Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Литовської Республіки про працевлаштування та співробітництво у сфері трудової міграції від 07.12.2018.

Згода на обов'язковість вказаного міжнародного договору для України була надана Верховною Радою України шляхом прийняття Закону України від 05.02.2020 № 508-IX про ратифікацію.

У конституційному зверненні, окрім питання про відповідність Конституції України (конституційність) певних положень Угоди від 07.12.2018, порушено питання порушення конституційної процедури прийняття та промульгації Закону України від 05.02.2020 № 508-IX про ратифікацію.

Проаналізувати наведену інформацію у контексті релевантних положень Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Чи відповідає конституційне звернення вимогам Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами)?
2. Яке процесуальне рішення має прийняти Конституційний Суд України відповідно до Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами)?

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Свідки у конституційному провадженні.
2. Забезпечення повноти розгляду справи у конституційному провадженні.
3. Дотримання строків конституційного провадження.

Тема 7. Конституційна скарга – засіб юридичного захисту

Мета вивчення: засвоєння здобувачами вищої освіти знань щодо поняття, сутності та властивостей конституційної скарги, умов її прийнятності та особливостей провадження у справах за конституційними скаргами, формування вмінь та навичок, необхідних для складання та обґрунтування конституційної скарги, її використання для захисту конституційних прав особи.

Питання

1. Поняття та сутність конституційної скарги.
2. Умови прийнятності конституційної скарги.
3. Конституційне провадження у справах за конституційними скаргами.
4. Юридично значущі наслідки розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України.

Теоретичний мінімум

Поняття та сутність конституційної скарги. Запровадження в результаті конституційної реформи щодо правосуддя 2016 року нового для України юридичного засобу захисту конституційних прав особи – конституційної скарги – стало за останні роки чи не найбільш обговорюваним нововведенням у контексті реалізованих змін правового статусу Конституційного Суду України. Така прискіплива увага до конституційної скарги є цілком зрозумілою. Протягом двадцяти років юрисдикційної діяльності Конституційного Суду України фізичні та юридичні особи не мали права ініціювати вирішення питання щодо відповідності Конституції України будь-яких правових актів.

Єдина доступна фізичним та юридичним особам до 30.09.2016 – дня набрання чинності змінами до Конституції України – форма звернення до Конституційного Суду України (конституційне звернення) дозволяла клопотати лише про офіційне тлумачення Конституції України та законів України. І хоча здійснення права на конституційне звернення було прямо зумовлено наявністю неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду конституційних звернень не впливали на остаточні судові рішення. Натомість із запровадженням в Україні конституційної скарги, яке стало, серед іншого, результатом змістовних академічних досліджень та тривалої експертної дискусії, видається, що ситуація, що склалася, мала докорінно змінитися.

У найбільш загальному вигляді, зважаючи на різноманіття підходів до впровадження конституційної скарги різними країнами, її можна охарактеризувати як форму звернення особи до органу конституційної юрисдикції з метою захисту конституційних прав і свобод, результатом якого є вирішення питання щодо відповідності конституції держави (конституційності) певного правового акта.

Визначальна властивість, яка вирізняє конституційну скаргу з-поміж інших форм звернення до органу конституційної юрисдикції, полягає у тому, що таке звернення здійснюється безпосередньо, без посередництва органів влади, фізичними особами та юридичними особами, які не є представниками держави.

При цьому виокремлення конституційної скарги як однієї з форм звернення до органу конституційної юрисдикції можливе, головним чином, за умови, що повноваженнями щодо визначення конституційності певних правових актів наділені або спеціально утворений орган, або найвища в системі судоустрою держави судова інстанція. Інакше кажучи, йдеться про концентровану (європейську) модель конституційного контролю.

У країнах, які належать або тяжіють до такої моделі конституційного контролю, найбільшого розповсюдження набули так звані «повна» та «нормативна» різновиди конституційні скарги.

Повна конституційна скарга передбачає, що за зверненням особи після використання всіх інших засобів юридичного захисту вирішується питання щодо конституційності нормативного або індивідуального адміністративного акта чи судового рішення, який безпосередньо порушує її конституційні права і свободи. Тобто за повною конституційною скаргою об'єктом конституційного контролю може бути і нормативно-правовий акт, який підлягає застосуванню у конкретній справі, і адресований конкретній особі остаточний індивідуальний акт. Однак, розглядаючи повну конституційну скаргу, орган конституційної юрисдикції не вирішує юридично значущу справу по суті і визначає лише конституційність певного правового акта.

У результаті звернення з нормативною конституційною скаргою на відповідність конституції держави може бути перевірений виключно застосований щодо особи нормативний акт, що спричинило порушення її конституційних прав і свобод. Важливо підкреслити, що конституційний контроль щодо самого правозастосовного акта при цьому не здійснюється.

Незважаючи на очевидну різницю в об'єктах контролю, і повна, і нормативна конституційні скарги нерозривно пов'язані із правозастосовною діяльністю суб'єктів владних повноважень і зумовлюють здійснення органами конституційної юрисдикції конкретного конституційного контролю, тобто контролю, пов'язаного з конкретною юридично значущою справою особи-заявника.

Окрім цього, як вказує *М. Гультай*, повна та нормативна конституційна скарги, хоча й мають свої модифікації у межах національних правових систем, однак об'єднані й іншими спільними ознаками, а саме: надсилаються індивідуальними чи колективними суб'єктами приватного права з метою захисту конституційно гарантованих прав і свобод; стосуються «приватного інтересу», тобто підставою конституційної скарги є безпосереднє та наявне порушення конституційних прав і свобод скаржника; передбачають «частковість конституційної перевірки» (тобто конституційний контроль стосується тільки конституційних норм про права і свободи); об'єктом оскарження щодо конституційності є нормативно-правовий акт, застосований у конкретній справі, або індивідуально-правовий акт, який є остаточним, тобто не може бути переглянутий із використанням звичайних засобів юридичного захисту; стосовно конституційних скарг устанавлюється система досить жорстких вимог до їхньої прийнятності.

Загалом, аналіз спеціальної літератури дозволяє стверджувати, що на відміну від інших форм прямого звернення фізичних та юридичних осіб до органу конституційної юрисдикції, і повна, і нормативна конституційна скарга сутнісно

являють собою додатковий та виключний юридичний засіб захисту конституційних прав і свобод особи-заявника, здійснюваний у зв'язку з конкретною юридично значущою справою.

Водночас функціональне призначення конституційної скарги, без сумніву, виходить за межі захисту конституційних прав і свобод конкретної особи та інтерпретується більш широко – як гарантія конституційного правопорядку загалом. Інакше кажучи, конституційна скарга виступає не тільки як засіб захисту конституційних прав і свобод особи, але й як важливий засіб забезпечення та розвитку конституційної демократії, основу якої становлять права людини.

Конституційна скарга, захищаючи індивіда та його конституційні права і свободи, сприяє реалізації одного з головних принципів правової держави – принципу зв'язаності всіх гілок влади конституцією і законами, що гарантують права людини. Крім того, конституційна скарга, виступаючи виключним засобом захисту конституційних прав і свобод, надає особі можливість вступати у правовий спір з державою та її органами, навіть із самим законодавцем, сприяючи тим самим інтеграції громадян у процес управління державою і суспільством.

Утім, таке «двоєдине» функціональне призначення конституційної скарги у правовому регулюванні не повинно заперечувати або підміняти її первісного значення – бути юридичним засобом захисту конституційних прав і свобод конкретної особи.

Отже, Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” Конституцію України доповнено статтею 151-1, згідно з якою Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Також було доповнено новою частиною статтю 55 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом (частина четверта статті 55).

Аналіз наведених положень переконливо засвідчує, що в Україні було впроваджено нормативну конституційну скаргу, яка забезпечує безпосереднє звернення особи до Конституційного Суду України у зв'язку з конкретною судовою справою з метою захисту своїх конституційних прав і свобод.

При цьому Конституційний Суд України не наділено повноваженнями вирішувати по суті відповідний спір у судовій справі та, відповідно, переглядати остаточне судове рішення.

Здійснюваний Конституційним Судом України конкретний конституційний контроль спрямовано виключно на встановлення відповідності Конституції України (конституційності) застосованого в остаточному судовому рішенні закону України (його окремих положень).

Визначені на рівні Конституції України змістовні умови здійснення права на конституційну скаргу:

- 1) об'єктом перевірки на відповідність Конституції України є закон України, застосований в остаточному судовому рішенні у справі особи;

2) перевірка на відповідність Конституції України може бути ініційована лише у разі вичерпання всіх інших національних засобів юридичного захисту – це засвідчує субсидіарний та виключний характер конституційної скарги як юридичного засобу захисту конституційних прав особи.

Наразі порядок здійснення права на конституційну скаргу, як впливає з положень частини четвертої статті 55 Конституції України, має бути визначений законом. На жаль, нова редакція Закону України “Про Конституційний Суд України” була прийнята українським парламентом тільки 13.07.2017, тобто із запізненням майже в рік після набуття чинності змінами до Конституції України щодо правосуддя.

Умови прийнятності конституційної скарги. Правова природа конституційної скарги, характер питань, які розглядає Конституційний Суд, особливості конституційного провадження та низка інших об’єктивних чинників зумовлюють особливий порядок попереднього аналізу конституційних скарг та розгляду по суті.

Важливою є стадія попередньої перевірки конституційної скарги, коли оцінюється, чи відповідає скарга формальним вимогам, що висуваються до неї відповідними законодавчими нормами.

Аналіз практики органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн дає підстави стверджувати, що велика кількість скарг, у яких не дотримані ті чи інші вимоги, повертається ще на стадії попередньої перевірки, а тому першочерговий обов’язок щодо інтерпретації й уточнення цих вимог покладається саме на їхні секретаріати (апарати).

Так само, згідно з Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) саме Секретаріат Конституційного Суду України (далі – Секретаріат) уповноважений на здійснення попередньої перевірки звернень, що надійшли до Конституційного Суду України (пункт 6 частини другої статті 44, частина друга статті 57).

У разі, якщо конституційна скарга за формою не відповідає законодавчим вимогам, керівник Секретаріату повертає її суб’єкту права на конституційну скаргу (частина третя статті 57 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами)).

Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) визначені такі вимоги до конституційної скарги (статті 55, 56, частина перша статті 74):

1) виходячи із правової дефініції поняття «конституційної скарги», припис частини першої статті 55 Закону визначає такі обов’язкові складові, що формують поняття конституційної скарги:

- це є письмове клопотання,
- порушене питання стосується конституційності закону України, а не іншого акта,
- оспорюваний закон (його окремі положення) було застосовано судом в остаточному судовому рішенні у справі скажника.

За загальним правилом, для цілей подання конституційної скарги під остаточним судовим рішенням слід розуміти ухвалене в порядку апеляційного перегляду судові рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої

законом можливості касаційного оскарження – судове рішення, винесене в порядку касаційного перегляду.

При цьому Конституційний Суд України з метою ефективного захисту порушених прав заявників неодноразово розглядав як остаточне судове рішення у справі акти судів першої інстанції, які не підлягають апеляційному оскарженню (наприклад, ухвали слідчих суддів за Кримінальним процесуальним кодексом України). Відтак, значущість питань, які вирішуються слідчими суддями, та можливість суттєвого впливу на обсяг конституційних прав людини дозволяють особі звертатися до Конституційного Суду України й у тих випадках, коли справу по суті ще не розглянуто.

Словосполучення «в її справі» вказує на те, що застосування судом закону України має стосуватися саме особи, щодо якої суд вирішив питання про її права чи обов'язки, а тому всі інші особи, щодо яких суд таких питань не вирішував, не можуть подати конституційну скаргу.

Відповідно до статті 8 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII, Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

Разом з тим, з метою захисту та відновлення прав особи Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

Окремо слід наголосити, що конституційна скарга подається виключно щодо відповідності Конституції України закону України (його окремих положень). Дії чи бездіяльність органів державної влади, рішення судів у системі судоустрою України, підзаконні та індивідуальні акти до Конституційного Суду України не оскаржуються.

Конституційний Суд України не уповноважений здійснювати перегляд судових рішень, скасовувати їх, оцінювати правильність застосування судами норм матеріального і процесуального права, а також перевіряти судові рішення на відповідність Конституції України та законам України;

2) як і в будь-якому іншому документі, в конституційній скарзі необхідно зазначити прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) заявника, адресу зареєстрованого місця проживання (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування); для юридичної особи – її повну назву та місцезнаходження, а також номер засобу зв'язку, адреси електронної пошти, якщо такі є.

Важливо вказати, що незважаючи на те, що положеннями частини першої статті 55 Конституції України право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України гарантовано кожному, припис абзацу другого статті 56 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) виключає зі списку суб'єктів права на конституційну скаргу юридичних осіб публічного права.

Частина друга статті 81 Цивільного кодексу України виокремлює (залежно від порядку створення) юридичних осіб приватного та публічного права. Суб'єктами права на конституційну скаргу, безперечно, є юридичні особи приватного права (політичні партії, громадські організації, профспілки, релігійні організації, благодійні фонди, господарські товариства тощо), що відповідає

розумінню конституційної скарги як одного з інструментів захисту прав особи від втручання держави.

Юридичні ж особи публічного права, тобто такі, що створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, не можуть ініціювати подання конституційної скарги.

Ті ж приписи статті 56 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) встановлюють особливості підписання конституційної скарги для фізичних та юридичних осіб.

Так, конституційна скарга має бути підписана суб’єктом права на конституційну скаргу особисто. Водночас у цій частині Закон містить винятки та надає право підписати конституційну скаргу уповноваженій в установленому законом порядку особі, яка діє від імені суб’єкта права на конституційну скаргу в тому випадку, коли останній, будучи дієздатною фізичною особою, за станом здоров’я або фізичною вадою не в змозі це зробити самостійно. В такому випадку до клопотання мають бути додані документи, які підтверджували б той факт, що суб’єкт права на конституційну скаргу за станом здоров’я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу.

Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи. Такі документи в обов’язковому порядку додаються до матеріалів конституційної скарги.

3) звертаючись до Конституційного Суду, заявник повинен вирішити питання щодо необхідності участі в його справі представників. Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII не передбачає обов’язкової участі представника і надає заявнику можливість самостійно захищати свої права та законні інтереси в конституційному провадженні. А тому наступною вимогою до конституційної скарги є зазначення відомостей про уповноважену особу, що діє від імені суб’єкта права на конституційну скаргу (у разі наявності такої). При цьому варто звернути увагу на те, що довіреність чи ордер, які видаються представнику, мають бути складені таким чином, який засвідчував би його право представляти інтереси суб’єкта права на конституційну скаргу саме у Конституційному Суді України;

4) суб’єкт права на конституційну скаргу в тексті свого клопотання повинен зазначити короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України. У цьому розділі не варто наводити розлогий виклад вступної, описової, мотивувальної частин судового рішення, достатньо зазначити про основну мотивацію суду зі вказівкою про застосування оспорюваного положення законодавчого акта та резолютивну частину;

5) наступною вимогою до конституційної скарги є необхідність зазначення в ній опису перебігу розгляду відповідної справи в судах. Ідеться про хронологічний виклад звернень автора клопотання до судових установ із відповідними заявами (позовна заява, апеляційна скарга, касаційна скарга) та результати їх розгляду.

У цьому розділі важливо зосередити увагу на відображенні особливостей застосування оспорюваного закону України (його окремого положення) в судових

рішеннях, адже остаточне судове рішення (для прикладу, рішення суду касаційної інстанції) може не містити безпосередніх посилань на оспорювану правову норму, а лише схвалювати висновки судів попередніх інстанцій, які базувалися на ній;

6) автор клопотання повинен визначити предмет перевірки на конституційність, а саме зазначити конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України;

7) автор конституційної скарги повинен навести аргументи щодо неконституційності закону України (його окремих положень) та зазначити про право людини, яке зазнало порушення в результаті застосування оспорюваних положень закону, а також визначити норму Конституції України, яка проголошує таке право.

Цілком очевидно, що конституційна скарга спрямована на охорону не всіх прав, а тільки тих, що визначені Конституцією України. Інші права (ті, що не визначені Основним Законом України) підлягають захисту судами у системі судоустрою України, а гарантією згаданої охорони є приписи частини першої статті 55 Конституції України, за якими «права і свободи людини і громадянина захищаються судом».

Разом з тим, за частиною першою статті 22 Основного Закону України права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Це означає, що каталог прав людини, закріплений розділом II згаданого акта, не є закритим. Ідеться про імпліцитні права, тобто ті, які прямо не закріплені в тексті Основного Закону України, але впливають з нього;

8) положеннями Закону на автора клопотання покладено обов'язок зазначити усі відомості про документи, на які є посилання в конституційній скарзі, та надати їхні копії. Водночас усі додані до конституційної скарги документи і матеріали мають бути зазначені в переліку таких документів і матеріалів, що додаються;

9) до матеріалів конституційної скарги обов'язково має бути долучено копію остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, засвідчену в установленому порядку судом, що його ухвалив. Долучення ксерокопії, фотокопії з належним чином засвідченої копії, витягів з Єдиного державного реєстру судових рішень не вважатиметься дотриманням цієї вимоги.

Окремо варто наголосити, що статтею 74 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII встановлено, що конституційна скарга подається і провадження у Конституційному Суді України ведеться державною мовою.

При цьому учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача. Учасники конституційного провадження можуть запропонувати Конституційному Суду України кандидатуру перекладача, надавши документи на підтвердження його кваліфікації.

Згадані вимоги є складовою конституційної скарги, які в розумінні статті 57 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII досліджуються Секретаріатом на стадії попередньої перевірки конституційної скарги.

Ні суддя, ні колегія суддів Конституційного Суду України не вирішують питання щодо відповідності конституційної скарги формальним вимогам, адже таке повноваження законодавцем чітко закріплено за Секретаріатом. Вони не

можуть підміняти вказану процедуру та суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесено прийняття відповідних рішень.

З огляду на викладене, відсутність у клопотанні будь-якої з наведених складових означає, що воно за формою не відповідає вимогам та підлягає поверненню керівником Секретаріату, як це передбачено частиною другою статті 57 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII.

Критерії прийнятності конституційної скарги закріплені статтею 77 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII, за якою конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56, про які йшлося раніше, та інших умов, які досліджуються вже колегіями (сенатами) Конституційного Суду України під час вирішення питання щодо відкриття провадження у справі.

Перш за все, конституційну скаргу може бути подано, якщо особою вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду).

Вочевидь, причиною встановлення такої вимоги є функція конституційної скарги як надзвичайного та субсидіарного засобу правового судового захисту, адже за чинним процесуальним законодавством суд загальної юрисдикції, розглядаючи справу та дійшовши висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, вправі не застосовувати такий закон чи інший правовий акт, а застосувати норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

Як правило, особа є достатньо обмеженою у часі подання конституційної скарги, а тому приписи пункту 2 частини першої статті 77 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII однією з умов прийнятності конституційної скарги визначають тримісячний строк на звернення з конституційною скаргою з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення).

Однак законодавець передбачив певні винятки із загального правила. Так, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Конституційний Суд України визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу.

Поняття суспільного інтересу є досить дискусійним серед науковців, однак його зміст частково розкривається в статті 29 Закону України від 02.10.1992 № 2657-XII “Про інформацію” (зі змінами), у якій міститься перелік інформації, яка становить предмет суспільного інтересу, і, таким чином, є суспільно необхідною.

Цей перелік не є вичерпним і включає інформацію, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб.

З наведеного можна дійти висновку, що суспільний інтерес питань, порушених в індивідуальній конституційній скарзі, полягає в законодавчому регулюванні тієї сфери суспільних відносин, яка стосується широкого кола осіб, і невідповідність конституційним приписам законодавства в такій сфері може призвести до масового порушення прав людини і громадянина та, відповідно, негативних наслідків для кожного окремого суб'єкта правовідносин і суспільства в цілому.

Другий виняток із загального правила щодо строків подання конституційної скарги – це пропущення такого строку у зв'язку з тим, що суб'єкт права на конституційну скаргу не мав повного тексту судового рішення. У такому випадку він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

Заявляючи таке клопотання, особа має надати Конституційному Суду України відповідну інформацію та навести належні докази. При цьому слід зважати, наскільки відтермінування в отриманні судового рішення реально впливає на строк подання конституційної скарги.

Окремо варто акцентувати увагу на тому, що Конституційний Суд України наділений повноваженнями відмовити у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги.

Провадження в Конституційному Суді України у справах за конституційними скаргами здійснюється за загальними правилами (зокрема, визначеними положеннями Глави 10 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) та Глави 6 Регламенту Конституційного Суду України), що не виключає низки важливих винятків.

По-перше, розгляд справ за конституційними скаргами здійснюють спеціально утворені для цього органи Конституційного Суду України – сенати Конституційного Суду України. Водночас, як вже було вказано, згідно зі статтею 68 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), якщо під час розгляду сенатом справи виникає необхідність в тлумаченні Конституції України або якщо вирішення питання, яке розглядає Сенат, може спричинити несумісність із юридичними позиціями, постановленими Конституційним Судом України попередньо, Сенат може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на розсуд Великої палати. Про відмову від розгляду справи на розсуд Великої палати Сенат більшістю суддів Конституційного Суду, які беруть участь у засіданні, постановляє ухвалу, в якій викладає відповідні підстави.

По-друге, згідно зі статтею 78 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) при розгляді конституційної скарги Велика палата, у виняткових випадках, з власної ініціативи може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ, який є виконавчим документом. Підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення. Способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти

певну дію. Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі.

Юридично значущі наслідки розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України. Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України рішення Конституційного Суду України діють за принципом *ex nunc*, тобто правовий акт, визнаний неконституційним, втрачає чинність і не підлягає застосуванню з дня ухвалення відповідного рішення. Водночас Конституційний Суд України вправі визначити у своєму рішенні певний момент у майбутньому, коли визнаний неконституційним акт втратить чинність. Таким чином, окремі рішення Конституційного Суду України, як виняток, можуть діяти за принципом *pro futuro*.

Констатований підхід забезпечує передбачуваність правового регулювання і поширений у більшості країн, у яких рішення конституційних судів мають загальнообов'язковий та остаточний характер.

Водночас майже в усіх таких країнах за певних обставин передбачена можливість застосування іншого темпорального принципу – *ex tunc*. У цілому, аналіз конституційно-правового регулювання та юрисдикційної практики засвідчує заперечення догматичного протиставлення принципів *ex nunc* – *ex tunc* на користь їхнього варіативного застосування. І саме можливість органів конституційної юрисдикції обирати у конкретній справі оптимальний варіант набуває вирішального значення.

Показовим є приклад Конституційного Суду Угорщини, який згідно з пар. 4 ст. 45 органічного закону (*cardinal act*) 2011 року наділений повноваженням відступати від загального правила і визначати темпоральну дію свого рішення у разі, якщо це зумовлено захистом Основного Закону, забезпеченням правової визначеності або особливо важливим інтересом суб'єкта звернення у справі.

Утім, частіше конституційні суди не мають дискреції щодо застосування принципу *ex tunc*, оскільки такі випадки чітко визначені на рівні конституції та/або закону про конституційний суд (Албанія, Іспанія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Чехія тощо).

В Україні так само передбачено застосування принципу *ex tunc* до рішень Конституційного Суду України, однак не Конституцією України або Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами), а процесуальним законодавством (пункт 1 частини третьої статті 320 Господарського процесуального кодексу України; пункт 1 частини п'ятої статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України; пункт 1 частини третьої статті 423 Цивільного процесуального кодексу України пункт 1 частини третьої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України).

Аналіз зазначених положень беззаперечно доводить, що в такий спосіб парламент мав на меті забезпечити можливість відновити юридичний стан, який передував (не)застосуванню судом при вирішенні справи правового акта (його положення), визнаного у подальшому Конституційним Судом України (не)конституційним.

Тим не менш, аналіз правозастосовної практики засвідчує, що через встановлену (не)конституційність правового акта (його положення), власне, змістовний перегляд остаточних судових рішень дотепер не відбувався.

Єдиною формалізованою причиною такого стану речей є той очевидний факт, що частина друга статті 152 Конституції України не передбачає застосування принципу *ex tunc* до рішень Конституційного Суду України.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. Хто не є суб'єктом права на конституційну скаргу?
 - a) професійна спілка;
 - b) громадська спілка;
 - c) непідприємницьке товариство;
 - d) комунальна установа.
2. Який вид конституційного контролю не здійснюється Конституційним Судом України за конституційною скаргою?
 - a) наступний конституційний контроль;
 - b) матеріальний конституційний контроль;
 - c) формальний конституційний контроль;
 - d) факультативний конституційний контроль.
3. Який нормативно-правовий акт НЕ може бути перевірений на відповідність Конституції України (конституційність) за конституційною скаргою?
 - a) закон України;
 - b) декрет Кабінету Міністрів України;
 - c) постанова Кабінету Міністрів України;
 - d) указ Президента України, виданий на підставі пункту 4 Перехідних положень Конституції України.
4. Які обставини не зобов'язаний доводити суб'єкт права на конституційну скаргу при зверненні до Конституційного Суду України?
 - a) вичерпання усіх інших національних засобів юридичного захисту;
 - b) невідповідність Конституції України закону України (його окремих положень);
 - c) наявність неоднозначного застосування судами положень закону України (його окремих положень);
 - d) порушення гарантованого Конституцією України конституційного права в результаті застосування судами закону України (його окремих положень).
5. У якому випадку Колегія Конституційного Суду України має постановити ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження за конституційною скаргою?
 - a) до Конституційного Суду України звернувся громадянин Республіки Польща з конституційною скаргою щодо відповідності Конституції

України положень Закону України “Про судовий збір”, застосованого в остаточному судовому рішенні в його справі;

- b) до Конституційного Суду України звернулася громадянка України з конституційною скаргою щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, дев'ятої статті 129 Конституції України;
- c) до Конституційного Суду України звернулося Товариство з обмеженою відповідальністю з конституційною скаргою щодо визнання неконституційними положень частини першої статті 601 Цивільного кодексу України, застосованих у остаточному судовому рішенні у його справі;
- d) до Конституційного Суду України звернулась особа без громадянства з конституційною скаргою щодо визнання неконституційними положень Закону України “Про оренду державного та комунального майна”, застосованого в остаточному судовому рішенні в її справі.

Практичні завдання

1. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 25.04.2019 № 1-р(П)/2019 у справі за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України від 28.02.1991 № 796-XII “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, а також Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 24.09.2019 у справі № 2540/2686/18 (номер рішення в ЄДРСР 84699401), Постанову Шостого апеляційного адміністративного суду від 03.12.2019 у справі № 2540/2686/18 (номер рішення в ЄДРСР 86273994), Ухвалу Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 22.01.2020 у справі № 2540/2686/18 (номер рішення в ЄДРСР 87079287) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

- 1. Які темпоральні правила дії рішень та висновків Конституційного Суду України визначені Конституцією України?
- 2. Що являє собою інститут перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами у судовому процесі?
- 3. Які юридично значущі наслідки має аналізоване Рішення Конституційного Суду України для поновлення порушених прав Бобиря О.Я.?

2. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 04.09.2019 № 6-р(П)/2019 у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України, а також Постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 13.11.2019 у справі № 545/1151/16-ц (номер рішення в ЄДРСР 86173768) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

- 1. Зважаючи на покладену в основу прийняття Рішення правову аргументацію, яке положення Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) мало бути (але не було) застосовано Другим сенатом Конституційного Суду України?

2. Які юридично значущі наслідки має аналізоване Рішення для поновлення порушених прав Жабо Т.М.?
3. Які юридично значущі наслідки має аналізоване Рішення для практики застосування судами положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України?

3. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 № 4-р/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України, Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2019 № 7-р/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України, а також ухвалу Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 09.01.2020 у справі № 183/3256/18 (номер рішення в ЄДРСР 86829338), ухвалу Шевченківського районного суду м. Києва від 30.07.2019 у справі № 761/48145/18 (номер рішення в ЄДРСР 84303032) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Які юридично значущі наслідки для правового регулювання кримінального провадження мають рішення Конституційного Суду України про визнання неконституційними положень кримінального процесуального законодавства?
2. Наскільки ефективною є конституційна скарга як засіб юридичного захисту конституційних прав особи у кримінальному провадженні?

4. Проаналізувати рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пічкур проти України» та рішення «Mendrei v. Hungary» (§§ 27-44) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. За яких умов орган конституційної юрисдикції визнається судом у контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року?
2. За яких умов конституційна скарга визнається ефективним засобом юридичного захисту в контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року?
3. За яких умов конституційна скарга може бути віднесена до національних засобів юридичного захисту, які мають бути вичерпані перед зверненням Європейського суду з прав людини?

5. Проаналізувати постанову Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 22.12.2017 у справі № 201/15357/17 (номер рішення в ЄДРСР 71333869) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Наскільки виправданим є наділення судів системи судоустрою повноваженням встановлювати при вирішенні справи суперечність Конституції України закону чи іншого правового акта (їх положень)?
2. Які юридично значущі наслідки має встановлення судом системи судоустрою суперечності Конституції України закону чи іншого правового акта (їх положень)?
3. Які засоби юридичного захисту можуть бути використані іншою стороною у справі у разі незгоди з рішенням суду системи судоустрою, в

якому встановлена суперечність Конституції України закону чи іншого правового акта (їх положень)?

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Заходи забезпечення конституційної скарги.
2. Зловживання правом на подання конституційної скарги.
3. Правозастосовна практика як об'єкт конституційного контролю за конституційною скаргою.

Тема 8. Акти Конституційного Суду України

Мета вивчення: засвоєння здобувачами вищої освіти знань щодо поняття, видів та властивостей актів Конституційного Суду України, порядку їхнього ухвалення Конституційним Судом України, сутності та регулятивного значення юридичних позицій Конституційного Суду України, формування вмінь та навичок аналізу юрисдикційної практики Конституційного Суду України та вирішення зумовлених цим практичних завдань.

Питання

1. Поняття, види та властивості актів Конституційного Суду України.
2. Порядок прийняття рішень та надання висновків Конституційним Судом України.
3. Окрема думка судді Конституційного Суду України.
4. Юридичні позиції Конституційного Суду України: поняття та значення.
5. Проголошення, опублікування і набрання чинності рішень та висновків Конституційного Суду України.
6. Порядок виконання актів Конституційного Суду України.

Теоретичний мінімум

Поняття, види та властивості актів Конституційного Суду України. Аналіз Конституції України та Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) засвідчує, що його акти можуть бути класифіковані залежно від зв’язку з конституційним провадженням. Відповідно, за цим критерієм можуть бути виділені:

1) акти, пов’язані з конституційним провадженням у справах конституційної юрисдикції (рішення, висновки, ухвали, забезпечувальні накази);

2) акти, не пов’язані з конституційним провадженням у справах конституційної юрисдикції (постанови).

Акти, пов’язані з конституційним провадженням у справах конституційної юрисдикції, залежно від функціонального призначення у конституційному провадженні можуть бути поділені на:

1) акти, якими засвідчується вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження (ухвали та забезпечувальні накази);

2) акти, якими засвідчується закінчення розгляду та вирішення по суті справи конституційної юрисдикції (рішення та висновки).

Отже, **ухвали** – це акт, який є юридичною формою вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження (відкриття (відмова у відкритті) конституційного провадження; визнання конституційного провадження у справі невідкладним; залучення органів та посадових осіб, свідків, спеціалістів, перекладачів та інших осіб до участі у засіданні колегій, засіданні або пленарному засіданні сенатів чи Великої палати Конституційного Суду України; закриття конституційного провадження тощо).

Забезпечувальний наказ – це виконавчий документ, який є юридичною формою вирішення питання про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги.

Рішення – це акт, який є юридичною формою вирішення по суті справ конституційної юрисдикції щодо конституційності законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами.

Висновок – це акт, який є юридичною формою вирішення по суті справ конституційної юрисдикції щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; відповідності Конституції України питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України.

Натомість **постанова** – це акт, який є юридичною формою вирішення внутрішньоорганізаційних питань (ухвалення Регламенту Конституційного Суду України; утворення колегій суддів та сенатів Конституційного Суду України; утворення постійних комісій Конституційного Суду України та затвердження відповідних положень; затвердження тексту щорічної інформаційної доповіді Конституційного Суду України тощо).

Залежно від встановленої організаційно-правової форми вирішення певних питань, постанови Конституційного Суду України можуть бути поділені на:

1) постанови, які ухвалюються на засіданнях Конституційного Суду України (затвердження кошторису Конституційного Суду України; затвердження положень про Секретаріат, Бібліотеку, Архів Конституційного Суду України, Науково-консультативну раду Конституційного Суду України тощо);

2) постанови, які ухвалюються на спеціальних пленарних засіданнях Конституційного Суду України (обрання Голови, заступника Голови Конституційного Суду України; надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт судді Конституційного Суду України; звільнення з посади судді Конституційного Суду України тощо).

Зважаючи на Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України, **усі рішення Конституційного Суду України безвідносно до їхньої юридичної форми** (рішення, висновки, ухвали, забезпечувальні накази; постанови), ухвалені з питань його виключних конституційних повноважень, **не можуть бути оскаржені**.

Порядок прийняття рішень та надання висновків Конституційним Судом України. Конституційний Суд України ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання, відповідно, Сенату або Великої палати Конституційного Суду України поіменним голосуванням суддів Конституційного Суду України, які розглядали справу конституційної юрисдикції.

Пленарне засідання Сенату Конституційного Суду України є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше шість суддів Конституційного Суду України від складу; Великої палати Конституційного Суду України – щонайменше дванадцять суддів Конституційного Суду України.

При цьому рішення є ухваленим, а висновок – наданим, якщо за це проголосували щонайменше десять суддів Конституційного Суду України.

Натомість рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою є ухваленим Сенатом Конституційного Суду України, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів Конституційного Суду України, які розглядають справу в Сенаті Конституційного Суду України.

На закриту частину пленарного засідання Великої палати або Сенату Конституційного Суду України суддя-доповідач у справі вносить питання для обговорення або проект резолютивної частини акта Конституційного Суду України, або проект акта Конституційного Суду України в цілому, який надається для ознайомлення суддям Конституційного Суду України не пізніше як за три робочих дні до пленарного засідання.

На закритій частині пленарного засідання Великої палати або Сенату Конституційного Суду України судді вільно викладають свої думки з питань, що обговорюються, вносять пропозиції, поправки до проекту акта Конституційного Суду України. Тривалість та кількість виступів суддів на закритій частині пленарного засідання Великої палати або Сенату Конституційного Суду України не обмежуються.

Суддям надається строк, як правило, не менше як три робочих дні для ознайомлення з проектом акта Конституційного Суду України та внесення пропозицій і поправок до нього. Пропозиції та сформульовані поправки до проекту акта Конституційного Суду України вносяться, як правило, у письмовій формі. Голосування за кожен пропозицію та поправку проводиться окремо.

Судді можуть вносити альтернативні проекти акта Конституційного Суду України, які за суттю відрізняються від проекту, запропонованого суддею-доповідачем. Суддя може на будь-якій стадії обговорення проекту акта Конституційного Суду України зняти свою пропозицію чи поправку.

Проект акта Конституційного Суду України, підготовлений з урахуванням пропозицій та поправок, які одержали необхідну для ухвалення рішення кількість голосів суддів Конституційного Суду України, ставиться на голосування за основу. Голосування за альтернативний проект акта Конституційного Суду України проводиться після голосування за проект акта Конституційного Суду України, підготовлений суддею-доповідачем, якщо останній не набрав необхідної для ухвалення рішення кількості голосів.

Ухвалений за основу проект акта Конституційного Суду України підлягає опрацюванню відповідними підрозділами Секретаріату у строк не більше як три робочих дні. Проект акта Конституційного Суду України, опрацьований у Секретаріаті, надається для ознайомлення суддям, та не раніше наступного дня справа вноситься на розгляд для ухвалення рішення. Голосування за рішення або висновок Конституційного Суду України проводиться поіменно шляхом опитування суддів Конституційного Суду України. Під час ухвалення рішення, надання висновку суддя Конституційного Суду України не має права утримуватися від голосування.

Рішення і висновки Конституційного Суду України підписують окремо судді, які голосували на їх підтримку, і судді, які голосували проти. Суддя обов'язково підписує рішення чи висновок Конституційного Суду України. Конституційний Суд України надсилає рішення, висновок учаснику конституційного провадження не пізніше наступного робочого дня після ухвалення рішення чи надання висновку.

Окрема думка судді Конституційного Суду України, зважаючи на такі засади діяльності Конституційного Суду України, як колегіальність та обґрунтованість, відіграє важливе значення для усвідомлення суті постановленого рішення, висновку та певних ухвал (про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження).

Суддя, який підписав рішення, висновок або ухвалу, може викласти у письмовій формі свою окрему думку не пізніше дванадцятого робочого дня з дня ухвалення рішення, надання висновку, постановлення ухвали. Окрема думка викладається у письмовій формі і додається до відповідного акта Конституційного Суду України та без зволікання оприлюднюється на вебсайті Конституційного Суду України.

Юридичні позиції Конституційного Суду України: поняття та значення.

Юрисдикційна практика Конституційного Суду України зумовила виникнення особливого правового явища — юридичних (правових) позицій, які містяться у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку. Юридична позиція може міститися в ухвалях про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою Конституційного Суду України.

Термін «юридична (правова) позиція» не мав офіційного закріплення в Україні до прийняття у 2017 році нової редакції Закону України від 13.07.2017 Про Конституційний Суд України», але неодноразово вживався самим Конституційним Судом України, який посилався на аргументацію у раніше ухвалених ним рішеннях, висновках та ухвалях.

У юридичній літературі правова позиція розглядається як «результат інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України у формі висновків, роз'яснень, доктрин, у яких міститься тлумачення неявного смислу закону, правова оцінка або правове визначення, сукупність правових уявлень та знань щодо вирішення конкретної ситуації, які є обов'язковими для всіх суб'єктів правовідносин» (П. Ткачук).

Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII “Про Конституційний Суд України” (зі змінами) правовий феномен «правова (юридична) позиція» нарешті було врегульовано. Так, згідно зі статтею 92 цього Закону, Конституційний Суд України може розвивати і конкретизувати юридичну позицію у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким він керувався при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в своєму акті.

Проголошення, опублікування і вступ у силу рішень Конституційного Суду України. Оприлюднення всіх актів Конституційного Суду України за

результатами конституційного провадження здійснюється на офіційному вебсайті Конституційного Суду України або в окремих випадках – у Залі засідань Конституційного Суду України, але не пізніше наступного робочого дня після їхнього ухвалення.

Питання про офіційне оприлюднення акта Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження в Залі засідань Конституційного Суду України вирішується на закритій частині пленарного засідання Сенату чи Великої палати Конституційного Суду України після ухвалення відповідного рішення, надання висновку.

Пленарне засідання Сенату Конституційного Суду України, на якому офіційно оприлюднюється рішення у справі за конституційною скаргою, є повноважним, якщо на ньому присутні не менш як шість суддів, які входять до складу цього Сенату.

Пленарне засідання Великої палати, на якому офіційно оприлюднюється акт Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження, є повноважним, якщо на ньому присутні не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду України.

Пленарне засідання Сенату чи Великої палати Конституційного Суду України, на якому офіційно оприлюднюється акт Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження, проводиться урочисто. На таке пленарне засідання запрошуються учасники конституційного провадження, представники засобів масової інформації, інші особи.

Головуючий на пленарному засіданні Сенату чи Великої палати Конституційного Суду України зачитує текст акта Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження, а всі присутні заслуховують його стоячи.

Після зачитування акта Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження головуючий на пленарному засіданні Сенату чи Великої палати повідомляє присутніх про наявність окремих думок суддів Конституційного Суду України, що додаються до акта Конституційного Суду України. Текст окремої думки судді Конституційного Суду України розміщується після тексту акта Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження.

У разі офіційного оприлюднення акта Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження в Залі засідань Конституційного Суду України він розміщується на вебсайті після такого оприлюднення.

Опублікування акта Конституційного Суду України разом з окремими думками суддів здійснюється у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних друкованих виданнях України.

Рішення і висновки Конституційного Суду України без підписів суддів, засвідчені печаткою «Секретаріат Конституційного Суду України № 1», надсилаються учасникам конституційного провадження, а також до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну правову політику, для внесення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та опублікування в Офіційному віснику України не пізніше наступного робочого дня після ухвалення рішення чи надання висновку.

Рішення та висновки Конституційного Суду України набувають чинності з дня їхнього ухвалення Конституційним Судом України. Водночас закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Порядок виконання актів Конституційного Суду України належить до найбільш проблемних питань конституційного провадження у справах конституційної юрисдикції.

Конституційний Суд України у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку. Конституційний Суд України може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку.

Конституційний Суд України також здійснює моніторинг стану виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України. Збирання інформації про стан виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України, узагальнення практики виконання актів Конституційного Суду України за результатами конституційного провадження здійснює Секретаріат у порядку, визначеному розпорядженням Голови Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України на засіданні вирішує питання, пов'язані з невиконанням рішень та недодержанням висновків Суду, за наслідками моніторингу стану виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України може звернутися з письмовим запитом до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб з метою отримання інформації, відповіді на запитання або роз'яснення про дії (заходи), спрямовані на виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України. У запиті зазначається строк для надання відповіді.

Якщо надана органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами інформація за письмовим запитом Конституційного Суду України свідчить про невиконання рішень, недодержання висновків Конституційного Суду України, а також якщо за результатами моніторингу стану виконання рішень та додержання висновків Конституційного Суду України наявна інформація про невиконання рішень, недодержання висновків, Конституційний Суд України на засіданні вирішує питання про вжиття заходів щодо притягнення посадових осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними рішення Конституційного Суду України або умисне недодержання ними висновку Конституційного Суду України, а також про включення відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді Конституційного Суду України. Про вжиття необхідних заходів Конституційний Суд України ухвалює постанову.

Насамкінець потрібно вказати, що умисне невиконання службовою особою рішення Конституційного Суду України та умисне недодержання нею висновку Конституційного Суду України являє собою злочин, передбачений ч. 4 ст. 382 КК України, який карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з

позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Завдання до теми

Тестові завдання

1. У якому офіційному друкованому виданні рішення та висновки Конституційного Суду України публікуються в обов'язковому порядку?
 - a) Голос України;
 - b) Офіційний вісник України;
 - c) Відомості Верховної Ради України;
 - d) Вісник Конституційного Суду України.
2. В якій з ухвал органів Конституційного Суду України може міститися юридична позиція?
 - a) про відкриття конституційного провадження;
 - b) про відмову у відкритті конституційного провадження;
 - c) про роз'єднання конституційного провадження у справі;
 - d) про об'єднання в одне конституційне провадження кількох справ.
3. Коли набирають чинності рішення Конституційного Суду України?
 - a) з дня опублікування в офіційних друкованих виданнях;
 - b) з дня ухвалення (надання) Конституційним Судом України;
 - c) з дня офіційного оприлюднення на вебсайті Конституційного Суду України;
 - d) з дня офіційного оприлюднення на пленарному засіданні Великої палати або Сенату Конституційного Суду України.
4. Щодо якого акта Конституційного Суду може бути складена окрема думка судді Конституційного Суду України?
 - a) ухвали про відкриття конституційного провадження у справі;
 - b) ухвали про роз'єднання конституційного провадження у справі;
 - c) ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі;
 - d) ухвали про об'єднання в одне конституційне провадження кількох справ.
5. В яких актах органів Конституційного Суду України НЕ можуть міститися юридичні позиції?
 - a) ухвали сенатів Конституційного Суду України;
 - b) рішення сенатів Конституційного Суду України;
 - c) ухвали колегій суддів Конституційного Суду України;
 - d) рішення Великої палати Конституційного Суду України.

Практичні завдання

1. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Що являє собою презумпція конституційності в контексті діяльності органів конституційної юрисдикції?
2. Якою є правова аргументація Конституційного Суду України в аналізованому Рішенні?
3. Які правові аргументи могли б бути покладені в основу іншого вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України?

2. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 17.07.2018 № 6-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України від 28.12.2014 № 76-VIII “Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України” та Постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 06.02.2020 у справі N 2а-5239/11/2070 (номер рішення в ЄДРСР 87422598) та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Яким є порядок виконання рішень Конституційного Суду України, якими визнані неконституційними правові акти або їх окремі положення?
2. Які юридичні позиції висловлені Конституційним Судом України щодо порядку виконання рішень Конституційного Суду України?
3. Яким є порядок застосування судами рішень Конституційного Суду України, якими визнані неконституційними правові акти або їх окремі положення?

3. Проаналізувати Рішення Конституційного Суду України від 07.10.2009 № 25-рп/2009 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини першої статті 49, другого речення статті 51 Закону України від 09.07.2003 № 1058-IV “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Чи було виконано положення пункту 3 резолютивної частини аналізованого Рішення Конституційного Суду України?
2. Яким натеper є порядок здійснення права на отримання пенсії громадянами України, які постійно проживають за кордоном?
3. Яким натеper є порядок відшкодування шкоди, завданої фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними?

4. Проаналізувати Висновок Конституційного Суду України від 13.11.2019 № 5-в/2019 у справі щодо законодавчої ініціативи народу та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими змістовними та формальними причинами зумовлені застереження, зроблені Конституційним Судом України в аналізованому Висновку?
2. Яку юридичні наслідки мають такі застереження Конституційного Суду України?
3. Якою мірою такі застереження Конституційного Суду України узгоджуються з концепцією парламентської автономії?

5. Проаналізувати рішення Європейського суду з прав людини у справі «Полях та інші проти України» та підготуватися до аргументованого обговорення таких питань:

1. Якими є процесуальні напрями функціональної взаємодії судів системи судоустрою та Конституційного Суду України?
2. Якими є недоліки запровадженої в Україні моделі функціональної взаємодії судів системи судоустрою та Конституційного Суду України?
3. Що являє собою принцип дружного ставлення Конституційного Суду України до міжнародного права?
4. Якою мірою рішення Європейського суду з прав людини впливає на вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційність) правових актів або їх окремих положень?

Питання для самостійної роботи та обговорення

1. Орган конституційної юрисдикції як «позитивний» законодавець.
2. Умотивованість та обґрунтованість актів Конституційного Суду України.
3. Юридична відповідальність за невиконання актів Конституційного Суду України.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Література з методики викладання

1. Артикуца Н. В. Високоєфективні методики фахової підготовки правників. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. Київ : КМА, 2007. С. 180–188.
2. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. *Інноваційні технології у вищій юридичній освіті : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., присвяченої 390-річчю з дня заснування Київської братської школи - предтечі Києво-Могилянської академії* (25-28 трав. 2005 р.). К. : Стилос, 2005. С. 3–26. URL: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/2424/1/Artikutsa_Inov.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
3. Батан Ю. Д. Вікіпедія та навчальний процес у вищих навчальних закладах: стан взаємодії. *Інформаційне суспільство: проблеми та перспективи : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 28 травня 2016)*. Одеса : Фенікс, 2016. С. 12–14. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10596> (дата звернення: 01.02.2020)
4. Головка Н. І. Методика викладання правознавства: навч. посіб. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 202 с.
5. Столярчук Л. Б. Операційний компонент підготовки бакалаврів у галузі права. *Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04*. Львів, 2019. С. 129–153.
6. Чужикова В. Г. Методика викладання права. К. : КНЕУ, 2009. 425 с.

Нормативно-правові акти та матеріали практики:

До всіх тем

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.02.2020).
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (дата звернення: 01.02.2020).
3. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.1996 № 422/96-вр (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-вр> (дата звернення: 01.02.2020).
4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 03.06.1992 № 2400-XII (зі змінами). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2400-12> (дата звернення: 01.02.2020).
5. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1к/95-вр> (дата звернення: 01.02.2020).

6. Конституція (Основний Закон) України від 20.04.1978 № 888-09 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09> (дата звернення: 01.02.2020).
7. Про зміни і доповнення статті 125 Конституції (Основного Закону) СРСР : Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 23.12.1988 № 974-I. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0974400-89> (дата звернення: 01.02.2020).
8. Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 27.10.1989 № 8303-XI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/8303-11> (дата звернення: 01.02.2020).
9. Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 24.10.1990 № 404-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-12> (дата звернення: 01.02.2020).
10. Регламент Конституційного Суду України : Постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
11. Регламент Конституційного Суду України : Рішення Конституційного Суду України від 05.03.1997 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001z710-97> (дата звернення: 01.02.2020).
12. Положення про Секретаріат Конституційного Суду України : затверджено Постановою Конституційного Суду України від 11.04.2019 № 13-п/2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/179> (дата звернення: 01.02.2020).
13. Положення про Бібліотеку Конституційного Суду України : затверджено Постановою Конституційного Суду України від 29.01.2019 № 2-п/2019. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_n_2019.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
14. Положення про Архів Конституційного Суду України : затверджено Постановою Конституційного Суду України від 29.01.2019 № 3-п/2019. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_n_2019.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
15. Положення про Науково-консультативну раду Конституційного Суду України : затверджено Постановою Конституційного Суду України від 03.12.2018 № 38-п/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/storinka/polozhennya-pro-naukovo-konsultatyvnu-radu-konstytuciynogo-sudu-ukrayiny> (дата звернення: 01.02.2020).
16. Правила внутрішнього трудового розпорядку в Конституційному Суді України : затверджено зборами працівників, які виконують функції з обслуговування Секретаріату Конституційного Суду України та працівників патронатних служб від 30.06.2017. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3097> (дата звернення: 01.02.2020).
17. Правила внутрішнього службового розпорядку в Конституційному Суді України : затверджено зборами (конференцією) державних службовців Конституційного Суду України від 30.06.2017 (зі змінами). URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3098> (дата звернення: 01.02.2020).

18. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 01.02.2020).
19. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17> (дата звернення: 01.02.2020).
20. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 01.02.2020).
21. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n707> (дата звернення: 01.02.2020).
22. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 01.02.2020).
23. Регламент З'їзду суддів України : затверджено рішенням XII позачергового з'їзду суддів України від 25.09.2014. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents/24>
24. Регламент призначення суддів Конституційного Суду України на посади за квотою з'їзду суддів України : затверджено рішенням XII позачергового з'їзду суддів України від 25.09.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005415-14#n9>
25. Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-п/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
26. Рішення Конституційного Суду України від 22.01.2020 № 1-п(І)/2020 у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України "Про Конституційний Суд України". URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/1-ri2020> (дата звернення: 01.02.2020).
27. Рішення Конституційного Суду України від 23.06.1997 № 2-зп у справі про акти органів Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-97> (дата звернення: 01.02.2020).
28. Рішення Конституційного Суду України від 11.07.1997 №3-зп у справі щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-97> (дата звернення: 01.02.2020).
29. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00> (дата звернення: 01.02.2020).
30. Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2008 № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-08> (дата звернення: 01.02.2020).

31. Конституція Французької Республіки. URL: https://pravo.org.ua/img/books/files/1522085069fr_const_final.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
32. Конституція Італійської Республіки. URL: https://pravo.org.ua/img/books/files/1532528829const_italy.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
33. Конституція Польської Республіки. URL: https://pravo.org.ua/img/books/files/1525439592pol_const_new_a5_web.pdf (дата звернення: 01.02.2020).

До теми 1

1. Marbury v. Madison, 5 US (1 Cranch) 137 (1803). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/5/137/> (accessed: 01.02.2020).
2. Little v. Barreme, 6 U.S. (2 Cranch) 170 (1804). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/6/170/> (accessed: 01.02.2020).
3. Fletcher v. Peck, 10 U.S. (6 Cranch) 87 (1810). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/10/87/> (accessed: 01.02.2020).
4. Martin v. Hunter's Lessee, 14 U.S. (1 Wheat.) 304 (1816). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/14/304/> (accessed: 01.02.2020).
5. Cohens v. Virginia, 19 U.S. (6 Wheat.) 264 (1821). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/19/264/> (accessed: 01.02.2020).
6. Cherokee Nations v. Georgia, 30 U.S. (5 Pet.) 1 (1831). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/30/1/> (accessed: 01.02.2020).
7. Worcester v. Georgia, 31 U.S. (6 Pet.) 515 (1832). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/31/515/> (accessed: 01.02.2020).
8. Charles River Bridge v. Warren Bridge, 36 U.S. (11 Pet.) 420 (1837). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/36/420/> (accessed: 01.02.2020).
9. Prigg v. Pennsylvania, 41 U.S. (16 Pet.) 539 (1842). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/41/539/> (accessed: 01.02.2020).
10. Dred Scott v. Sandford, 60 U.S. (19 How.) 393 (1857). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/60/393/> (accessed: 01.02.2020).
11. The U.S. Constitution. Selected Constitutional Decisions and Other Sites. URL: https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/butowsky2/constitution2.htm (accessed: 01.02.2020).
12. Jackson & Oth. v. Her Majesty's Attorney General [2005] UKHL 56 (13 October 2005). URL: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/2005/56.html> (accessed: 01.02.2020).
13. Matal v. Tam, 582 U.S (2017). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/582/15-1293/> (accessed: 01.02.2020).

До теми 2

1. Luther v. Borden, 48 U.S. (7 How.) 1 (1849). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/48/1/> (accessed: 01.02.2020).
2. Baker v. Carr, 369 U.S. 186 (1962). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/369/186/> (accessed: 01.02.2020).
3. Ухвала Конституційного Суду України від 27.06.2000 № 2-уп/2000 про припинення конституційного провадження у справі за конституційним

поданням 57 та 69 народних депутатів України щодо визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні «Українського дому» 21 січня та 1 лютого 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002u710-00> (дата звернення: 01.02.2020).

4. Ухвала Великої Палати Конституційного Суду України від 07.03.2019 № 8-у/2019 про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008u710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
5. Положення про Постійну комісію з питань регламенту та етики Конституційного Суду України, ухвалене Постановою Конституційного Суду України від 03.12.2018 № 40-п/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2463> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Рішення Конституційного Суду України від 09.06.1998 № 8-рп/98 у справі щодо внесення змін до Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-98> (дата звернення: 01.02.2020).
7. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00> (дата звернення: 01.02.2020).
8. Рішення Конституційного Суду України від 27.03.2002 № 7-рп/2002 у справі щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-02> (дата звернення: 01.02.2020).
9. Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2008 №13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-08> (дата звернення: 01.02.2020).
10. Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
11. “Санді Таймз” проти Сполученого Королівства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_164 (дата звернення: 01.02.2020).
12. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
13. Рішення Конституційного Суду України від 31.03.2015 № 1-рп/2015 у справі щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-15> (дата звернення: 01.02.2020).

14. Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 3-п/2017 у справі про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17> (дата звернення: 01.02.2020).
15. Рішення Конституційного Суду України від 27.02.2018 № 1-п/2018 у справі про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
16. Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2018 № 7-п/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
17. Рішення Конституційного Суду України від 22.01.2020 № 1-р(І)/2020 у справі за конституційною скаргою Плескача В’ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України „Про Конституційний Суд України“. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-20> (дата звернення: 01.02.2020).
18. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 № 2-рп/2016 у справі про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (дата звернення: 01.02.2020).
19. Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16> (дата звернення: 01.02.2020).

До теми 3

1. Про затвердження Положення про Науково-консультативну раду Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 38-п/2018 від 03.12.2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2455/> (дата звернення: 01.02.2020).
2. Про затвердження Положення про Постійну комісію з питань наукового забезпечення Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 39-п/2018 від 03.12.2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2462/> (дата звернення: 01.02.2020).
3. Про затвердження Положення про Постійну комісію з питань регламенту та етики Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 40-п/2018 від 03.12.2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2463/> (дата звернення: 01.02.2020).
4. Про затвердження Положення про Постійну комісію з питань бюджету та кадрів Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 41-п/2018 від 03.12.2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2464> (дата звернення: 01.02.2020).

5. Про затвердження Положення про Постійну комісію з питань міжнародних зв'язків Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 42-п/2018 від 03.12.2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2465/> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Про затвердження Положення про Бібліотеку Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 2-п/2019 від 29.01.2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2530/> (дата звернення: 01.02.2020).
7. Про затвердження Положення про Архів Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 3-п/2019 від 29.01.2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2531/> (дата звернення: 01.02.2020).
8. Про затвердження Положення про Секретаріат Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 13-п/2019 від 11.04.2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2686/> (дата звернення: 01.02.2020).
9. Про затвердження Положення про патронатну службу судді Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 25-п/2019 від 16.07.2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2809/> (дата звернення: 01.02.2020).
10. Про затвердження Положення про офіційний вебсайт Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 24-п/2020 від 21.07.2020. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3182/> (дата звернення: 01.02.2021).

До теми 4

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.02.2020).
2. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 19.10.2019 у справі № 640/8752/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84950610> (дата звернення: 01.02.2020).
3. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 06.02.2020 у справі № 640/8752/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87549150> (дата звернення: 01.02.2021).
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 14.08.2020 у справі № 640/8752/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90985595> (дата звернення: 01.02.2021).
5. Висновок постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду України, затверджений рішенням від 17.04.2019. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/visnov_post_kom_0.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
6. Постанова Конституційного Суду України про звільнення Шевчука Станіслава Володимировича з посади судді Конституційного Суду України від 14.05.2019 № 1-пс/2019. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/2714> (дата звернення: 01.02.2020).
7. Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
8. Ukraine – Urgent opinion on the Reform of the Constitutional Court of Ukraine issued pursuant to Article 14a of the Venice Commission’s Rules of Procedure CDL-PI(2020)019-e
10.12.2020. URL:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)019-e) (accessed: 01.02.2021)

9. Про затвердження Положення про Постійну комісію з питань регламенту та етики Конституційного Суду України : постанова Конституційного Суду України № 40-п/2018 від 03.12.2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2463/> (дата звернення: 01.02.2020).

До теми 5

1. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент) : Закон України від 10.09.2019 № 39-IX (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-20> (дата звернення: 01.02.2020).
2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 01.02.2020).
3. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 20.06.2018 № 40-у/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v040u710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
4. Рішення Конституційного Суду України від 27.03.2002 № 7-рп/2002 у справі щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-02> (дата звернення: 01.02.2020).
5. Рішення Конституційного Суду України від 27.12.2001 № 20-рп/2001 у справі про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-01> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16> (дата звернення: 01.02.2020).
7. Рішення Конституційного Суду України від 14.12.2000 № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00> (дата звернення: 01.02.2020).
8. Рішення від 24.04.2018 № 3-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
9. Рішення Конституційного Суду України від 23.12.1997 №7-зп/1997 у справі про Рахункову палату. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-97> (дата звернення: 01.02.2020).
10. Висновок Конституційного Суду України від 25.03.1999 № 1-в/1999 у справі про внесення змін до статті 98 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-99> (дата звернення: 01.02.2020).
11. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення: 01.02.2020).

- 12.Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 № 4-рп/2008 у справі про Регламент Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08> (дата звернення: 01.02.2020).
- 13.Висновок Конституційного Суду України від 01.04.2010 № 1-в/2010 у справі про внесення змін до статей 80, 105, 108 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-10> (дата звернення: 01.02.2020).
- 14.Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 № 6-рп/2016 у справі про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16> (дата звернення: 01.02.2020).
- 15.Рішення Конституційного Суду України від 02.12.2019 № 11-р/2019 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
- 16.Висновок Конституційного Суду України від 11.07.2001 № 3-в/2001 у справі про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01> (дата звернення: 01.02.2020).
- 17.Рішення Конституційного Суду України від 12.07.2000 № 9-рп/2000 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-00> (дата звернення: 01.02.2020).
- 18.Рішення Конституційного Суду України від 27.03.2000 № 3-рп/2000 у справі про всеукраїнський референдум за народною ініціативою. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-00> (дата звернення: 01.02.2020).
- 19.Висновок Конституційного Суду України від 16.12.2019 № 8-в/2019 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008v710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
- 20.Висновок Конституційного Суду України від 16.06.2015 № 1-в/2015 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-15> (дата звернення: 01.02.2020).
- 21.Рішення Конституційного Суду України від 15.03.2016 № 1-рп/2016 у справі щодо офіційного тлумачення положення “на наступній черговій сесії Верховної Ради України”, яке міститься у статті 155 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16> (дата звернення: 01.02.2020).
- 22.Рішення Конституційного Суду України від 20.12.2016 № 7-рп/2016 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-16> (дата звернення: 01.02.2020).

- 23.Рішення Конституційного Суду України від 26.04.2018 № 4-р/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про всеукраїнський референдум“ тощо. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
- 24.Рішення Конституційного Суду України від 25.03.1998 № 4-рп/1998 у справі щодо відповідності Конституції України нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим “Про обчислення часу” та Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим “Про введення в дію Нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим “Про обчислення часу”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-98> (дата звернення: 01.02.2020).
- 25.Рішення Конституційного Суду України від 02.06.1998 № 7-рп/1998 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим “Про республіканський бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-98> (дата звернення: 01.02.2020).
- 26.Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2014 № 3-рп/2014 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим „Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя“. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-14> (дата звернення: 01.02.2020).
- 27.Рішення Конституційного Суду України від 09.02.1999 № 1-рп/99 у справі про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99> (дата звернення: 01.02.2020).
- 28.Рішення Конституційного Суду України від 25.12.2003 № 22-рп/2003 у справі щодо строків перебування на посту Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v022p710-03> (дата звернення: 01.02.2020).
- 29.Рішення Конституційного Суду України від 28.08.2020 № 10-р/2020 у справі щодо у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України „Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів“, положень частин першої, третьої статті 29 Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“, абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення“ Закону України “Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20> (дата звернення: 01.02.2021).
- 30.Рішення Конституційного Суду України від 28.08.2020 № 9-р/2020 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України“. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-20> (дата звернення: 01.02.2020).

До теми 6

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 01.02.2020).
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20.09.2019 у справі № 826/8078/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84405839> (дата звернення: 01.02.2020).
3. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 20.06.2018 № 40-у/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v040u710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
4. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 07.03.2019 № 8-у/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008u710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
5. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 19.03.2019 № 11-у/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011u710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 05.11.2019 № 50-у/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v050u710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
7. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 29.01.2020 № 1-уп(II)/2020. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_yn2_2020.pdf (дата звернення: 01.03.2020).
8. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 01.04.2020 № 5-уп(II)/2020. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2995> (дата звернення: 01.05.2020).
9. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 06.12.2018 № 10-уп/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010u710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
10. Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 09.04.2020 № 3-уп/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003u710-20> (дата звернення: 01.05.2020).
11. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 03.10.2018 № 41-уп(II)/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2759> (дата звернення: 01.02.2020).
12. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 17.12.2018 № 6-уп(II)/2018. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/2776> (дата звернення: 01.02.2020).
13. Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 16.10.2019 № 20-уп(I)/2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3053> (дата звернення: 01.02.2020).

До теми 7

1. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) «Європейські стандарти в сфері судочинства — систематичний огляд» (3 жовтня 2008, CDL-JD (2008) 002). URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
2. General Report of the XIVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts on Problems of Legislative Omission in Constitutional

Jurisprudence. URL: <https://www.venice.coe.int/files/Bulletin/SpecBull-legislative-omission-e.pdf> (accessed: 01.02.2020).

3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 01.02.2020).
4. Рішення Конституційного Суду України від 25.04.2019 № 1-р(П)/2019 у справі за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України від 28.02.1991 № 796-XII “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
5. Рішення Чернігівського окружного адміністративного суду від 24.09.2019 у справі № 2540/2686/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84699401> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 03.12.2019 у справі № 2540/2686/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86273994> (дата звернення: 01.02.2020).
7. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 22.01.2020 у справі № 2540/2686/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87079287> (дата звернення: 01.02.2020).
8. Рішення Конституційного Суду України від 04.09.2019 № 6-р(П)/2019 у справі за конституційною скаргою Жабо Тетяни Максимівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 40 Кодексу законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va06p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 13.11.2019 у справі № 545/1151/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86173768> (дата звернення: 01.02.2020).
10. Рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 № 4-р/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
11. Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2019 № 7-р/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
12. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 09.01.2020 у справі № 183/3256/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86829338> (дата звернення: 01.02.2020).
13. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 30.07.2019 у справі № 761/48145/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84303032> (дата звернення: 01.02.2020).
14. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пічкур проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_984 (дата звернення: 01.02.2020).

15. Mendrei v. Hungary : Decision of the European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184612> (accessed: 01.02.2020).
16. Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 22.12.2017 справа № 201/15357/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71333869> (дата звернення: 01.02.2020).

До теми 8

1. Рішення Конституційного Суду України від 26.02.2019 № 1-п/2019 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
2. Рішення Конституційного Суду України від 17.07.2018 № 6-п/2018 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України від 28.12.2014 № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-18> (дата звернення: 01.02.2020).
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 06.02.2020 у справі N 2а-5239/11/2070. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87422598> (дата звернення: 01.02.2020).
4. Рішення Конституційного Суду України від 07.10.2009 № 25-рп/2009 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини першої статті 49, другого речення статті 51 Закону України від 09.07.2003 № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v025p710-09> (дата звернення: 01.02.2020).
5. Висновок Конституційного Суду України від 13.11.2019 № 5-в/2019 у справі щодо законодавчої ініціативи народу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005v710-19> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Полях та інші проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e71 (дата звернення: 01.02.2020).

Спеціальна література

До всіх тем

1. Арутюнян Г., Манасян А. Конституционный контроль. Учебное пособие для вузов (дополненное и переработанное издание). Ереван: “Право”, 2015. 240 с.
2. Барський В.Р. Конституційне процесуальне право. *Проблеми сучасної конституціоналістики : навчальний посібник. Вип. 1* / М.П. Орзіх, М.В. Афанасьєва, В.Р. Барський, В.А. Григор'єв, А.А. Єзеров ; за ред. М.П. Орзіха. К. : Юрінком Інтер, 2011. С. 201–235.
3. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс : учеб. пособие. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма — ИНФРА-М, 2010. 592 с.
4. Єзеров А.А. Роль конституційної юстиції в розвитку сучасного українського конституціоналізму. *Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб.*

Вип. 3. Сучасний український конституціоналізм / за ред. А. Р. Крусян. О. : Фенікс, 2015. С. 469–488.

5. Клишас А.А. Конституционная юстиция в зарубежных странах : монография / отв. ред. В. В. Еремян. М. : Изд-во «Международные отношения», 2004. 288 с.
6. Конституційна юрисдикція: підручник / Ю.Г. Барабаш, І.І. Дахова, О.П. Євсєєв та ін. ; за ред. Ю.Г. Барабаша та А.О. Селіванова. Х. : Право, 2012. 168 с.
7. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / Н.В. Мішина, В.О. Міхальов, В.О. Куранін та ін. ; за ред. Н.В. Мішиної, В.О. Міхальова. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 644 с.
8. Маклаков В. В. Конституционное право зарубежных стран : общ. ч.: учеб. для юрид. вузов и фак. Москва : Волтерс Клувер, 2006. 867 с.
9. Мироненко О.М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2011. 910 с.
10. Овсепян Ж.И. Судебный конституционный контроль в зарубежных странах: Правовая защита конституций. Ростов-на-Дону : Литера-Д, 1992. 320 с.
11. Приходько Х. В. Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратов. Тернопіль: Джура, 2010. 292 с.
12. Різник С. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 542 с.
13. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право Київ : Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
14. Савчин М.В. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005 – 2010 : монографія. Ужгород : РІК-У, 2020. 384 с.
15. Селіванов А.О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя. К. : Логос, 2012. 150 с.
16. Сліденко І.Д. Феноменологія конституційного контролю : генеза, природа і позиціонування в контексті аксіологічних, епістемологічних, праксіологічних синергетичних аспектів. К. : Істина, 2010. 623 с.
17. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: посіб. для студ. Л. : Астролябія, 2003. 232 с.
18. Стецюк П. Б. Конституційний розвиток в сучасному світі: український вимір. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 50-57.
19. Терлецький Д. С. Конституційна юстиція в Україні. *Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб.* / М.В. Афанасьєва, Ю.Ю. Бальцій, Ю.Д. Батан [та ін.]. за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А.А. Єзерова ; тех. ред. Ю.Д. Батан. Одеса : Юридична література, 2017. С. 230–241.
20. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине / Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. К., 2001. 343 с.
21. Тесленко М. В. Конституційна юрисдикція в Україні : навч. посіб. К. : Школа, 2003. 254 с.
22. Тихий В. Правова природа Конституційного Суду України, його повноваження, рішення та висновки. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 97–110.

23. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / [Наук. ред. О. В. Петришин]. Х. : Фірма «Консум», 2002. 293 с.

До теми 1

1. Алексєєнко І.Г. Європейська модель конституційної юстиції (порівняльно-правова ретроспектива). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. 230 с.
2. Гергелійник В.О. Конституційний суд в системі органів контрольної влади: теоретичні аспекти. *Право України*. 1999. № 5. С. 81–85.
3. Кельман М.С. Конституційний контроль як засіб захисту конституцій у національних правових системах континентального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02. Київ, 2001. 19 с.
4. Селіванов О.А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України : (наук.-практ. аналіз). Київ : Парлам. вид-во, 2018. 182 с.
5. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. Київ : МП Леся, 2007. 715 с.
6. Черняк Є.В. Судова справа *Marbury v. Madison* як головне джерело американської доктрини судового перегляду. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2003. Вип. 53. С. 82–84.

До теми 2

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваїте, 2015. 392 с.
2. Загальна теорія права : Підручник / О.В. Петришин, В.В. Лемак, С.І. Максимов та ін. ; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
3. Головатий С. Верховенство права : монографія : у 3 кн. К. : Фенікс, 2006. Кн. 1 : Від ідеї – до доктрини. С. 1–624. Кн. 2 : Від доктрини – до принципу. С. 625–1276. Кн. 3 : Український досвід. С. 1277–1747.
4. Козюбра М. Попередній конституційний контроль і захист прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 2. С. 54–60.
5. Лемак В.В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України : уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113–117.
6. Мироненко О. Еволюція та особливості функціонування соціалістичної моделі конституційної юстиції (1945-1980 роки). *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. № 6. С. 69–80.
7. Радзієвська В.В. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2013. 16 с.
8. Стецюк П. Гарантії незалежності Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 1. С. 63–71.
9. Стецюк П. Зміни до Основного Закону України щодо правосуддя (конституційно-юрисдикційний зріз). *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4–5. С. 194–201.

До теми 3

1. Бондаренко Б. Формування складу конституційного суду як складова механізму забезпечення його незалежності. *Український часопис конституційного права*. 2020. № 1. С. 26-37.
2. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз структури конституційних судів європейських держав. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін.]. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. С. 84–86. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Івановська А. М. Формування спеціалізованих органів конституційного контролю як гарантія їх незалежності: зарубіжний досвід. *Університетські наукові записки*. 2015. Вип. 2. С. 27–41.
4. Івановська А.М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2018. Вип 2. С. 24-35.
5. Кампо В.М. Блокування парламентом процедури формування Конституційного Суду України у 1992–1995 роках: причини і наслідки. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 1. С. 143-153.
6. Ковальчук В., Шабелько Н. Формування Конституційного Суду України як одна з умов забезпечення його легітимного функціонування. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 69-74.
7. Польська М. О. Суб'єктний склад Конституційного Суду України за новим законодавством. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 58–69.
8. Щербанюк О.В. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України як шлях до формування європейської моделі конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 187-197.

До теми 4

1. Коментар для газети “Закон і Бізнес” (2021, № 1-2 (1507-1508)) В. Галуцька “Чи є підстави для сумнівів у повноваженні Президента відсторонити від посади суддю КС?”. URL: shorturl.at/iHNRZ (дата звернення: 01.02.2021).
2. Коментар для газети “Закон і Бізнес” (2021, № 1-2 (1507-1508)) О. Кучинської “Щодо питання тимчасового відсторонення від посади судді КС на підставі ч. 3 ст. 154 КПК”. URL: shorturl.at/gktWZ (дата звернення: 01.02.2021).
3. Коментар О. Марусяка, М. Савчина та С. Панасюка для проекту Mediasapiens (25.01.2021) “Президент відсторонив суддю Тупицького “заради відновлення справедливості”. А так можна було?”. URL: shorturl.at/sxNZ0 (дата звернення: 01.02.2021).
4. Кравчук В. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.
5. Мілова Т.М. Статус суддів конституційного суду України в контексті вітчизняної реформи правосуддя : окремі аспекти. *Наукові записки Центрально українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Право. 2017. Вип. 2(спецвип.). С. 41-44.

6. Намясенко О.К. Правовий статус судді Конституційного Суду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2009. 19 с.
7. Намясенко О.К. Правовий статус членів органів конституційного контролю: загальний характер та порівняльний аналіз. *Юридична Україна*. 2007. № 2 (50). С. 10–16.
8. Намясенко О.К. Теоретичні засади поняття правового статусу судді Конституційного Суду України. *Юридична Україна*. 2007. № 9 (57). С. 19–24.
9. Намясенко О. К. Правові форми реалізації статусу судді Конституційного Суду України. *Правове регулювання економіки*. Вип. 7. 2007. С. 128–138.
10. Намясенко О. К. Характеристика поняття окремої думки судді Конституційного Суду України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 37. 2007. С. 182–189.

До теми 5

1. Алексі Р. Догматичне мислення. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. № 1-2. С. 118–130.
2. Відеозапис виступу залучених учасників конституційного провадження Ю.Г. Барабаша та С.В. Різника у справі щодо офіційного тлумачення окремого положення абзацу четвертого преамбули Конституції України на відкритій частині пленарного засідання Великої палати Конституційного Суду України у формі усного провадження. URL: http://sv1.ccu.gov.ua/video_ccu/ksu_22_09_2020_3.mp4 (дата звернення: 01.02.2021).
3. Гест С. Інтерпретація права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. № 1-2. С. 36–52.
4. Єзеров А. Неконституційність закону як підстава для перегляду судових рішень за виключними обставинами в адміністративному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 3. С. 112–124.
5. Єзеров А. Застосування Конституції при здійсненні правосуддя: вихідні принципи. *Конституціоналіст*. 2020. URL: <https://constitutionalist.com.ua/zastosuvannia-konstytutsii-pry-zdijsnenni-pravosuddia-vykhidni-pryntsypy> (дата звернення: 01.02.2021).
6. Єзеров А. А. Конституційна скарга і виключні обставини для перегляду справ. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/153161-konstitutsiyna-skarga-i-viklyuchni-obstavini-dlya-pereglyadu-sprav> (дата звернення: 01.02.2021).
7. Єзеров А.А., Терлецький Д.С. Суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України: питання взаємодії. *Право України*. 2020. № 8. С. 223–237.
8. Кампо В. М., Овчаренко В. А. Деякі теоретичні проблеми конституційного контролю за додержанням парламентом процедури внесення змін до Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 3. С. 64–76.
9. Мельник М., Різнюк С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149–159.

10. Раз Дж. Інтерпретація без витягу змісту. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. № 1-2. С. 17–35.
11. Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів України як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). *Право України*. 2018. Вип. 12. С. 163–177.

До теми 7

1. Айріян К. Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституційної юрисдикції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2015. 20 с.
2. Бесчастний В. М., Запорожець В. І. Інститут конституційної скарги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Правовий часопис Донбасу*. № 3(72). 2020. С. 9—20. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-72-3-9-20>
3. Бориславська О.М. Конституційна скарга : реальний механізм захисту прав людини чи чергова декларація? *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 7-10.
4. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування. Х. : Право, 2013. 422 с.
5. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз / [Гецко М. М. та ін.] ; за заг. ред. Гецко М.М., Бисаги Ю.М., Белова Д.М. ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Ужгор. нац. ун-т". Ужгород : Гельветика, 2015. 225 с.
6. Лемак В.В., Петришин О.В. Конституційна скарга в Україні : проблеми механізму впровадження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 79-88.
7. Петришин О.В., Барабаш Ю.Г., Серьогіна С.Г., Бодрова І.І. Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні: Монографія. К. : Атіка-Н, 2010. 108 с.
8. Радзієвська В. В. Конституційна скарга як важлива форма захисту прав і свобод людини у Конституційному Суді України. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 103–107.
9. Селіванов А., Євграфов П. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності. *Право України*. 2003. № 4. С. 80–85.
10. Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І., Терлецький Д.С. Конституційна скарга в діяльності адвоката : Методичні рекомендації. Х. : Фактор, 2019. 96 с.

До теми 8

1. Євграфова Є.П. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства. *Право України*. 2001. № 10. С. 66–68.
2. Кравчук О.В. Окремі аспекти поняття та сутності правових позицій Конституційного Суду України. *Держава і право*. 2011. № 52. С. 185–189.
3. Мазур М.В. Акти органів судової влади як джерело конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. Х., 2009. 20 с.

4. Мартинюк Р.С. Проблеми незмінюваності правових позицій органів конституційного контролю. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 3. С. 120–129.
5. Овчаренко В.А. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 6. С. 61–72.
6. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К. : Юрид. думка, 2008. С. 312–314.
7. Рабінович П.М., Гончаров В.Г. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 5. С. 147–153.
8. Савчин М.В. Акти Конституційного Суду України – специфічні джерела конституційного права. *Джерела конституційного права України* / [Ю.С. Шемшученко та ін. ; відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, Н. М. Пархоменко] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К. : Наук. думка, 2010. С. 423–465.
9. Скрипнюк О. Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права України. *Право України*. 2012. № 3–4. С. 404–410.
10. Тихий В. Правотлумачення Конституційним Судом України та правова природа його рішень. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 1. С. 62–71.
11. Ткачук П.М. Правові позиції Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 1. С. 10–21.
12. Христова Г.О. Юридична природа актів Конституційного Суду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Х., 2004. 20 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ (ІСПИТІВ І ЗАЛІКІВ)

До теми 1

1. Функціональне призначення та поняття конституційного контролю.
2. Органи конституційного контролю. Конституційна юстиція як інституційна форма здійснення конституційного контролю.
3. Моделі конституційного контролю та їхня загальна характеристика.
4. Американська (дифузна, північноамериканська) модель конституційного контролю.
5. Європейська (континентальна, кельзенівська) модель конституційного контролю.
6. Французька модель конституційного контролю.
7. Іберійська (латиноамериканська) модель конституційного контролю.
8. Ісламська модель конституційного контролю.
9. Види конституційного контролю за часом застосування.
10. Види конституційного контролю за обсягом.
11. Види конституційного контролю за змістом.
12. Види конституційного контролю за обов'язковістю його застосування.
13. Види конституційного контролю за суб'єктом здійснення.
14. Основні історичні етапи становлення конституційної юстиції в Україні.
15. Основні історичні етапи розвитку конституційної юстиції в Україні.

До теми 2

1. Політико-правова природа Конституційного Суду України.
2. Політизація конституційної юстиції і доктрина політичного питання.
3. Нормативне регулювання організації та діяльності Конституційного Суду України.
4. Загальна характеристика верховенства права як засади діяльності Конституційного Суду України.
5. Законність і юридична визначеність як засади діяльності Конституційного Суду України.
6. Заборона свавілля та доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, як засади діяльності Конституційного Суду України.
7. Дотримання прав людини; заборона дискримінації та рівність перед законом як засади діяльності Конституційного Суду України.
8. Незалежність і колегіальність як засади діяльності Конституційного Суду України.
9. Гласність і відкритість як засади діяльності Конституційного Суду України.
10. Повний і всебічний розгляд справ, обґрунтованість та обов'язковість ухвалених рішень і висновків як засади діяльності Конституційного Суду України.

До теми 3

1. Склад Конституційного Суду України та порядок його формування.
2. Структура Конституційного Суду України.
3. Органи Конституційного Суду України та їхнє функціональне призначення.

4. Голова та інші посадові особи Конституційного Суду України.
5. Секретаріат Конституційного Суду України.

До теми 4

1. Загальна характеристика статусу судді Конституційного Суду України.
2. Вимоги до судді Конституційного Суду України.
3. Набуття повноважень судді Конституційного Суду України.
4. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України.
5. Права судді Конституційного Суду України.
6. Обов'язки судді Конституційного Суду України.
7. Гарантії діяльності суддів Конституційного Суду України

До теми 5

1. Поняття та особливості конституційного провадження.
2. Суб'єкти та форми звернення до Конституційного Суду України.
3. Учасники конституційного провадження.
4. Організаційно-правові форми конституційного провадження.
5. Строки конституційного провадження.
6. Поняття, види та характеристика стадій конституційного провадження.

До теми 6

1. Поняття та особливості конституційного провадження.
2. Форми звернення до Конституційного Суду України.
3. Суб'єкти конституційного подання.
4. Суб'єкти конституційного звернення.
5. Учасники конституційного провадження.
6. Організаційно-правові форми конституційного провадження.
7. Строки конституційного провадження.
8. Поняття та види стадій конституційного провадження.
9. Характеристика стадії відкриття конституційного провадження.
10. Характеристика стадії розгляду конституційного провадження.

До теми 7

1. Поняття та сутність конституційної скарги.
2. Умови прийнятності конституційної скарги.
3. Конституційне провадження у справах за конституційними скаргами.
4. Юридично значущі наслідки розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України.

До теми 8

1. Поняття та властивості актів Конституційного Суду України.
2. Види актів Конституційного Суду України.
3. Порядок прийняття рішень та надання висновків Конституційним Судом України.
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України.
5. Юридичні позиції Конституційного Суду України: поняття та значення.

6. Проголошення, опублікування і набрання чинності рішень та висновків Конституційного Суду України.
7. Порядок виконання актів Конституційного Суду України.